

**Київський національний торговельно-економічний університет
Міністерство освіти і науки України**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

БЕРЛАЧ ГАННА ВІКТОРІВНА

УДК 342.951:[339.13:621.311(477)]
(індекс)

ДИСЕРТАЦІЯ

**«АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ»**

Спеціальність 081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Берlach Г.В. (підпис)

Науковий керівник Гуржій Тарас Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Берлач Г.В. **Адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії в Україні.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. - Київський національний торговельно-економічний університет, Київ, 2020.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, присвяченою дослідженню механізму адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні. У ній проаналізовано теоретико-правові основи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні, зокрема досліджено сутність ринку електричної енергії, як об'єкту адміністративно-правового регулювання, виокремленні його структурні елементи, з'ясована правова природа суспільних відносин, що виникають на ринку електричної енергії, виокремлено специфічні ознаки природної монополії на ринку електричної енергії, обґрунтовано та наведено відповідні авторські визначення понять «електрична енергія», «природна монополія на ринку електричної енергії».

Показано, що основною метою нового ринку електричної енергії наразі є запровадження конкурентних механізмів функціонування даного ринку, вільний вибір контрагентів та забезпечення права споживача вільно обирати постачальника електричної енергії.

Проведено огляд наукових досліджень проблем адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, на підставі чого, шляхом критичного аналізу визначено теоретичні та практичні питання, що залишилися поза увагою вчених та потребують наукового осмислення з метою удосконалення діяльності органів публічної адміністрації у зазначеній сфері. Доведено, що існуючі навчальні та наукові дослідження із проблем адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можна об'єднати у декілька груп, кожна з яких детально проаналізована.

Досліджуючи сутність ринку електричної енергії встановлено, що суспільні відносини, які виникають на ринку електричної енергії, не є суто господарськими, цивільними або адміністративними. Вони мають, так звану, «подвійну правову природу» і регулюються одразу нормами декількох галузей права, зокрема: міжнародного, адміністративного, цивільного, господарського та ін.

На основі аналізу характерних особливостей електричної енергії, поняття «монополія», «природна монополія» сформульовано авторське визначення, поняття «природна монополія на ринку електричної енергії» під якою слід розуміти специфічний різновид монопольного ринку, на якому відповідному суб'єкту господарювання, на підставі ліцензії, надане право на здійснення діяльності щодо виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

На основі аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання економіки ринку електричної енергії, встановлено, що воно реалізовувалося через вдосконалення законодавства, ефективне впровадження енергетичної політики, створення привабливого інвестиційного клімату на ринку електричної енергії, державна підтримка ефективних малих та середніх електроенергетичних компаній.

Стосовно можливості використання зазначеного практичного досвіду в Україні зазначено, що різні моделі адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можуть бути однаково ефективними, а приватизація не обов'язково гарантує підвищення ефективності управління у даній сфері. Загальноприйнятих моделей реформування ринку електричної енергетики немає.

Охарактеризовано сутність і зміст адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, зокрема надано визначення поняття

«адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії». Показано, що метою адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є забезпечення стабільності, збалансованості та ефективності функціонування ринку електричної енергії та електроенергетичної галузі України.

На основі аналізу наукових підходів вітчизняних вчених щодо визначення поняття «функція», обґрунтовано висновок, що функція адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії це зовнішній прояв властивостей суб'єкту регулювання, який характеризується самостійністю, здійснюється специфічними методами залежно від об'єкту регулювання (певної сфери суспільних відносин) з метою досягнення певних результатів. Окрему увагу приділено характеристиці функцій адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, зокрема: організаційній, нормотворчій, функції моніторингу і прогнозування, контрольно-наглядовій, інформаційно-обліковій функції та ін.).

Аналізуючи принципи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України, наголошено на відсутності єдиної концепції визначення даних принципів, що обумовлено: 1) відсутністю в Законі України «Про ринок електричної енергії» належного закріплення принципів державного регулювання у даній сфері; 2) тим, що відповідні галузеві нормативно-правові акти закріплюють різні принципи у даній сфері. Попри це, акцентуючи увагу на принципах, як основоположних ідеях, зазначено, що вони характеризуються відповідними особливостями, позаяк закладають фундаментальні положення, що мають своє відображення у процесі такого регулювання та його результатах.

Досліджено систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, зокрема охарактеризовано адміністративно-правовий статус органів публічної влади та особливості його реалізацію в електроенергетичній сфері. Наголошено, що нині зроблені певні успішні кроки щодо: по-перше, створення дієвої системи суб'єктів адміністративно-

правового регулювання у даній сфері; по-друге, створення комплексної нормативно-правової основи, норми котрої регулює діяльність даних суб'єктів. Проте, існуючі нормативно-правові акти мають й ряд недоліків, що пов'язано, насамперед, з нечіткістю у визначенні порядку реалізації окремих повноважень, внаслідок чого знижується ефективність діяльності вказаних суб'єктів.

Визначено сутність форм та методів адміністративно-правового регулювання, які слід застосовувати при здійсненні публічного адміністрування ринку електричної енергії для досягнення найбільш позитивного ефекту в умовах реалізації реформ.

Детальний аналіз системи чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії наглядно демонструє системні недоліки в існуючому механізмі реалізації державної енергетичної політики України, а також причини гальмування реформ ринку електричної енергії, хоча деякі позитивні кроки все-таки мають місце. Зазначено, що негативні чинники можуть перешкоджати забезпеченню нормального стану життєзабезпечення населення, що водночас може спричинити реальну загрозу національній безпеці України. Саме у зв'язку з наведеним, досить актуальним залишається питання удосконалення діяльності відповідних суб'єктів адміністративно-правового регулювання, що мають необхідний обсяг повноважень у електроенергетичній галузі.

Встановлено, що наразі одними із основних напрямів удосконалення правового та організаційного регулювання ринку електричної енергії є удосконалення нормативно-правових актів, норми яких регламентують адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії. Вперше запропоновано необхідність закріплення в Законі України «Про ринок електричної енергії» компетенції суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії. Це обумовлено тим, що жоден нормативно-правовий акт не закріплює переліку спеціальних завдань суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії. Обґрунтовано напрями й

шляхи вдосконалення адміністративного законодавства та правозастосування у сфері ліцензування.

Результати дисертаційної роботи становлять науково-теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані в науково-дослідній сфері, у правотворчій та правозастосовній діяльності, а також у навчальному процесі.

Сформульовані за наслідками наукового дослідження положення наукової новизни та всі результати роботи отримані на підставі особистого вивчення та аналізу нормативно-правових актів, теоретичних положень та правозастосовної та судової практики.

***Ключові слова:** адміністративно-правове регулювання; ринок електричної енергії; суб'єкти публічної адміністрації; принципи, функції та методи регулювання ринку електричної енергії; суб'єкти загальної та спеціальної компетенції, зарубіжний досвід.*

ANNOTATION

Berlach G. V. Administrative and legal regulation of the electric energy market in Ukraine. - Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for a Philosophy Doctor Degree in the Specialty 081 - Law. - Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, 2020.

The proposed dissertation is one of the first comprehensive scientific studies of the mechanism of administrative and legal regulation of the electricity market in Ukraine, which is formed in the context of the elimination of a natural monopoly in this area of the economy.

To achieve this goal, the paper analyzes the theoretical and legal bases of administrative and legal regulation of the electric energy market in Ukraine, in particular, the essence of the electric energy market as an object of administrative and legal regulation, highlighting its structural elements, clarified the legal nature of public relations arising in the electric energy market, identified specific features of natural monopoly in the electric energy market, justified and given the

corresponding author's definitions of the concepts of "electric energy», "natural monopoly on the electricity market".

It is shown that the main goal of the new electric energy market now is to introduce competitive mechanisms for the functioning of this market, free choice of counterparties and ensuring the consumer's right to freely choose an electric energy supplier.

The review of scientific research on the problems of administrative and legal regulation of the electric energy market is carried out, on the basis of which, by critical analysis, theoretical and practical issues that have remained out of the attention of scientists and require scientific understanding in order to improve the activities of Public Administration authorities in this area are identified. It is proved that existing educational and scientific research on the problems of administrative and legal regulation of the electric energy market can be combined into several groups, each of which is analyzed in detail.

Studying the essence of the electric energy market, it is established that social relations that arise in the electric energy market are not purely economic, civil or administrative. They have a so-called "double legal nature" and are regulated by the norms of several branches of law at once, in particular: international, administrative, civil, economic, etc.

In the course of the research, the concepts of "electric energy" and "administrative and legal regulation of the electric energy market" are given deeper legal certainty. The author, in particular, suggests understanding the concept of "electric energy" as a product with a special circulation regime, produced at electric power facilities and supplied to meet the needs of consumers (domestic, non-domestic).

In turn, the concept of "administrative and legal regulation of the electric energy market" is considered by the dissertation as a special form of management activity carried out by the president of Ukraine, an independent state collegial authority, the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as executive authorities whose powers are aimed at implementing relations regarding the production,

transmission, distribution, purchase and sale, supply of electric energy, ensuring reliable, safe supply of electric energy, creating conditions for the effective functioning of the liquid electricity market and its development, protecting the environment, protecting consumer rights, as well as implementing state energy supervision (control);

Based on the analysis of foreign experience of administrative and legal regulation of the economy of the electric energy market, it is established that it was implemented through the improvement of legislation, effective implementation of energy policy, creation of an attractive investment climate in the electric energy market, state support for efficient small and medium-sized electric power companies.

Regarding the possibility of using this practical experience in Ukraine, it is noted that different models of administrative and legal regulation of the electricity market can be equally effective, and privatization does not necessarily guarantee an increase in the efficiency of Management in this area. There are no generally accepted models for reforming the electricity market yet.

The purpose, functions and principles of administrative and legal regulation of the electric energy market are described, in particular, it is noted that the purpose of administrative and legal regulation of the electric energy market is to ensure the stability, balance and efficiency of the functioning of the electric energy market and the electric power industry of Ukraine.

Based on the analysis of scientific approaches of local scientists to the definition of the concept of "function", the conclusion is justified that the function of administrative and legal regulation of the electric energy market is an external manifestation of the properties of the subject of regulation, which is characterized by independence, is carried out by specific methods depending on the object of regulation (a certain sphere of public relations) in order to achieve certain results. Special attention is paid to the characteristics of the functions of administrative and legal regulation of the electric energy market, in particular: organizational, rule-

making, monitoring and forecasting functions, control and supervisory, information and accounting functions, etc.).

Analyzing the principles of administrative and legal regulation of the electric energy market of Ukraine, it is noted that there is no unified concept for defining these principles, which is due to: 1) the lack of proper consolidation of the principles of state regulation in this area in the law of Ukraine "on the electric energy market"; 2) the fact that the relevant industry regulations fix various principles in this area. Despite this, focusing on the principles as fundamental ideas, it is noted that they are characterized by corresponding features, since they lay fundamental provisions that are reflected in the process of such regulation and its results.

The system of subjects of administrative and legal regulation of the electric energy market, as well as the forms and methods used by these subjects, is studied. Thus, in particular, the administrative and legal status of public authorities and the specifics of its implementation in the electric power sector are described, and it is noted that certain successful steps have now been taken: first, the creation of an effective system of subjects of administrative and legal regulation in this area; secondly, the creation of a comprehensive regulatory framework, the norms of which regulate the activities of these subjects. However, the existing regulatory legal acts also have a number of shortcomings, which is primarily due to the vagueness in determining the procedure for implementing certain powers, as a result of which they reduce the effectiveness of the activities of these entities.

The essence of the forms and methods of administrative and legal regulation that should be applied in the implementation of Public Administration of the electric energy market in order to achieve the most positive effect in the context of implementing reforms is determined.

A detailed analysis of the system of factors that affect the effectiveness of administrative and legal regulation of the electric energy market clearly demonstrates systemic shortcomings in the existing mechanism for implementing the state energy policy of Ukraine, as well as the reasons for slowing down the

reforms of the electric energy market, although some positive steps still take place. It is noted that negative factors can hinder the provision of a normal state of life support for the population, which at the same time can lead to a real threat to the national security of Ukraine. It is in connection with the above that the issue of improving the activities of the relevant subjects of administrative and Legal Regulation, which have the necessary amount of powers in the electric power industry, remains very relevant.

It is established that now one of the main directions of improving the legal and organizational regulation of the electric energy market is the improvement of regulatory legal acts, the norms of which regulate the administrative and legal regulation of the electric energy market. For the first time, the applicant proposed the need to consolidate in the law of Ukraine "on the electric energy market" the competence of subjects of Public Administration of the electric energy market. This is due to the fact that no regulatory legal Act establishes the list of special tasks of subjects of administrative and legal regulation of the electric energy market. The directions and ways of improving administrative legislation and law enforcement in the field of licensing are substantiated.

The results of the dissertation work are of scientific, theoretical and practical interest and can be used in the research sphere, in law-making and law enforcement activities, as well as in the educational process.

The provisions of scientific novelty formulated based on the results of this study and all the results of the work were obtained on the basis of personal study and analysis of normative legal acts, theoretical provisions, as well as law enforcement and judicial practice.

Keywords: *administrative and Legal Regulation; electric energy market; subjects of public administration; principles, functions and methods of regulating the electric energy market; subjects of general and special competence, foreign experience.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Берлач Г.В. Особливості адміністративно-правового статусу національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2016. Випуск 24. С. 69-72.

2. Берлач Г.В. Теоретичні аспекти та юридичні підходи до визначення правової природи суспільних відносин, що виникають у сфері природних монополій. Правові новели. 2018. № 6. С. 58-64.

3. Берлач Г.В. Наукові підходи щодо визначення поняття «природна монополія». Приватне та публічне право. 2018. № 4. С. 18-22.

4. Берлач Г.В. Сутність природної монополії у сфері електричної енергії як об'єкту адміністративно-правового регулювання України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2018. Том 29 (68) № 6. С. 78-83.

5. Берлач Г.В. Наукові підходи до системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії України. Правова позиція. 2018. № 2. С. 13-18.

6. Берлач Г.В. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. Право і суспільство. 2018. №6. С. 120-126.

Статті у наукових періодичних виданнях держав - членів ЄС:

7. Berlach A.V. Normative and law support the administrative and legal regulation of the newly-introduced electricity market in Ukraine. European Reforms Bulletin. 2019. №2. P. 7-11.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Берлач Г.В. Повноваження Президента України щодо адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. Форум прямої демократії: матеріали доповідей та тез всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 4

грудня 2018 року / За заг. ред Войтович Р. В., Ворони П. В. – Київ, ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. – С. 283-286.

9. Берlach Г.В. Деякі аспекти діяльності органів законодавчої та виконавчої влади України щодо адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХІ ст.* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 25–26 січня 2019 р. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2019. С. 63–67.

10. Берlach Г.В. Деякі аспекти діяльності спеціальних суб'єктів щодо адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. *Правові засади суверенного розвитку України в сучасних умовах* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ. 1–2 лютого 2019 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. С. 24–29.

11. Берlach Г.В. Щодо визначення поняття адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали ХІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 26 березня 2020 р. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 107-109.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ.....	26
1.1. Генеза наукової думки щодо сутності адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні	26
1.2. Сутність ринку електричної енергії, як об'єкту адміністративно-правового регулювання	39
1.3. Зарубіжний досвід адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії	65
Висновки до розділу 1.....	90
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ	95
2.1. Поняття, мета, функції та принципи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії	95
2.2. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні	114
2.3. Форми та методи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні	136
Висновки до розділу 2.....	166
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ	170
3.1. Характеристика чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії	170
3.2. Напрями удосконалення правового та організаційного регулювання ринку електричної енергії	182
Висновки до розділу 3.....	200
ВИСНОВКИ.....	202

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	208
ДОДАТКИ.....	230

ВСТУП

Обґрунтування обрання теми дослідження. З переходом України до функціонування в умовах ринкових відносин, захист прав усіх суб'єктів господарювання, забезпечення енергетичної незалежності та сталого функціонування електроенергетичної галузі, досягнення балансу приватних і публічних інтересів в електроенергетичній галузі економіки слід вважати одними з найважливіших напрямів діяльності держави.

Зазначимо, що електроенергетика є однією з найбільших сфер національної економіки, яка включає у себе значну кількість послуг і частину інфраструктури, що вирішують значну кількість питань соціальної сфери визначає умови життєдіяльності людини та забезпечує функціонування усіх галузей народного господарства.

Проблеми адміністративно-правового впливу на ринку електричної енергії багато в чому обумовлені причинами як економічного, так і соціального характеру, особливу гостроту вони мають в умовах реформи ринку електричної енергії, що проводиться в Україні та запровадження нових правил його функціонування. Процеси реструктуризації, демонополізації у галузі електроенергетики визначають необхідність розробки чітких правових механізмів. Вирішити такого роду завдання можна лише за допомогою заснованого на законі державного регулювання поряд із самоврядуванням та управлінським розсудом.

Важливо зауважити, що суб'єкти нового ринку електричної енергії функціонують у рамках суворої режимної організації. Разом з тим, правова наука до цього часу не приділяла увагу теоретичним розробкам у досліджуваній сфері.

Наслідком цього з'явилася відсутність сучасних комплексних правових досліджень проблем адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, а отже, розрізненість, безсистемність як правової основи адміністративно-правового впливу, так, найчастіше, і самого публічного адміністрування ринку електричної енергії.

Науково-теоретичною основою для виконання дисертаційної роботи стали наукові праці вітчизняних вчених: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурки, В.М. Бевзенка, А.І. Берлача, Ю.П. Битяка, Л.Р. Білої, В.Т. Білоуса, В.В. Богуцького, А.С. Васильєва, Л.К. Воронової, В.В. Галунька, В.М. Гаращука, І.П. Голосніченка, Т.О. Гуржія, П.В. Діхтієвського, Є.В. Додіна, Л.М. Касьяненко, Д.П. Калаянова, Т.О. Коломоець, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.Є. Користіна, І.Є. Криницького, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, М.П. Кучерявенка, Т.Н. Латковської, Т.О. Мацелик, А.А. Нечай, А.М. Новицького, Д.В. Приймаченка, Н.Ю. Пришва, О.Р. Радишевської, О.П. Рябченко, Л.А. Савченко, А.О. Селіванова, О.В. Солдатенко, С.Г. Стеценка, Ю.С. Шемшученка, В.К. Шкарупи, Х.П. Ярмакі та ін.

Певні аспекти діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії проаналізовані, зокрема, у працях О.Ю. Битяка, В.В. Коробкіна, О.В. Сердюченка, Н.І. Скорейко та ін.

Окремі наукові аспекти природних монополій у сфері енергетики, як частки ринку електричної енергії України вивчалися такими вченими, як Г.І. Балюк, Ю.В. Ващенко, Ф.Ю. Зеккер, П.Г. Лахно, В.І. Олещенко, С.С. Селівестров, Ю.С. Шемшученко та ін.

Дослідженням окреслених проблем займаються такі зарубіжні вчені, як А. Бакавечкас, Н. Грім, О. Джеймс, Ф. Джіларді, Є. Девяткіновайте, К. Йохансен, М. Квінтин, І. Копріч, А. Ларсен, М. Моран, А. Муза, Р. Нолл, О.Олсен, К. Скотт, Б. Смердель, Е. Соренсен, К. Худ та ін.

При цьому в більшості сучасних наукових праць проблеми адміністративно-правового регулювання нового ринку електричної енергії комплексно не вивчені, хоча вони мають важливе наукове й практичне значення. Сучасні комплексні монографічні роботи, присвячені даному питанню практично відсутні. З моменту виконання більшості робіт минуло багато часу (10 і більше років), внаслідок чого, переважна більшість висновків на сьогодні втратили свою актуальність. Актуальність і важливість

досліджуваних питань, а також недостатність наукових розробок із зазначеної проблематики, відсутність чіткого визначення механізму адміністративно-правового регулювання у даній сфері обумовили вибір даної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрями дослідження корелюються з Пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки на період до 2020 року, визначеними Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р., Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Енергетичною стратегією України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р, Стратегією реформування державного управління України на період до 2021 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474-р., а також Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016–2020 роки, закріпленими у Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки.

Дисертація підготовлена у рамках науково-дослідної роботи «Міжнародне право в епоху глобалізації» (державний реєстраційний номер 0115U006503), яка виконується в Київському національному торговельно-економічному університеті.

Тему дисертаційної роботи затверджено рішенням Вченої ради Київського національного торговельно-економічного університету, протокол № 6 від 24 листопада 2016 року та уточнено рішенням Вченої ради Київського національного торговельно-економічного університету, протокол № 6 від 27 лютого 2020 року.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає в тому, щоб на основі вивчення та систематизації наявних доктринальних підходів, аналізу чинного законодавства України та зарубіжних країн, міжнародно-

правових актів, наукових праць вчених-правників дослідити сутність та сформулювати теоретичні засади механізму адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, а також на цій основі – виробити пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення нормативного адміністративно-правового забезпечення досліджуваної сфери суспільних відносин.

Для досягнення поставленої нами мети, вирішувались такі теоретичні і науково-практичні завдання:

- охарактеризувати зміст наукових поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо сутності адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в його історичному розвитку;

- з'ясувати сутність та соціально-економічну і правову природу ринку електричної енергії як об'єкта адміністративно-правового регулювання;

- дослідити й узагальнити зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії та перспективи його використання в українських реаліях;

- охарактеризувати елементи механізму адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні, зокрема проаналізувати його мету, а також виявити особливості принципів, функцій та методів, які застосовують повноважні суб'єкти досліджуваної сфери;

- визначити та охарактеризувати адміністративно-правовий статус суб'єктів регулювання ринку електричної енергії в Україні, а також розкрити особливості їх правового статусу у досліджуваній сфері;

- визначити та розкрити зміст чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України;

- змодельувати концепцію удосконалення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні, що включає в себе формування системи суб'єктів такого регулювання, перелік здійснюваних ними правових й організаційних заходів, а також використання відповідних правових інструментів.

Об'єкт дослідження - суспільні відносини, що виникають у процесі адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України.

Предмет дослідження - адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії України.

Методи дослідження. Виконання дисертаційної роботи стало можливим завдяки використанню загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зважаючи на зміст його мети, завдань, об'єкту та предмету.

Використання діалектичного методу забезпечило вивчення явищ і процесів, що наповнюють зміст дисертації у їх взаємозв'язку та послідовності. Змістовне вивчення генези наукових думок вітчизняних і зарубіжних вчених щодо змісту та особливостей адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії (підрозділ 1.1) стало можливим завдяки використанню *історико-правового методу*. *Системно-структурний* метод був використаний при дослідженні та характеристиці ринку електричної енергії, як об'єкту адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.2).

В основу дослідження поняття та структури механізму адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії (підрозділ 2.1) було покладено порівняльно-правовий метод. За допомогою *логіко-семантичного методу* поглиблено понятійний апарат (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3). Використання *методу системного аналізу* забезпечило дослідження мети, функцій, принципів адміністративно-правового регулювання електричної енергії (підрозділ 2.1.). Завдяки *методам класифікації та групування* стало можливим провести детальну характеристику форм та методів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії (підрозділи 2.3). Для виявлення недоліків адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2) використовувався *формально-догматичний метод* дослідження.

При формулюванні завдань і напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, а також відповідних висновків (підрозділи 1.3, 3.1) було використано формально-логічний метод.

Використання герменевтичного методу мало місце в процесі з'ясування змісту нормативних актів та наукових положень вітчизняних і зарубіжних вчених (розділи 1–3). Методи статистичного і документального аналізу були використані для системного аналізу механізму адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, рівня його ефективності, об'єктивності та соціальної спрямованості. У процесі вивчення зарубіжного досвіду (підрозділ 1.3), а також можливості його використання у вітчизняних реаліях, були використані спеціальні методи дослідження, як то порівняння, аналіз та синтезу.

Нормативно-правову основу дисертації склали Конституція України, законодавчі та підзаконні акти з питань формування та реалізації державної політики у сфері ринку електричної енергії, рішення органів судової влади, а також акти міжнародного публічного права.

Наукові положення, висновки і рекомендації, що складають зміст даної дисертації, базуються на змісті адміністративного, господарського, фінансового, податкового та інших галузей правової науки.

Емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики діяльності органів публічної адміністрації щодо регулювання ринку електричної енергії в Україні, довідкові видання, а також статистичні матеріали повноважних суб'єктів регуляторного впливу на енергетичну сферу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України. За результатами дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що виносяться на захист, а саме:

уперше:

- запропоновано концептуальні основи механізму адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні, що передбачає розробку належного правового забезпечення, визначення оптимальної моделі регуляторного впливу, а також відповідного регуляторного інструментарію;

- сформульовано авторське визначення понять «електрична енергія» під яким слід розуміти товар зі спеціальним режимом обігу, що виробляється на об'єктах електроенергетики і постачається для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових); «адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії» як особлива форма управлінської діяльності, що здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, незалежним державним колегіальним органом, а також органами виконавчої влади, повноваження яких спрямовані на реалізацію відносин з приводу виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії, забезпечення надійного, безпечного постачання електричної енергії, створення умов для ефективного функціонування ліквідного ринку електричної енергії та його розвитку, захисту навколишнього природного середовища, захисту прав споживачів, а також здійснення державного енергетичного нагляду (контролю);

- аргументовано необхідність визначення компетенції суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії, шляхом доповнення Закону України «Про ринок електричної енергії» відповідним розділом; сформульовано низку конкретних пропозицій щодо внесення змін та доповнень до деяких нормативно-правових актів України, зокрема, Законів України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»; «Про ліцензування видів господарської діяльності»;

удосконалено:

- підхід щодо правової характеристики сутності ринку електричної енергії та визначено, що суспільні відносини, які виникають на ринку електричної енергії, не є суто господарськими або ж цивільними. Показано,

що вони мають так звану «подвійну правову природу» і регулюються одразу ж нормами декількох галузей права. Окрім того наголошено, що відносини у даній сфері регулюється переважно адміністративно-правовими нормами, що виражається насамперед у застосуванні прямого державно-владного впливу, а також реалізації уповноваженими суб'єктами певних дій, зокрема, ліцензійних, реєстраційних, контрольних-наглядових;

- підхід щодо визначення понять «природна монополія», «методи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії», «система суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії», з урахуванням тенденцій розвитку вітчизняного галузевого законодавства у сфері енергетики та сучасної правозастосовної практики;

- підходи щодо сутності адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, в частині визначення мети, функцій та принципів;

- положення щодо необхідності використання в Україні зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, зокрема в частині створення привабливого інвестиційного клімату на ринку електричної енергії, а також державної підтримки ефективних малих та середніх електроенергетичних компаній;

дістали подальшого розвитку:

- положення щодо необхідності використання форм адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, до яких належать: 1) ліцензування діяльності у сферах електроенергетики; 2) формування цінової і тарифної політики у сферах електроенергетики; 3) ведення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики;

- висновки, що стан ефективності адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії залежить від чинників нормативного, організаційного, економічного, політичного, соціального, технологічного, соціально-психологічного, морально-ідеологічного та інформаційного змісту,

а відтак потребує від повноважних суб'єктів врахування їх змісту та особливостей;

- положення щодо класифікації суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, серед яких виокремлено: загальні (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України) та спеціальні (Міністерство енергетики України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державна інспекція енергетичного нагляду України). Критерієм запропонованої класифікації виступає саме «характер їх компетенції»;

- положення щодо визначення поняття «природна монополія на ринку електричної енергії» під яким слід розуміти специфічний різновид монопольного ринку, на якому відповідному суб'єкту господарювання, на підставі ліцензії, надано право на здійснення діяльності щодо виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації висновки і пропозиції мають науково-теоретичну і практичну цінність:

– у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні нормативно-правового регулювання та формуванні ефективного адміністративного законодавства щодо ліцензування господарської діяльності учасників ринку електричної енергії (Акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань енергетики та житлово-комунальних послуг № 412/898 від 30.04.2020 р.);

– у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практичної діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії та налагодження ефективної взаємодії із суб'єктами

господарювання, які мають намір провадити або провадять ліцензовану діяльність;

– у навчальному процесі – при підготовці та викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Актуальні проблеми адміністративного права», «Фінансове право» (акт впровадження Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 5 травня 2020 р.).

– у науково-дослідній сфері – при виконанні науково-дослідної роботи «Міжнародне право в епоху глобалізації» (0115U006503) (довідка про впровадження Київського національного торговельно-економічного університету).

Окремі положення дисертації можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень проблем регулювання ринку електричної енергії суб'єктами публічної адміністрації, а також між приватними особами та публічною адміністрацією, для удосконалення адміністративного законодавства, запровадження в навчальний процес нових спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно. Сформульовані у дисертаційній роботі висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовані здобувачем особисто на підставі власних досліджень автора.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати дослідження, викладені в ньому теоретичні висновки та практичні рекомендації були оприлюднені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Форумі прямої демократії», (м. Київ, 4 грудня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХ ст.» (м. Запоріжжя, 25-26 січня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові засади суверенного розвитку України в сучасних умовах» (м. Київ, 1-2 лютого 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 1 травня 2020 р.).

Публікації. Основні положення проведеного дослідження викладено у 11 наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, зокрема 6 з них – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 1 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях європейських держав з фахового напрямку, з якого підготовлено дисертацію, а також у 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях і круглому столі.

Структура дисертаційного дослідження. Дисертація складається з анотації; вступу; трьох розділів, які включають вісім підрозділів; висновків; списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, з яких основного тексту – 193 сторінки. Список використаних джерел нараховує 206 найменувань та займає 22 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ УКРАЇНИ

1.1. Генеза наукової думки щодо сутності адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України

Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Крім того в ст.42 Основного Закону закріплено, що держава забезпечує захист конкуренції в підприємницькій діяльності. Види і межі монополії визначаються законом [77].

Варто погодитися з думкою вітчизняного дослідника права Крикуна В.Б., який також наголошує у своїх працях, що на сучасному етапі, в період переходу до ефективної ринкової економіки, а також в нових «енергетичних умовах», що обумовлені різними економічними, внутрішньо та зовнішньо-політичними чинниками, забезпечення захисту прав усіх суб'єктів ринкової конкуренції, слід вважати одними з найважливіших напрямів діяльності держави. Особливого значення це набуває в умовах необхідності забезпечення сталого економічного зростання, забезпечення енергетичної рентабельності економіки, підвищення життєвого рівня населення.

Варто зазначити, що проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності ринку електричної енергії в Україні, ефективної діяльності органів публічної адміністрації в даній сфері є актуальними не лише для України, а й для будь-якої країни світу [200], адже в сучасних умовах, забезпечення енергетичної безпеки держави відноситься до пріоритетних напрямів забезпечення її національної безпеки.

Доречно наголосити, що в Україні уже давно сформовану відповідну систему суб'єктів публічного адміністрування усіх без винятку сфер суспільних відносин, в тому числі й відносин у сфері ринку електричної

енергії. Разом з тим, стверджувати про формування належної системи наукових пошуків, наразі не приходиться, оскільки дана сфера наукових розвідок є досить широкою, складною, й до недавнього монополізованою, але водночас й цікавою, оскільки характеризується як теоретичною складовою, так і практичним змістом.

Зрозуміло, що дослідження зазначених вище питань мають базуватися на фундаментальних дослідженнях вчених-адміністративістів, що заявили про особисті погляди у сфері регулювання економіки, в тому числі й механізму функціонування ринку електричної енергії, серед яких В.Б. Авер'янов, А.І. Берлач, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, О.П. Рябченко, Ю.С. Шемшученко та ін.

Більш предметно питання безпосереднього функціонування ринку електричної енергії розглянуті у працях представників галузевих інститутів публічного права, як: І.О. Анохіна, Г.І. Балюк, М.С. Блохін, Ю.В. Ващенко, М.А. Кордюкова, П.Г. Лахно, Р.С. Мельник, Є.В. Петров, Ю.С. Шемшученко, П.О. Яковлев.

Детальне ознайомлення з працями вказаних вище дослідників дає підстави стверджувати про все ще існування значних секторів ринку електричної енергії, що потребують наукової присутності, зокрема питання правового статусу досліджуваного нами ринку, формування та реалізації тарифної політики на енергоносії та електричну енергію, зокрема. Значні дискусії викликає правовий статус Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, як власне й статус Кабінету Міністрів України.

За великим рахунком можна стверджувати, що саме вказані проблеми функціонування сучасного ринку електричної енергії і вимагає зусиль науковців, аби привести даний сегмент економічних відносин до рівня європейських стандартів.

Як зазначає вітчизняний дослідник права Крикун В.Б., проведення теоретичного аналізу будь-якої проблеми повинно передувати огляду

наукових праць, що були проведені раніше, адже лише такий підхід дозволить, перш за все, унеможливити збіг її предмета з проблематикою попередніх досліджень.

Варто зауважити, що в сучасних наукових працях звернуто певну увагу на теоретичні, правові та організаційні аспекти ринку електричної енергії. Разом з тим, питання щодо теоретичних та практичних аспектів адміністративно-правового регулювання нового ринку електричної енергії в Україні залишились поза увагою вчених.

Переходячи до аналізу змісту наукових досліджень варто зазначити, що розробці методологічних аспектів даної проблематики вагоме місце займають дисертаційні та монографічні дослідження українських вчених-адміністративістів, дослідження яких присвячені вивченню загально-правових аспектів адміністративно-правового регулювання природних монополій України.

Так, професори професор В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко у підручнику «Адміністративне право України» аналізуючи загально-правові засади державної антимонопольної політики зазначають, що демонополізація – це здійснювана державою та її органами політика, спрямована на стримування монополізму (переважання на ринку одноосібного виробника, постачальника, продавця) й водночас на розвиток конкуренції, шляхом сприяння створенню та існуванню конкуруючих підприємств, фірм, компаній тощо. [69, с. 344].

У свою чергу, професор А.І. Берлач зазначає, що важливе значення для розвитку ринкових відносин і, зокрема, обмеження монополізму і розвитку здорової конкуренції має антимонопольне законодавство. За умов розвинутої ринкової економіки монополізм і конкуренція перебувають у діалектичній суперечності. Крім цього, суперечність між тенденцією до монополізму і необхідністю збереження конкурентного клімату як основної рушійної сили економічного розвитку переборюється, як правило, шляхом зовнішнього регулювання. Звичайно, цю функцію беруть на себе державні і громадські

органи, завдання яких – пошук і визначення в кожному конкретному випадку оптимального співвідношення рівнів монополізації і конкуренції та вироблення антимонопольних регуляторів [19, с. 209-210].

Аналізуючи зміст наукових праць зауважимо, що значна кількість досліджень дисертаційного та монографічного характеру, що присвячені різним аспектам вказаної проблематики виконана у межах наукової спеціальності 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (Ю. В. Ващенко «Державне регулювання у сфері енергетики України: адміністративно-правовий аспект» [33], В.В. Коробкін «Адміністративно-правове регулювання енергопостачання в Україні» [74], О.М. Губрієнко «Організаційно-правові засади державного управління в галузі електроенергетики в Україні» [42] та інші. Наведеними вченими зроблено істотний внесок в дослідження вказаної проблематики. Розглянемо дослідження даної групи більш детально.

Отже Ю.В. Ващенко зроблено значний науковий внесок з питань, що стосуються теоретичних, правових та практичних аспектів енергетичного регулювання в Україні. Автором було проведено дослідження із питань: визначення сучасного стану та перспектив реформування адміністративно-правового статусу енергетичного регулятора в Україні [32]; організаційно-правових аспектів енергетичного регулювання в Україні в світлі Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом [34]; зарубіжний досвід співробітництва енергетичних регуляторів в Європі [35]. У проведених працях дослідниці, здійснено розв'язання наукової проблеми щодо формування цілісної адміністративно-правової концепції державного регулювання у сфері енергетики в Україні. Системно висвітлено теоретико-правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері енергетики, зокрема розкрито співвідношення державного регулювання та державного управління, сформульовано визначення та виокремлено основні ознаки органу державного регулювання у сфері енергетики, проаналізовано правові аспекти забезпечення його незалежності, висвітлено правові проблеми

забезпечення енергетичної безпеки та права на доступ до сучасних енергетичних послуг у контексті державного регулювання у сфері енергетики.

Заслуговує на увагу й думка Ю. В. Ващенко щодо визначення основних вимог законодавства ЄС щодо забезпечення незалежності органу державного регулювання у сфері енергетики, а також досвід держав – членів ЄС щодо їх імплементації. Автором з'ясовано, що держави – члени ЄС самостійно визначають механізми забезпечення незалежності зазначених органів відповідно до основних вимог законодавства ЄС та з урахуванням національних особливостей. Крім того запропоновано виділити моделі інституційного забезпечення державного регулювання у сфері енергетики: здійснення державного регулювання органами, що організаційно належать до системи органів виконавчої влади, та здійснення державного регулювання органами, що є організаційно незалежними від системи органів виконавчої влади [33, с. 9].

Вітчизняний дослідник В.В. Коробкін у своїй роботі «Адміністративно-правове регулювання енергопостачання в Україні» [74] визначає ознаки та поняття «енергопостачання», терміни «безпека енергопостачання» та «гарантоване джерело енергопостачання». З'ясовано вимоги до систем енергопостачання, розкрито основні завдання адміністративно-правового регулювання у сфері енергопостачання та сутність адміністративно-правових засобів.

Автором сформульовано основні принципи державної політики щодо адміністративно-правового регулювання енергопостачання: державне регулювання відносин у сфері енергопостачання; додержання єдиних державних норм, правил і стандартів усіма суб'єктами відносин, пов'язаних із передачею, постачанням енергії; забезпечення відповідальності енергопостачальників та споживачів; додержання законодавства всіма суб'єктами відносин, пов'язаних із постачанням енергії; підвищення надійності та безпеки енергопостачання, забезпечення права побутових

споживачів на постачання їм електричної енергії певної якості за чітко порівнюваними, прозорими й обґрунтованими цінами.

Ученим визначено також, що механізм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері постачання енергоресурсів це сукупність організаційно-правових засобів регулювання правових відносин, які виникають у зв'язку з передачею, розподілом, постачанням і використанням енергії, державним наглядом за безпечним виконанням робіт на енергетичних об'єктах незалежно від форм власності, безпечною експлуатацією енергетичного обладнання і державним наглядом за режимами споживання енергії, а також із централізованим диспетчерським управлінням [74, с. 62].

У той же час, до методів адміністративно-правового регулювання у сфері енергопостачання автором віднесено: захист прав споживачів та інтересів господарюючих суб'єктів; ліцензування діяльності з передачі та постачання енергії; сертифікація та стандартизація у сфері енергопостачання; регулювання цін та встановлення тарифної методології (антимонопольна політика, державний нагляд та контроль за діяльністю) [75, С. 151]. Показово, що аналогічну думку висловлює також О. М. Губрієнко у дисертаційному дослідженні «Організаційно-правові засади державного управління в галузі електроенергетики в Україні» [42].

Крім того, О. М. Губрієнко обґрунтовує, що досягненню мети державного управління електроенергетикою підпорядковані відповідні завдання, тобто основні напрями управлінської діяльності, що в конкретних умовах виступають етапами досягнення інтегральної мети державного управління цією галуззю, до яких належать: забезпечення енергетичної незалежності та енергетичної безпеки держави; оптимізація всіх елементів механізму державного управління галуззю; забезпечення необхідних ринкових перетворень в енергосекторі; створення належної нормативно-правової бази діяльності енергетичної галузі; створення умов для інтеграції України та її енергетичного сектора до ЄС. Автором зазначено також, що

функції державного управління в галузі електроенергетики – це обумовлені досягненням мети забезпечення ефективного функціонування цієї галузі і стабільного розвитку економіки України, підпорядковані вирішенню конкретних завдань основні види управлінської діяльності державних органів, пов'язані із їх впливом на енергетичну галузь як об'єкт управління [42, С. 74].

Заслуговує на увагу також позиція автора згідно з якою принципи державного управління електроенергетикою – це обумовлені потребами розвитку енергетичної галузі науково обґрунтовані фундаментальні положення стратегічного характеру, які відбивають специфіку соціально-економічних та юридичних особливостей механізму державного управління електроенергетикою. Такими основними принципами є: підпорядкованість управління забезпеченню інтересів економічної безпеки держави, складовою якої є енергетична безпека, з урахуванням стратегічного характеру цієї галузі; спрямованість управління на врахування інтересів споживачів; оптимальне поєднання адміністративних та економічних методів; пріоритет в механізмі державного управління загальної функції регулювання та спеціальних функцій регулятивного характеру; забезпечення наближення управління галуззю до стандартів та вимог ЄС; особлива роль в регулюванні галузі незалежного позавідомчого органу [42; 43, С. 49.].

Варті уваги наукові здобутки Р.С. Сергєєва, який на основі комплексного аналізу наукових джерел, узагальнення нормативно-правових актів та практики їх застосування, дослідив теоретичні та правові засади застосування адміністративних засобів забезпечення раціонального використання і збереження електричної енергії в Україні. На підставі проведеного аналізу автором наведені недоліки нормативно-правового забезпечення та напрями його удосконалення. Так, зокрема до недоліків адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання електричної енергії вченим віднесено: недостатня правова регламентація застосування засобів забезпечення раціонального використання та зберігання

електроенергії на законодавчому рівні і, як наслідок, підміна законодавчої регламентації підзаконними нормативними актами; неузгодженість норм підзаконних правових актів з нормами законів України у цій сфері; відсутність належної систематизації нормативно-правових актів, що ускладнює їх ефективне застосування [167]. Водночас, на нашу думку, наведений висновок має дискусійний характер та потребує додаткового обґрунтування.

Цікавою з точки зору науковості думка В.М. Костюхіної, яка у дослідженні «Організаційно-правові засади галузевого управління: на прикладі електроенергетики» визначає механізм адміністративно-правового регулювання електроенергетики через інтеграційне поняття адміністративно-правового режиму, що є функціональною характеристикою адміністративного права та особливим порядком правового регулювання, який виражається в певному поєднанні юридичних засобів і створює бажаний соціальний стан та конкретний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, виконує пізнавальну та прагматичну функції. Правове регулювання електроенергетики визначено як комплексний, системний за змістом адміністративно-правовий режим, утворений системою нормативних регуляторів, що закріплюють організаційно-правову структуру управління галуззю, цілі і завдання діяльності суб'єктів електроенергетики; встановлюють відповідальність за порушення встановлених правил; передбачають конкретні процедури вирішення завдань галузі [77.]

Важливе значення під час проведення аналізу мають дослідження, що присвячені теоретичним, правовим та організаційним засадам забезпечення енергетичної безпеки.

Так, О.В. Сердюченко проведено комплексне дослідження адміністративно-правових проблем забезпечення енергетичної безпеки України. Особливої уваги заслуговує позиція автора щодо визначення «державної енергетичної безпеки» під якою розуміється стан повної захищеності загальнодержавних енергетичних інтересів (енергетичних

інтересів населення, підприємств установ і організацій, галузей економіки), який базується на ефективно діючому паливно-енергетичному комплексі та системі суспільних відносин, що врегульовані нормами права, і забезпечується органами державної влади шляхом здійснення функцій формування, реалізації та контролю за реалізацією державної енергетичної політики, основою якої являється ефективне запобігання та усунення наявних чи потенційних наслідків реалізації загроз у енергетичній сфері [162; 163; 164; 165].

Фундаментальним є висновок дослідника щодо визначення поняття «енергетичні інтереси», під якими слід розуміти інтереси будь-яких суб'єктів, що полягають у необхідності задоволення потреб у енергії (електричній, тепловій) та у паливно-енергетичній сировині (газ, нафта, вугілля, радіоактивні елементи). Запропоновано власну класифікацію енергетичних інтересів. [162; 165, С. 120].

Цікавим з наукової точки зору є дослідження О. І. Кьопль «Удосконалення механізмів державного регулювання процесами забезпечення енергетичної безпеки України», яке присвячене розробці теоретичних та методичних положень з удосконалення системи державного регулювання процесами забезпечення енергетичної безпеки України [90]. На основі аналізу специфіки реалізації чинної моделі державного регулювання процесами забезпечення енергетичної безпеки як опосередкованої оцінки ефективності діяльності системи державного управління в енергетичній сфері, в роботі розроблено зміст практичних рекомендацій. Сформульовано методичні засади до визначення ступеня відповідності виконання завдань енергетичній стратегії на основі прогнозування, пропозиції щодо посилення кадрової складової механізму державного регулювання енергетичною безпекою. Окрім цього, запропоновано розробку білатеральної моделі міждержавної співпраці в сфері енергоефективності та відновлювальних джерел енергії.

Наступну групу складають дослідження, що присвячені аналізу організаційно-правових засад діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики. Варто зазначити, що до запровадження нового ринку електричної енергії, на території країни функціонували природні монополії у сфері електроенергетики. Саме це і обумовлювало проведення певних досліджень щодо визначення теоретичних, правових та організаційних засад функціонування суб'єктів природних монополій у даній сфері. Зауважимо, що проведені раніше дослідження із проблем правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій створили суттєве наукове підґрунтя для проведення дослідження щодо адміністративно-правового регулювання нового ринку електричної енергії.

Отже, у сфері адміністративно-правового регулювання функціонування суб'єктів природних монополій проведені дослідження в межах спеціальності 12.00.07, зокрема: О.М. Стороженко «Адміністративно-правова кваліфікація зловживань монопольним (домінуючим) становищем на ринку [177], О.О. Плетньова «Адміністративно-правові засади формування системи та правового статусу антимонопольних органів в Україні» [116]; М. С. Блохін «Адміністративно-правове регулювання природних монополій в Україні» [22].

Різні аспекти державного регулювання природних монополій було досліджено в межах спеціальності 25.00.02 – механізми державного управління (Т. П. Крушельницька «Державне управління спеціальними монополіями в Україні») [81], Н.О. Трегубець «Механізм здійснення державного контролю антимонопольними органами в сфері захисту економічної конкуренції» [182], В.П. Якубенко «Економіко-правовий механізм державного управління природними монополіями» [196].

Крім того, окремі аспекти правового регулювання природних монополій було досліджено в межах спеціальності 12.00.04. – Господарське право; господарсько-процесуальне право (І.І. Туйськ «Антимонопольні правоохоронні засоби» [183], І.О. Анохіна «Правове регулювання діяльності

суб'єктів природних монополій» [12]). Проаналізуємо найбільш значущі, на нашу думку, наукові дослідження.

Значну роль у розбудові теоретичних та практичних засад правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері енергетики України зроблено М.С. Блохіним, який присвятив даній проблематиці значну кількість наукових праць, зокрема: «Адміністративно-правове регулювання природних монополій в Україні» [22]; «Сфери природних монополій та правовий статус їх суб'єктів» [25]; «Розширення адміністративної відповідальності за порушення у сфері природних монополій» [24] та ін. У своїх дослідженнях автор визначає ряд принципових та нових наукових питань, зокрема: визначено поняття адміністративно-правового режиму природних монополій, під яким слід розуміти комплексний предметний режим нормального функціонування, що представляє собою сукупність адміністративно-правових норм, що регулюють особливі відносини в сфері управління економікою, шляхом установлення певного порядку здійснення управлінської діяльності з метою організації ефективного державного управління сферами природних монополій.

Досліджуючи сутність природної монополії як об'єкту правового регулювання вченим встановлено, що природна монополія є економіко-правовим явищем, яке традиційно виступає об'єктом державного впливу. Основна особливість такого явища полягає в економічному змісті, якому надана правова форма. Крім того, М.С. Блохін достатню увагу приділив аналізу системи адміністративного-правового регулювання природних монополій. На підставі проведеного аналізу обґрунтовується, що система адміністративно-правового регулювання природних монополій включає в себе такі елементи: встановлення сфер природно-монопольної діяльності; визначення особливостей правового статусу її суб'єктів; встановлення правового режиму майнових комплексів, що використовуються такими суб'єктами; закріплення особливостей зобов'язальних правовідносин за участю суб'єктів; визначення правового статусу регуляторних органів;

організаційні й контрольні заходи регуляторних органів; реалізація санкцій за правопорушення у сфері природних монополій [23].

Важливе значення для аналізу теоретичних та практичних аспектів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії мають наукові погляди у сфері регулювання економічної конкуренції. У проведених дослідженнях, зокрема О.О. Плетньової «Правові засади державного управління економікою України» [116]; «Сутність спеціальних процесуальних засад діяльності Антимонопольного комітету України та особливості їх правового регулювання» [118], «Особливості адаптації конкурентного законодавства України до законодавства ЄС» [117] вчена зазначає, що систему органів, що здійснюють управління у сфері економічної конкуренції, можна розглядати у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні ця система являє собою сукупність усіх органів державної влади, уповноважених реалізовувати ті чи інші повноваження у вищезазначеному напрямку. Поряд з ними в Україні діють і спеціальні органи, створення яких було обумовлено безпосередньо необхідністю здійснення комплексного управління у сфері економічної конкуренції та контролю за дотриманням антимонопольного законодавства. Саме ці органи утворюють систему органів, що здійснюють управління у сфері економічної конкуренції, у вузькому розумінні цього поняття. До таких органів наразі належать Антимонопольний комітет України і його територіальні відділення.

Автором наголошено, що в межах реалізації державної антимонопольної політики держава забезпечує захист економічної конкуренції, для чого вона наділяє владними повноваженнями органи публічної адміністрації щодо здійснення контролю за дотриманням конкурентного законодавства України.

Не менш важливою групою наукових досліджень, є праці, що присвячені правовому регулюванню діяльності суб'єктів природних монополій. Так, вітчизняний дослідник природних монополій І.О. Анохіна у дослідженні «Правове регулювання діяльності суб'єктів природних

монополій» досліджує теоретичні і практичні питання правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, обґрунтовує нові наукові положення і пропозиції щодо удосконалення законодавства у цій сфері. Автор робить важливий висновок, що удосконалення механізму державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій має оптимально сполучатися з дерегулюванням і розвитком ринкових механізмів саморегулювання на ринках природних монополій стосовно тих видів діяльності, де можуть ефективно розвиватися конкурентні відносини. Тому для підвищення інвестиційної привабливості й ефективності діяльності суб'єктів природних монополій необхідне створення законодавства, що стимулює появу, становлення і розвиток конкурентних відносин, формування реального конкурентного середовища в окремих сегментах ринків природних монополій, де конкуренція можлива й економічно доцільна [12].

Цікавим з наукової точки зору є дослідження Д.В. Напрієнка на тему: «Механізми державного управління діяльністю природних монополій в Україні». Вчений аналізує важливі теоретичні питання, а саме: сформульовані нові підходи щодо класифікації критеріїв віднесення підприємств до категорії суб'єктів природних монополій через виділення просторового, галузевого та часового критеріїв, які дають змогу виділити класифікаційні параметри для визначення товарних ринків взагалі і ринків природних монополій зокрема [103, С. 16]; визначено поняття природної монополії. Разом з тим, аналіз наукових досліджень із даної проблематики свідчить, що дане поняття відноситься до числа дискусійних та таких, що потребує проведення додаткових наукових досліджень.

Заслуговує уваги й думка В. П. Якубенка, який у дисертаційному дослідженні «Економіко-правовий механізм державного управління природними монополіями» зазначає, що діяльність природних монополій в Україні в контексті стратегічного державного управління характеризується недостатньо ефективним регулюванням, системною причиною якого є відсутність залученості менеджерів природних монополій в процеси

стратегічного державного управління, що на практиці виражається у вигляді конфлікту між виконавчою владою і природними монополіями [196]. На думку вченого, варіантом вирішення проблеми є зміна акценту при розгляді діяльності природних монополій з домінування економічних цілей окремих суб'єктів і економічних груп до економіко-політичних цілей держави та населення. Для цього необхідно до наявної «влади» монополістів додати також відповідальність за реалізацію стратегії країни, оскільки економічна стабілізація країни можлива на основі принципу інтеграції економічної влади і соціальної відповідальності [196, с. 157].

У той же час, відносно зазначеної проблематики М. С. Масс зазначає, що одним із державних механізмів управління енергетичною системою України необхідно обрати лібералізацію та реформування даного ринку, для чого рекомендовано реалізувати ряд положень: створити конкурентні відносини; зробити український енергетичний ринок відкритим для всіх вітчизняних та зарубіжних трейдерів [97, С. 147–149].

Підсумовуючи наведене вище зазначимо, що аналіз наукових поглядів щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні не претендує на повноту та вичерпаність, адже дане питання є достатньо змістовним. Разом з тим, проаналізовані нами наукові дослідження є найбільш близькими до зазначеної проблематики.

1.2. Сутність ринку електричної енергії, як об'єкту адміністративно-правового регулювання

Сучасний розвиток кожної держави неможливий без наявності відповідної конкуренції серед суб'єктів економічних відносин. Це повною мірою відноситься й до України, яка на сьогодні має всі можливості, зокрема: політичні, соціальні, правові та економічні, щодо забезпечення відповідної конкуренції на ринку та забезпечення її захисту.

Досліджуючи питання щодо сутності ринку електричної енергії, як об'єкта адміністративно-правового регулювання України варто зазначити, що даний ринок можна віднести до найбільш проблематичних явищ економічного життя нашої країни, адже як справедливо зазначає Л.Г. Кузьменко: «стан української економіки значною мірою залежить від надійності надання послуг, що забезпечують її функціонування» [84].

Зазначимо, що сучасна українська електроенергетика є структуроутворюючим елементом української економіки. Про це свідчать відповідні статистичні дані. За результатами опрацювання інформації, наведеної у ліцензійних реєстрах Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, встановлено, що протягом 2013 – 2017 років кількість суб'єктів господарювання, які виробляють та продають електричну енергію в оптовий ринок, збільшилась на 79 суб'єктів господарювання зі 148 у 2013 році - до 227 у 2017 році [59]. Однак, у даний час основні виробничі фонди енергетичної інфраструктури в більш ніж 60% регіонів є застарілими і зношеними. А в окремих регіонах, технічний стан енергетичної інфраструктури знаходиться на межі кризи. Наведені дані дають підстави стверджувати, що публічне регулювання окремих видів діяльності відповідних суб'єктів в сфері електричної енергії, залишаються найважливішим фактором, що забезпечує цілісність і безпеку держави.

Варто також додати, що у даний час електроенергетика в світі – галузь економіки, що включає в себе широкий комплекс економічних відносин, які виникають в процесі виробництва, передачі електричної енергії, оперативно-диспетчерського управління в електроенергетиці, збуту і споживання енергії з використанням виробничих та інших майнових об'єктів, що належать на праві власності або на іншому передбаченому законами підставі суб'єктам енергетики або іншим особам. Енергетика є основою функціонування економіки і життєзабезпечення [70].

Світовий досвід державного регулювання ринку електричної енергії свідчить, що державна політика у зазначеній сфері, перш за все, повинна бути спрямована на нормативне врегулювання порядку контролю за ціноутворенням і забезпеченням доступу до інфраструктури суб'єкта природної монополії, діяльності органів публічної адміністрації, що відповідальні за реалізацію державної політики у сфері енергетики, визначення державних гарантів у цій сфері та ін.

Для України питання удосконалення нормативної основи у сфері публічного адміністрування, зокрема у сфері ринку електричної енергії, є вкрай актуальними, оскільки інтеграція України до світового співтовариства вимагає приведення вітчизняної нормативно-правової бази до міжнародних стандартів. Вказане положення стосується і визначення поняття «ринку електричної енергії», яке за своїм змістом повинно відповідати сутності цього явища. Зазначимо, що аналіз наукової, навчальної, довідкової літератури та норм чинного законодавства свідчить, що нині не має єдиного підходу до визначення цього явища. Це призводить до певних складнощів у правозастосовній діяльності, адже загальновідомо те, що одне поняття повинно відображати одне явище.

У зв'язку з цим, в сучасних умовах стає дуже актуальним теоретичний аналіз поняття «ринку електричної енергії». Вбачається, що розробка та закріплення у чинному законодавстві єдиного підходу до визначення змісту поняття «ринку електричної енергії» має не лише суто теоретичне, а й практичне значення, оскільки його закріплення дозволило:

- по-перше, удосконалити правозастосовну діяльність органів публічного адміністрування щодо правового регулювання ринку електричної енергії, адже, відсутність єдиного підходу до визначення даного поняття у законодавстві призводить до того, що різні суб'єкти застосовують у своїй діяльності різні підходи до його визначення;

- по-друге, зменшити можливість застосування з боку уповноважених суб'єктів владних повноважень адміністративного розсуду, що у свою чергу

дозволить більш повно забезпечити реалізацію встановлених законодавством прав як іноземних інвесторів так і громадян України;

– і нарешті, забезпечити комплексне правове регулювання даної сфери публічного адміністрування.

Таким чином, з метою визначення сутності ринку електричної енергії, на нашу думку, було б доцільно приділити увагу та проаналізувати поняття «електрична енергія» та «ринок електричної енергії» як самостійних понятійних одиниць, а також їх взаємозв'язок.

Досліджуючи поняття «електрична енергія» варто погодитися із думкою М.М. Кузьміної, яка у дослідженні «Поняття та види енергії з альтернативних джерел» зазначає, що поняття «енергія» у своєму розвитку пройшло декілька стадій. На першій стадії створювалася загальнотеоретична база уявлень про місце енергії в системі об'єктів навколишнього світу. На другій стадії енергія розглядається природничими науками (фізикою, математикою, природознавством) як об'єкт навколишнього світу, досліджується як фізичний феномен, виявляються її особливості та характеристики. У цілому в природознавчих науках енергія являє собою не об'єкт, а процес. Третьою стадією розвитку поняття «енергія» виступає уявлення про неї з економічної та правової точок зору як самостійного об'єкта відносин [87].

Відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» [145] електрична енергія визначається як енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товаром, призначеним для купівлі-продажу. Таким чином, в законі чітко визначено:

– по-перше, що електрична енергія отримується шляхом її виробництва тобто діяльності, яка пов'язана з перетворенням енергії з енергетичних ресурсів будь-якого походження в електричну енергію за допомогою технічних засобів;

– по-друге, хто саме може виробляти електричну енергію, а саме – об'єкти електроенергетики, до яких належать: електрична станція (крім

ядерної частини атомної електричної станції), електрична підстанція, електрична мережа);

– по-третє, правовий статус виробника електричної енергії – це суб'єкт господарювання, який здійснює діяльність з метою виробництва електричної енергії. Дану діяльність можна віднести до економічної діяльності під якою слід розуміти процес виробництва продукції (товарів і послуг), який здійснюють із використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо [48]. Крім того, відповідно до Класифікатору видів економічної діяльності ДК 009:2010 окремим видом економічної діяльності є діяльність в енергетичній сфері, а саме: виробництво, передача, розподіл, торгівля електричною енергією [67].

– по-четверте, мету її вироблення - купівля-продаж. Таким чином, електричну енергію можна віднести до об'єкту права, що у свою чергу обумовило і потребу в її охороні, зокрема нормами Кримінального кодексу України (ст. 188-1. Викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання) та Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– по-п'яте, правову природу електричної енергії – це товар. Товари – це матеріальні об'єкти, на які є попит та щодо яких можна встановити права власності. Товари придатні для транспортування, їх долучають до обміну, тобто вони є предметом купівлі-продажу [87].

У свою чергу, М.І. Брагінський і В.В. Витрянський зазначають, що: «енергія, зокрема електрична, на відміну від речей являє собою певну властивість матерії – здатність виробляти корисну роботу, забезпечувати виконання різних технологічних операцій, створювати необхідні умови для підтримки і будь-який інший діяльності» [30, С. 141].

Досліджуючи юридичний зміст поняття «електрична енергія» С.О. Тебенюкова цілком справедливо зазначає, що це благо, яке має оборотоздатність, і разом з тим електрична енергія технологічно нерозривно пов'язана з іншими об'єктами (генераторами і електромережами), які

виконують опосередковану функції. Такі відмінні риси електричної енергії, як товарний характер і комерційна цінність, а також нерозривний технологічний зв'язок з іншими об'єктами, які виконують відповідні функції, є підставою для виділення об'єкта, для якого є характерним спеціальний режим обігу [178, С. 186].

Власне кажучи, кожен з представлених підходів юридичного визначення поняття електричної енергії не позбавлений раціонального змісту і спрямований на вирішення певного функціонального завдання.

Неможливість існування єдиного підходу до визначення правової природи електричної енергії багато в чому обумовлена саме відсутністю законодавчого (науково-обґрунтованого) визначення цього поняття, адже Закон України «Про ринок електричної енергії» говорить про електричну енергію лише як про товар. В інших нормативно-правових актах цей термін застосовується, однак чіткого поняття не наводиться.

Розглядаючи сутність ринку електричної енергії, обов'язково слід визначити ознаки електричної енергії, оскільки вони вказують на суттєві аспекти цього товару. На сьогодні в юридичній літературі спеціально не визначались ознаки електричної енергії, однак на підставі проведеного аналізу, до ознак електричної енергії відносяться такі:

- безперервність (нерозривність) процесів виробництва, транспортування та споживання електричної енергії;
- електричну енергію, з урахуванням її фізичних властивостей, неможливо накопичити в значних кількостях, зберігати її подібно до інших товарів на складах або в спеціальних ємкостях;
- так як електрична енергія споживається при самій її передачі споживачеві, вона не може бути повернута;
- передача енергії споживачу неможлива без використання спеціальних технічних засобів, відповідної інфраструктури: ліній електропередач, трансформаторних станцій;
- споживання електричної енергії вимагає спеціального технічного

обладнання;

- є характерним спеціальний режим обігу;

- корисні властивості електричної енергії реалізуються в процесі її використання, споживання. Результатом використання може бути виконана робота, технічна операція тощо. Але сама енергія при цьому зникає, вона не матеріалізується в продукції або в іншій формі;

- обсяги використаної електричної енергії фіксуються технічними приладами обліку;

- необхідність прийняття спеціальних заходів безпеки при подачі і використанні електричної енергії;

- до електричної енергії, як об'єкту права власності, неможливо в повному обсязі застосовувати володіння і розпорядження, а саме: електричну енергію не можна передати в оренду, її не можна заповідати або успадкувати тощо;

- електрична енергія легко і швидко транспортується по електромережах на значні відстані [93, С. 55–58].

Отже, підсумовуючи проведене вище дослідження вважаємо за доцільне доповнити існуючі погляди та надати наукове юридичне поняття «електрична енергія» під якою слід розуміти товар зі спеціальним режимом обігу, що виробляється на об'єктах електроенергетики і постачається для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), а також розвитку ринкових відносин.

Наступним кроком нашого дослідження є аналіз змісту ринку електричної енергії. Слід зазначити, що із впровадженням нового ринку в Україні функціонуватиме єдиний балансуєчий ринок, організований оператором системи передачі з метою забезпечення достатніх обсягів потужності та енергії, необхідних для балансування в реальному часі обсягів виробництва, споживання, експорту та імпорту електроенергії.

Законом передбачено різні механізми купівлі-продажу електричної енергії – двосторонні договори, ринок «на добу наперед» та

внутрішньодобовий ринок. Крім того, для забезпечення достатніх обсягів електричної енергії, необхідних для балансування в реальному часі обсягів виробництва та імпорту електричної енергії і споживання та експорту електричної енергії, врегулювання системних обмежень в об'єднаній енергетичній системі України, а також фінансового врегулювання небалансів електричної енергії, передбачений балансуєчий ринок та ринок допоміжних послуг [106]. Коротко охарактеризуємо наведені механізми купівлі-продажу електричної енергії.

Отже, балансуєчий ринок – забезпечення балансування в реальному часі обсягів виробництва/імпорту і споживання/експорту, врегулювання системних обмежень в ОЕС України, а також фінансового врегулювання небалансів електроенергії. Цільова функція балансуєчого ринку – це мінімізація вартості покриття небалансу електроенергії. Для цього використовуються подані постачальником послуг балансування пропозиції на завантаження та на розвантаження. Вартість покриття небалансу електричної енергії системи є сумою всіх грошових коштів за акцептованими пропозиціями на балансуєчу електроенергію.

Ринок допоміжних послуг – придбання Оператором системи передачі допоміжних послуг у постачальників допоміжних послуг.

Ринок «на добу наперед» – купівля та продаж електроенергії на наступну за днем проведення торгів добу.

Внутрішньодобовий ринок – купівля та продаж електроенергії після завершення торгів на ринку «на добу наперед» та впродовж доби фізичного постачання електроенергії [157].

Отже, можемо визначити, що метою нового ринку електричної енергії є запровадження конкурентних механізмів функціонування даного ринку, вільний вибір контрагентів та забезпечення права споживача вільно обирати постачальника електричної енергії.

Слід зазначити, що після 1 липня 2019 року учасниками нового ринку електричної енергії стали:

– виробники електроенергії, під якими слід розуміти підприємства, що виробляють електричну енергію на підставі відповідної ліцензії. Відповідно до «Звіту з оцінки відповідності (достатності) генеруючих потужностей НЕК «Укренерго», основні генеруючі потужності Об'єднаної енергетичної системи України станом на 1 листопада 2018 року наступні: 4 атомні електростанції; 8 гідроелектростанцій на річках Дніпро й Дністер; 12 теплоелектростанцій, а також 3 великих теплоелектроцентралей.

Крім того, за даними Національної комісії, у 2017 році продаж електричної енергії в Оптовий ринок електричної енергії (ОРЕ) здійснювали 225 виробників електроенергії. Значну кількість виробників електричної енергії складають виробники, що використовують альтернативні джерела енергії. Якщо у 2017 році таких виробників було 192 підприємства, то на кінець 2018 року – вже 366 таких підприємств відповідно до постанови НКРЕКП про встановлення «зелених» тарифів. Незважаючи на таку кількість виробників електричної енергії із альтернативних джерел, загальна потужність всіх цих виробників у 2018 році склала 2117 МВт, або 1,9% у загальному виробництві електричної енергії.

– електропостачальники – це підприємства, які здійснюють продаж електричної енергії споживачам на роздрібному ринку електричної енергії. При впровадженні роздрібного ринку електричної енергії в рамках загальної реформи ринку, електропостачальники були відокремлені від «обленерго». Це було здійснене на виконання Закону України «Про ринок електричної енергії», яким передбачено відокремлення операторів системи розподілу. Зокрема, це пов'язано з тим, що оператору системи розподілу забороняється здійснювати діяльність з постачання електричної енергії. За результатами першого місяця роботи на роздрібному ринку електричної енергії діє 302 електропостачальники, серед яких споживачі можуть обирати для укладання договору постачання електроенергії;

– крім електропостачальників, учасниками нового ринку електричної енергії будуть трейдери, до яких відносяться підприємства, що здійснюють

купівлю електричної енергії виключно з метою її перепродажу, крім продажу за договором постачання електричної енергії споживачу. На відміну від електропостачальників, трейдери здійснюють купівлю-продаж електричної енергії за двосторонніми договорами та на організованих сегментах ринку електричної енергії, крім її продажу за договором постачання електричної енергії споживачу.

– оператор ринку - це юридична особа, яка буде забезпечувати функціонування ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку та організацію купівлі-продажу електричної енергії на цих ринках. Відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» оператор ринку утворюється у формі акціонерного товариства, 100% акцій у статутному капіталі якого належить державі, та не підлягає приватизації або відчуженню в інший спосіб.

– споживач. До споживачів електричної енергії належать не лише фізичні особи, але й юридичні особи, що купують електричну енергію для власного споживання. Споживачі поділяються на побутових та непобутових. Головна відмінність між цими категоріями – мета використання електричної енергії. Побутовий споживач, на відміну від непобутового, використовує електричну енергію лише для забезпечення власних побутових потреб [41].

Загальні умови постачання електричної енергії споживачам, продовжує консультант із правового забезпечення проєктів відновлюваної енергетики Марина Грицишина, визначені у правилах роздрібного ринку електричної енергії. При цьому, на виконання вимог Третього енергопакету Законом України «Про ринок електричної енергії» передбачені такі гарантії споживачам, як забезпечення безпеки постачання електричної енергії, захист їхніх прав та інтересів та вільного вибору електропостачальника.

– гарантований покупець (на даний час ДП «Енергоринок»), гарантований покупець.

Гарантованим покупцем електричної енергії буде суб'єкт господарювання, який відповідно до Закону України «Про ринок електричної

енергії» зобов'язаний купувати електричну енергію у виробників, яким встановлено «зелений» тариф. При цьому, з дати початку дії нового ринку електричної енергії гарантований покупець є правонаступником оптового постачальника електричної енергії за договорами купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом, укладеними ДП «Енергоринок» з виробниками, яким встановлено «зелений» тариф. Гарантований покупець буде державним підприємством, на яке будуть покладені спеціальні обов'язки із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії до 1 січня 2030 року.

– оператор системи передачі (на даний час це ДП НЕК «Укренерго») – це суб'єкт, відповідальний за передачу електричної енергії від виробників до споживачів по електричних мережах з напругою від 110 кВ до 750 кВ. Крім цього, оператор системи передачі здійснює диспетчерське (оперативно-технологічне) управління режимами роботи ОЕС України та забезпечує операційну безпеку ОЕС України.

– оператор системи розподілу. До операторів системи розподілу відносяться підприємства, відповідальні за безпечну, надійну та ефективну експлуатацію, технічне обслуговування та розвиток електричних мереж з напругою до 110 кВ. Оператори системи розподілу надають послуги з розподілу електричної енергії від НЕК «Укренерго» до споживачів.

Оператор системи розподілу – це електропередавальні організації, яких відповідно до реєстру ліцензіатів Національної комісії налічується 33 [41].

Продовжуючи дослідження, вважаємо за доцільне дослідити правову природу «ринку електричної енергії».

Варто зазначити, що у сфері електроенергетики простежується об'єктивна взаємодія всіх рівнів правового регулювання: міжнародного публічного права, міжнародного приватного права і національного права. Взаємодія міжнародного права з внутрішнім (національним) правом і взаємодія різних національних правових систем між собою є предметом все більш пильної уваги в юридичній науці [50, С. 235].

Україна, будучи активним учасником міжнародних відносин, застосовує значний масив міжнародних нормативних актів. В електроенергетиці, до міжнародних договорів і угод України відносяться: Директиви 2009/72/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку електричної енергії та про скасування Директиви 2003/54/ЄС, Регламенту (ЄС) 714/2009 про умови доступу до мережі транскордонного обміну електроенергією та скасування Регламенту (ЄС) 1228/2003, Директиви 2005/89/ЄС про заходи для забезпечення безпеки інвестування до системи електропостачання та інфраструктури договори і угоди з Міжнародним енергетичним агентством (МЕА), яке є незалежною організацією, створеною в межах та на виконання енергетичної програми Організації економічного співробітництва та розвитку. Основна мета Міжнародного енергетичного агентства полягає в сприянні міжнародному співробітництву в сферах удосконалювання світової структури попиту та пропозиції енергоресурсів та енергетичних послуг (транспорту електроенергії, будівництва електростанцій) [18].

Разом з тим, значний обсяг правових відносин, що виникають у сфері адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії регулюється саме адміністративно-правовими нормами.

Зазначимо, що істотною рисою адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є застосування прямого державно-владного впливу. Як вже було зазначено раніше, саме суб'єкти адміністративно-правового регулювання, зокрема Кабінет Міністрів України, визначають зміст структурно-галузевої політики; сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальної спрямованості національної економіки, здійснює заходи щодо демонополізації та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури [138]. Крім того, варто зазначити, що саме норми адміністративного права регулюють такі питання як:

- здійснення нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів електроенергетики та інших учасників ринку електричної енергії та

встановлення відповідальності за порушення умов і правил здійснення ними діяльності в електроенергетиці та на ринку електричної енергії;

– надання ліцензій на здійснення окремих видів господарської діяльності на ринку електричної енергії відповідно до вимог законодавства та контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов провадження господарської діяльності [145];

– реалізація адміністративних процедур, а саме здійснення ведення реєстру суб'єктів природних монополій, які провадять господарську діяльність у сфері енергетики [154];

– встановлення адміністративно-правових заборон у даній сфері, які дозволяють спрямувати поведінку суб'єктів господарської діяльності на ринку електричної енергії в жорстке адміністративно-правове русло. Тут ми безпосередньо стикаємось із застосуванням заходів державного примусу, а зокрема адміністративного, загальні засади якого визначають норми адміністративного права. Саме в науці адміністративного права найбільш повно досліджено адміністративний примус.

Чинне законодавство передбачає можливість застосування заходів адміністративного примусу у сфері електричної енергії: по-перше, до суб'єктів господарювання, що вчинили правопорушення (наприклад, відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» суб'єктам господарювання, відносини яких регулюються цим Законом, згідно із Законом України «Про захист економічної конкуренції» забороняється зловживати монопольним (домінуючим) становищем у будь-якій формі. Суб'єкти господарювання, що здійснюють виробництво, передачу, розподіл, постачання електричної енергії, виконують функції оператора ринку або гарантованого покупця і визнані в установленому порядку такими, що займають монопольне (домінуюче) становище на ринку електричної енергії, не можуть припиняти свою діяльність або зменшувати її обсяг з метою створення дефіциту електричної енергії, якщо необхідність такого обмеження не встановлена законодавством України) [145], по-друге, до

суб'єктів, що їх не вчинили, тобто заходи примусу зумовлені певними подіями (наприклад, надзвичайною ситуацією) [26, С. 39].

Крім того, законодавство передбачає можливість запровадження обмежень або заборон щодо діяльності суб'єктів господарювання у сфері природних монополій, а зокрема підприємств електроенергетики. Так, Законом України «Про ринок електричної енергії» передбачено, що у разі порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, рішення про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) чи припинення діяльності електричних станцій, об'єктів системи передачі приймається Кабінетом Міністрів України [145].

Водночас, Кодекс України про адміністративні правопорушення визначає адміністративну відповідальність за правопорушення у зазначеній сфері, зокрема: ст. 95-1. «Порушення вимог нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, енергетичного обладнання»; ст. 99. «Порушення Правил охорони електричних мереж»; ст. 103-1 «Порушення правил користування енергією, водою чи газом»; ст. 166-1 «Зловживання монопольним становищем на ринку»; ст. 185-12 «Створення перешкод у виконанні робіт, пов'язаних з обслуговуванням об'єктів електроенергетики» [68].

Крім того, саме така ситуація зумовила появу поняття «енергетичної безпеки держави». Варто зазначити, що в Енергетичній стратегії України на період до 2030 року зазначалось, що енергетична безпека України – це спроможність держави забезпечити ефективне використання власної паливно-енергетичної бази, здійснити оптимальну диверсифікацію джерел і шляхів постачання в Україну енергоносіїв для забезпечення життєдіяльності населення та функціонування національної економіки у режимі звичайного, надзвичайного та стану війни, попередити різкі цінові коливання на паливно-енергетичні ресурси, або ж створити умови для безболісної адаптації національної економіки до нових цін на ці ресурси на світових ринках [53]. Водночас, чинна стратегія Енергетична стратегія України на період до 2035

року «Безпека. Енергоефективність. Конкурентоспроможність» не містить в змісті наведеного поняття, однак, дане поняття постійно вживається [146]. Вбачається, що відсутність нормативного закріплення понятійного апарату може зумовити певні складнощі у правозастосовній діяльності, оскільки незрозумілим є зміст даного поняття.

Підсумовуючи вище наведене варто зазначити, що суспільні відносини, які виникають на ринку електричної енергії, не є суто господарськими, цивільними або адміністративними. Вони мають, так звану, «подвійну правову природу» і регулюються одразу ж декількома галузями права, зокрема: міжнародним, цивільним, господарським та ін. Разом з тим, значна кількість відносин у даній сфері регулюється переважно адміністративно-правовими нормами, що виражається насамперед в застосуванні прямого державно-владного впливу, а також реалізації уповноваженими суб'єктами певних дій, зокрема, ліцензійних, реєстраційних, контрольних-наглядових.

Наступним кроком дослідження сутності ринку електричної енергії є аналіз діяльності суб'єктів природних монополій. Це обумовлене насамперед тим, що певна частка ринку «належить» саме суб'єктам природних монополій.

У зв'язку із цим, зупинимо нашу увагу на аналізі поняття «природні монополії». Адже довільне їх використання в наукових працях нерідко призводить до термінологічної «плутанини» як в наукових дослідженнях, так і в нормативно-правових актах і, як результат, - при їх застосуванні на практиці.

Досліджуючи поняття «природні монополії», варто зазначити, що дане поняття для українського законодавства хоча й не нове, але малодосліджене і не досить чітко визначене у науці та чинному законодавстві. Аналіз наукової та навчально-методичної літератури свідчить, що воно напряму пов'язане із поняттям «монополії» (як загальне та часткове). У зв'язку з цим, на нашу думку методологічне обґрунтоване буде проведення аналізу родового поняття, а саме «монополія».

Взагалі, з етимологічної точки зору поняття «монополія» походить від грецького «monos» - «один», і «poleo» - «продаю» досить відоме в економічній теорії поняття для ринкових інститутів. Економічна наука використовує цей термін для характеристики ситуації, коли окрема фірма чи підприємство є єдиним виробником унікальної продукції і внаслідок цього може контролювати випуск значної частини або, навіть, цілої галузі. Зважаючи на власні економічні інтереси, продавці (а також і покупці) закономірно постійно прагнуть уникнути конкуренції, захопити монопольні позиції і утвердитися на них. Кожний з них намагається стати монополістом, оскільки це дає йому певну владу над ринком або перевагу у визначенні більш прийнятної для нього ціни. Прагнення до захоплення економічної влади з огляду на об'єктивні причини глибоко вкоренилося. Воно було і є повсюди й у всі часи [14, С. 13].

Варто зазначити, що в сучасній економічній теорії доведено, що монополії виконують ряд найважливіших функцій, без яких неможливий нормальний розвиток економіки будь-якої держави. Монополії є основою для: здійснення політики розширеного відтворення; прискорення науково-технічного прогресу; структурної перебудови суспільного виробництва і збалансованого розвитку галузей народного господарства; створення необхідної сировинної бази промисловості; цивільного будівництва, розвитку охорони здоров'я, культури, а також вирішення ряду інших соціальних проблем; пом'якшення і вирішення проблеми безробіття; охорони навколишнього середовища; конверсії військово-промислового комплексу та ін. Крім того доведено, що саме монополії відіграють виключно важливу роль і на мікрорівні. На цьому рівні вони необхідні, перш за все, для досягнення таких цілей: розширення і розвитку виробництва; недопущення надмірного зносу основних фондів; підвищення технічного рівня виробництва; здійснення природоохоронних заходів [46, С. 41].

Цікаво відзначити той факт, що поняття «монополія» не є новим для науки та практики і завжди перебувало у полі зору економістів, політологів,

соціологів, юристів тощо. Так, всесвітньовідомий діяч К. Маркс у фундаментальних дослідженнях у сфері економіки звертає увагу на питання щодо діяльності монополій. Вчений вважав, що монополії виникають як наслідок високого рівня концентрації і централізації капіталу і завдяки своїй вазі в економіці отримують можливість брати надприбуток через встановлення монопольних цін. Такий прибуток відрізняється від прибутку виробника, який отримує її завдяки технічній перевазі. Крім того, К. Маркс розкривав суперечливу єдність монополії і конкуренції: «У практичному житті ми знаходимо не тільки конкуренцію, монополію і їх антагонізм, але також і їх синтез, що є нічим іншим як рух. Монополія виробляє конкуренцію, конкуренція виробляє монополію. Монополісти конкурують між собою, конкуренти стають монополістами. Синтез полягає в тому, що монополія може триматися лише завдяки тому, що вона постійно вступає в конкурентну боротьбу». К. Марксом виділені власне монополія («капіталістична»), «природна монополія» (цей термін використовується і нині іншими теоретиками), а також випадкова монополія. Капіталістична монополія, на його думку, формується за допомогою концентрації виробництва і розвитку конкуренції (як наслідок цих процесів) [96, С. 189; 102, С. 64; 147].

А.Ю. Латішев посилаючись на роботи відомих вчених зазначає, що А. Сміт у дослідженні «Про природу і причини багатства народів» визначив монополію як ситуацію, при якій продавець має виключне право на продаж. Р. П. Макафі визначає монополію як структуру ринку, що характеризується появою на ньому тільки одного виробника або постачальника даного товару або послуги, який контролює пропозицію і ціни при наявності великої кількості покупців. Ним же монополія характеризується виникненням бар'єрів, які перешкоджають іншим компаніям входити на ринок (такими бар'єрами можуть бути законодавство, витрати, «адміністративний ресурс» та ін.). Ще однією умовою виникнення монополії може стати наявність певного продукту, який не має належного або близького заміника [91, С..

196–198].

К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю розглядаючи монополію у широкому розумінні, визначають її як ситуацію, за якої кожен продавець має змогу вплинути на загальний обсяг виробництва, а потім і на ціну продукту, що продається. На думку вчених, основними ознаками монополії є: по-перше, наявність єдиного продавця (абсолютний, монополіст - це галузь, що складається з однієї фірми, яка є єдиним виробником даного продукту або єдиним постачальником послуги); по-друге, відсутність альтернативного заміщення (продукт монополії унікальний в тому сенсі, що не існує хороших чи близьких замінників. З точки зору покупця, це означає, що немає прийнятних альтернатив. Покупець змушений купувати продукт у монополіста або обходитися без нього); по-третє, самотійно та одноосібно встановлює ціну (чистий монополіст «диктує ціну», оскільки він контролює загальний обсяг пропозиції даного продукту. В залежності від попиту на продукт, монополіст може змінити його ціну, маніпулюючи кількістю запропонованого продукту); по-четверте, відсутність реклами (відсутність замінників продукції монополістів відбивається на їх рекламній діяльності) [95, С. 523].

Аналіз наукової літератури свідчить, що певна група вчених вважає, що монополія – це феномен виробництва. Досить цікаву думку щодо визначення поняття «монополія» висловлюють Є.Б. Кваснюк, С.І. Киреев у дослідженні «Конкурентоспроможність української економіки». Обґрунтовуючи свою позицію вчені вважають, що монополія становить групу підприємств, пов'язаних між собою, по-перше, технологічною залежністю, взаємним постачанням продукції тощо; по-друге, належністю одному акціонерному товариству або перебуванням під його контролем. У межах монопольної фірми виникає єдність власності з єдністю розгалуженого виробничого процесу. Завдяки цьому монополія здійснює суворий облік ресурсів, свідомий їх розподіл між окремими видами

виробництва, вносячи таким чином часткову планомірність у відтворювальний процес [71, С. 16].

Подібну позицію висловлює І. Стародубовська, яка зазначає, що монополією називають велику фірму, яка відіграє помітну роль у певній сфері виробництва чи у кількох таких сферах, що пов'язані між собою технологічно. Монопольна структура ринку виникає у тому випадку, коли окремий виробник займає домінуючу позицію та контролює ринок певного продукту [176, С. 31].

Безумовно, наведені позиції мають право на існування, однак, на нашу думку, вони є не в повному обсязі обґрунтованими, адже монополія не може бути безпосередньо фірмою. Це поняття цілком можна віднести до поняття «виробництво», яке визначається, як процес створення товарів.

Аналізуючи наведене вище, слід зазначити, що проблема визначення сутності поняття «монополії» у науковій літературі пов'язана із їх складністю і характеризується багатогранністю і змістовністю. Єдиного підходу щодо визначення поняття «монополії» вченими не вироблено і сьогодні, що не є випадковістю. Крім того з'ясовано, що у науковій літературі зустрічаються поняття, що не повною мірою відповідають сучасним умовам господарювання.

Проведений аналіз свідчить, що більшість вчених поняття «монополія» пов'язують: по-перше, із наявністю одного суб'єкта на відповідному ринку; по-друге, із розширенням або модернізацією виробництва; по-третє, з певним процесом виробництва; по-четверте, із ціноутворенням; по-п'яте, із виключним правом на виробництво будь-якого товару; і нарешті, із контролем за відповідним сегментом ринку товарів та послуг. На нашу думку, варто підтримати позицію тих вчених, які вважають, що монополія – це ситуація (стан), при якій кожний продавець впливає на загальний обсяг виробництва, а також на ціну продукту, що продається. В той же час з'ясовано, що поняття «монополія» не можна віднести до числа понять, що дуже часто вживаються в нормативно-правових актах. У законодавстві

максимально часто вживаються терміни «антимонопольний», «природна монополія». Одночасно, саме поняття «монополія» є родовим поняттям та визначає значення всіх похідних від нього понять.

Переходячи до аналізу поняття «природні монополії» зазначимо, при аналізі даної категорії варто враховувати таке.

По-перше, поняття «природні монополії» використовується в значній кількості нормативно-правових актів, що забезпечують регулювання суспільних відносин в різних галузях права (конституційного, адміністративного, цивільного, господарчого, міжнародного та ін.). Отже дана категорія має багатоаспектну правову природу.

Зазначимо, що саме Конституція України здійснює первинну легалізацію суспільних відносин, що виникають у сфері природних монополій. Так, зокрема:

– ст. 42 закріплює, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом;

- ст. 92 Конституції України закріплює, що виключно законами України визначаються: по-перше, права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; по-друге, засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; по-третє, засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; по-четверте, правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;

Також, Конституція України визначає базові елементи правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері природних

монополій, а зокрема повноваження Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України [72].

Норми цивільного права визначають межі здійснення цивільних прав, зокрема ч. 5 ст. 13 Цивільного Кодексу України закріплено, що не допускаються використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція [188].

Значна кількість норм щодо природних монополій міститься в Господарському кодексі України. Так, ч.2 ст. 5. закріплює, що конституційні основи правового господарського порядку в Україні становлять: недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом. Крім того, ст. 10. визначені основні напрями економічної політики держави до яких належать: антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки. Глава 3 Господарського кодексу України присвячена обмеженням монополізму та захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції [40].

Міжнародно-правові норми також визначають юридичні рамки з метою сприяння співробітництву у відповідних сферах природних монополій. Так, відповідно до Європейської Енергетичної Хартії та Договору до неї [51], що були ратифіковані відповідно до Закону України від 6 лютого 1998 року «Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів» [144] створено Організацію регіональної економічної

інтеграції, тобто засновану державами організацію, якій вони передали компетенцію з певних питань, ряд яких регулюється цим Договором, включаючи повноваження приймати обов'язкові для них рішення з цих питань. Крім того, дана Хартія визначає юридичні рамки конкуренції щодо злиття компаній, монополій, антиконкурентної практики і зловживання домінуючим становищем на ринку енергетики.

По-друге, поняття «природна монополія» є поняттям, що закріплено на законодавчому рівні, проте, нині різні нормативно-правові акти закріплюють різні за змістом поняття, що у свою чергу є неприпустимим у нормотворчості. Так, аналіз ст. 28 Господарського кодексу України дає можливість визначити, що природні монополії це стан товарного ринку, за якого задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю продукції в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами господарювання, не можуть бути замінені у споживанні іншими, у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на такі товари, ніж попит на інші товари (послуги) [40]. Аналогічне визначення міститься в Законі України «Про природні монополії» [142].

Деяко інше за змістом поняття природної монополії закріплює Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції. Вказаний програмний документ визначає, що природні монополії це господарюючий суб'єкт (галузь, об'єднання господарюючих суб'єктів), який завдяки ефекту масштабу виробництва може задовольнити весь попит на ринку з нижчими затратами на одиницю продукції, ніж два чи більше господарюючих суб'єктів [47].

На нашу думку, така ситуація є неприпустимою, адже, як вже було зазначено раніше, категорія «природні монополії» застосовується в різних галузях права (конституційному, господарському, адміністративному,

податковому, митному тощо). Отже, дане поняття повинно мати однакове (єдине) визначення для всіх галузей права, в тому числі й нормативно-правових актах. У зв'язку із наведеним варто погодитися із думкою М.С. Блохіна, який зазначає: «точність і наукова опрацьованість основного визначення поняття природної монополії має неоціниме практичне значення, оскільки на ньому базується все законодавство про природні монополії та підзаконні нормативно-правові акти. Однозначність і адекватність термінології впливає на практику регулюючих органів, а також судових інстанцій, що складається» [23, С. 111].

По-третє, комплексність поняття «природні монополії» зумовило виникнення неоднозначного розуміння даного поняття в науці. Як уже нами зазначалося в наших працях, у сучасній правовій доктрині відсутня єдність позиції дослідників щодо визначення поняття «природна монополія» [3, С. 18-22].

Не вдаючись в скрупульозний аналіз поняття «природні монополії», слід зазначити, що їх можна об'єднати у певні групи. Представники першої групи вчених визначають природні монополії як певну організацію. Так, авторський колектив підручника «Мікроекономіка і макроекономіка» за загальною ред. С. Будаговської зазначає, що природна монополія – це структура, де з боку пропозиції виступає галузь із спадною вартістю виробництва. З огляду на ефект економії на масштабі організація виробництва більш ніж на одній фірмі в такому випадку є економічно невиправданою [100, С.127]. У свою чергу Д.В. Напрієнко під поняттям «природна монополія» розуміє привілейоване державою підприємство або об'єднання кількох підприємств, які володіють правами власності на виробничі фонди, за допомогою яких створюється пропозиція товарів (послуг), собівартість, а отже, й ціна яких, як очікує держава, в умовах монополії буде нижчою, ніж в умовах конкуренції, через виникнення ефекту масштабу [103, С. 21].

Ю.І. Стадницький і В.В. Кривуцький в дослідженні стверджують, що природна монополія є видом господарської діяльності певної структури, що при існуючому рівні ціни на ресурси, науково-технічного прогресу, а також попиту на продукцію характеризується істотним ефектом масштабу, але лише за умови законодавчого захисту від руйнівної конкуренції [175., с.34]. Проведений аналіз даного підходу свідчить, що вчені допускають логічну помилку «підміна поняття» [65, С. 115], а саме поняття «природна монополія» підміняють поняттям «діяльність суб'єкта природної монополії» або «вид господарської діяльності».

Друга група вчених розглядає природну монополію як певний товарний ринок, на якому присутній лише один господарюючий суб'єкт – виробник (постачальник) товарів (послуг). І.А. Анохіна вважає, що природна монополія це специфічний різновид монопольного ринку, на якому виключне право суб'єкта господарювання здійснювати діяльність виникає не в результаті його конкурентної боротьби, а внаслідок визнання державою неефективності конкуренції, тобто її усунення і недопущення на визначеному ринку [12, С. 10].

Третя група вчених використовують поняття природної монополії, що закріплене у Законі України «Про природні монополії», а саме як стан товарного ринку. А.Ю. Юданов вважає, що в точному значенні природною монополією називається стан ринку, при якому одна фірма здатна виробляти продукцію більш ефективно, чим це б робили кілька фірм [192, С.118-119]. В той же час, слід звернути увагу на думку М. С. Блохіна який зазначає, що дане визначення розмите і юридично невизначене. У літературі воно неодноразово піддавалося справедливій критиці. Крім того, у визначенні природної монополії закон непослідовний. Так, в статті 2 того ж Закону фактично поставлений знак рівності між природною монополією і видом (сферою) діяльності: «передбачене законом регулювання діяльності суб'єктів природних монополій не може застосовуватися в сферах діяльності, що не відносяться до природних монополій».

Повертаючись до наших умозаключень, що були визначені нами у нашій праці «Наукові підходи щодо визначення поняття «природна монополія» [3, С. 18-22], зазначимо, що проведений аналіз сутності поняття «природні монополії», наукових підходів, що містяться у науковій літературі та чинному законодавстві дає підстави виокремити такі ознаки даної категорії: низька еластичність попиту на їх продукцію; високі бар'єри входження на відповідний товарний ринок і виходу з нього: обсяг інвестицій, необхідний для створення альтернативного об'єкта; тривалий термін їх окупності; високий рівень економічного, технічного та політичного ризиків; тривалий період амортизації основного капіталу; значний вплив на навколишнє середовище; висока специфічність матеріальних активів та їх вузька спеціалізація; стратегічне значення для економічної безпеки держави [161, С. 39].

Отже, на підставі проведеного теоретико-правового осмислення понять «природні монополії» та «електрична енергія» можемо виокремити специфічні ознаки «природної монополії у сфері електричної енергії», а саме:

- наявність ліцензії (відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про ринок електричної енергії» господарська діяльність з виробництва, передачі, розподілу електричної енергії, постачання електричної енергії споживачу, трейдерська діяльність, здійснення функцій оператора ринку та гарантованого покупця провадиться на ринку електричної енергії за умови отримання відповідної ліцензії);

- безперервність надання послуг (згідно з умовами договору та графіками постачання електроенергії);

- безпечність постачання електричної енергії, тобто спроможність електроенергетичної галузі забезпечувати потреби споживачів в електричній енергії відповідно до вимог чинного законодавства;

- задоволення потреб населення в електричній енергії побутових та не побутових споживачів;

- забезпечення охорони навколишнього природного середовища;

- доцільність запровадження регулювання цін (тарифів) відповідно до Закону України «Про природні монополії»;
- задоволення попиту «ефективніше» за відсутності конкуренції;
- товар (електрична енергія), вироблений на об'єктах електроенергетики, не може бути замінено в споживанні іншими товарами;
- попит на електричну енергію значно менше залежить від зміни ціни на неї.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу слід визначити поняття природної монополії в сфері електричної енергії як специфічного різновиду монопольного ринку, на якому відповідному суб'єкту господарювання, на підставі ліцензії, надане право на здійснення діяльності щодо виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Отже, враховуючи вищенаведене, вважаємо за доцільне доповнити ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії», у частині визначення поняття природної монополії в сфері електричної енергії як специфічного різновиду монопольного ринку, на якому відповідному суб'єкту господарювання, на підставі ліцензії, надане право на здійснення діяльності щодо виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

1.3. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії

У цьому підрозділі дисертаційного дослідження нами проаналізовано зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності ринку електричної енергії з метою виявлення позитивних аспектів і можливості його впровадження в діяльність національної системи уповноважених суб'єктів у даній сфері.

Як вже було зазначено раніше, ринок електричної енергії займає важливе місце в економічній і соціальній структурах своїх країн, незалежно від соціального устрою і економічного рівня розвитку. Однак, багато що в їх функціонуванні є спільним.

Структура енергетичного балансу у світовій енергетичній сфері еволюціонує як внаслідок вдосконалення технологій і екологічних факторів, так і завдяки наявним природним ресурсам та транспортним можливостям. Виробництво енергоносіїв є достатньо сконцентрованим і зосередженим в окремих регіонах світу. Регіональні тенденції істотного зростання світового попиту на первинну енергію визначають такі країни та регіони, як Китай, Індія, Бразилія та Близький Схід. Ряд країн з обмеженими запасами енергетичних ресурсів покладаються на атомну енергію (Франція, Швеція, Швейцарія, Фінляндія та ін.).

За оцінкою міжнародних енергетичних організацій в останні роки щорічне загальне світове енергоспоживання становило близько 11,8 млрд. тон нафтового еквіваленту (т.н.е.). Основу світового енергетичного балансу складають вуглеводневі енергоносії – нафта, газ і вугілля. Їхня частка у світовому енергозабезпеченні становить близько 81%. Найбільшу складову має нафта – це 34,4%. На вугілля припадає 26%, на природний газ – 20,5%. Частка поновлюваних джерел енергії (ПДЕ), атомної енергії та гідроенергії у світовому енергетичному балансі відповідно становить 10,7%, 6,2% та 2,2% відповідно. В енергозабезпеченні розвинених країн-членів Організації

економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), нафта займає найбільшу складову – її частка складає 39,3%, що обумовлено в певній мірі стабільною динамікою зниження вартості місячних ф'ючерсів на північноморську нафту марки Brent та WTI в останні декілька років. Частка природного газу становить 22,6%, вугілля – 20,8%, атомної енергії 10,6%, ПДЕ – 4,8% та гідроенергії – 1,9%.

Згідно прогнозу Всесвітньої Енергетичної Ради (ВЕР) за період 2000 – 2030 рр. глобальне споживання енергії зросте на 55% і капіталовкладення в енергетику складуть близько 16 трлн дол. США, а частка електроенергії серед споживаних енергоресурсів до 2030 р. зросте до 44%. При цьому за рахунок підвищення енергоефективності, вдосконалення технологій і активізації екологічного захисту, темпи підвищення попиту на енергоресурси оцінюються істотно меншими проти середньорічних (3,4%) темпів зростання світового ВВП.

Базовим варіантом прогнозу Агентства IRENA (International Renewable Energy Agency, Міжнародне агентство з поновлюваної енергетики) за період з 2013 р. по 2030 р. передбачено загальне зростання майже у 2,5 рази обсягів виробництва електроенергії (36800 МВт·год) за рахунок зростання обсягів виробництва електроенергії вітряних електростанцій (з 3% до 7%), сонячних електростанцій (усіх видів – з 1% до 4%) та гідроенергетики (з 15 до 16%). При цьому відмічається прогнозоване зниження обсягів виробництва електроенергії електростанціями на вугільному паливі (з 43% до 35%) та нафтопродуктах (з 3% до 1%) за майже стабільних обсягів споживання природного газу (22% – 21%). Стан та прогноз світового виробництва електроенергії на період до 2030 р. опрацьовано Міжнародним агентством з поновлюваних джерел енергії (International Renewable Energy Agency, IRENA) у роботі «Глобальна дорожня карта поновлюваних джерел енергії, 2016».

За основним сценарієм МЕА обсяги світового енергоспоживання до 2040 р. зростуть на одну третину переважно за рахунок Індії, Китаю, Африки,

Близького Сходу і Південно-Східної Азії. Весь приріст світового енергоспоживання припадає на сукупність країн, що не входять до ОЕСР, так як загальне споживання енергії країнами ОЕСР скоротиться порівняно з піковою величиною 2007 р. за рахунок підвищення енергоефективності, демографічних і структурно-економічних тенденцій. Лідерами в скороченні енергоспоживання стануть ЄС (-15% за період до 2040 р.), Японія (-12%) і США (-3%). Відповідно до висновків МЕА електроенергетика прокладає шлях до декарбонізації енергетичної системи [109].

Характеризуючи визначений предмет варто зазначити, що аналіз наукових праць у сфері адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії свідчить, що дане питання вже неодноразово було предметом дослідження у наукових працях.

Проте, не дивлячись на таку пильну увагу вчених до даної проблематики, наявності впровадження результатів даних досліджень в практичну діяльність, формуванням пропозицій щодо удосконалення існуючої правової бази, сучасний стан управління у даній сфері, якість послуг, що надаються населенню не відповідає сучасним вимогам та потребам споживачів.

Безперечно, правові та організаційні засади функціонування ринку електричної енергії в кожній державі мають власну специфіку. Водночас, при всій різноманітності, унікальності й неповторності даної сфери, кожна з них формувалась під впливом майже єдиного комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів та з певними цілями, а саме: по-перше, забезпечення потреб населення та промисловості електричною енергією, по-друге, утримання та забезпечення функціонування об'єктів виробництва електричної енергії та її постачання.

Зазначимо, що як наголосили працівники відділу інформаційно-аналітичної роботи департаменту міжнародного співробітництва та євроінтеграції Міністерства енергетики та вугільної промисловості України [109], світовий досвід правового та організаційного забезпечення

функціонування ринку електричної енергії свідчить про наявність чотирьох систем організації функціонування даного ринку, кожна з яких має свої особливості.

Регульована природна монополія. Це в основному вертикально-інтегровані компанії (ВІК), усі сфери діяльності яких (виробництво, передавання, розподіл і збут електроенергії) в тій чи іншій формі регулюються як на державному, так і галузевому рівні. При цьому сфера передавання (транспортування) електроенергії, як правило, практично у всіх формах ринку регулюється державою.

Єдиний покупець (закупівельне агентство, державне підприємство) - модель ринку з основами конкуренції, насамперед, незалежних (самостійних) генеруючих компаній, які конкурують між собою за обсяги продажу електроенергії єдиному закупівельному агентству (підприємству) яке здійснює продаж електроенергії розподільним компаніям або кінцевим споживачам. Ціни (тарифи) на електроенергію (від закупівлі в генеруючих компаніях до розподілу споживачам) регулюються державою або відповідним регулюючим органом країни [109].

Наступною категорією, для з'ясування механізму ринку електричної енергії є конкурентний оптовий ринок електроенергії. Дане поняття викликає різнодумки багатьох експертів. Так на думку О. Кільницького, запуск конкурентного оптового ринку електроенергії з 1 липня 2019 р., за прогнозами більшості фахівців енергетичної галузі, мав призвести до 30%-го зростання ціни кіловат-години для промспоживачів. У своїх припущеннях експерти майже не помилилися. З 1 липня розцінки на електрику збільшилися на 20–25%. Різниця лише в тому, що ніякого конкурентного ринку при цьому в Україні так і не з'явилося. Країна отримала подорожчання струму для споживачів, проте ані конкуренції між виробниками, ані механізму вільного ціноутворення в оптовому ринку не набула [201].

У свою чергу, *Конкурентний оптовий ринок електроенергії* з адміністратором торговельної системи (АТС), на якому конкурують

енергогенеруючі компанії (ЕГК) та розподільно-збутові компанії (РЗК), транспортування (передавання) електроенергії здійснює самостійна (у більшості країн - державна) транспортно-енергетична диспетчерське та режимне управління енергосистемою через балансуєчий ринок (БР), припиняється регулювання оптових цін.

Конкурентний оптовий і роздрібний ринки електроенергії (вільний ринок) з відокремленням сфери розподілу і збуту електроенергії. Створюються роздрібні ринки електроенергії з організацією конкуренції між збутовими компаніями, які купують електроенергію на оптовому ринку електричної енергії. Повністю виключається регулювання оптових цін [109].

Разом з тим, думка фахівців ринку електричної енергії є якщо не протилежно, то досить відмінною. Так зокрема констатується, що в Україні з 1 липня запроваджено конкурентний оптовий ринок за формою, але не за змістом. І щоб наповнити його конкуренцією, уряду слід, у першу чергу, підвищити розцінки на електрику для населення до рівня реальної собівартості. Однак поки підвищення ціни кіловат-години для побутових споживачів у порядку денному у влади не зазначено. Саме дотації населенню, яке споживає 29% електроенергії в країні, відтягують з вільного ринку половину обсягу української електрики [201].

Повертаючись до розгляду двох існуючих моделей ринку електричної енергії (конкурентного та роздрібного ринку), на думку посадовців Міністерства енергетики України, перші дві моделі - це ринки електроенергії з регульованими цінами (тарифами) - регульовані ринки, інші дві - конкурентні ринки з вільним ціноутворенням з відповідними наслідками для економіки та споживачів.

Основними особливостями моделей ринку електричної енергії є: для моделі «регульована природна монополія» – збереження сформованої структури, можливість контролю цін і передбачуваність для споживачів і економіки країни; для моделі «єдиний покупець» – це залучення приватних інвесторів за обмежених структурних змін, можливість регулювання і

контролю цін та передбачуваність для споживачів і держави; для моделі «конкурентний оптовий ринок електроенергії» – це залучення приватних інвесторів за мінімальних структурних змін, можливість контролю цін та передбачуваність для споживачів і країни; для моделі «конкурентний оптовий і роздрібний ринок електроенергії» – це привабливість для приватних інвесторів, наявність стимулів для підвищення ефективності та стимулювання розвитку галузі [109].

Для аналізу адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в зарубіжних країнах нами взято електроенергетичні галузі США, Європейського союзу і Китайської Народної Республіки.

Аналізуючи електроенергетичну галузь США зазначимо, що з метою регулювання діяльності підприємств у сфері природних монополій ще в XIX столітті почали створювати федеральні регулюючі комісії. Базовим нормативно-правовим актом в сфері електричної енергії є Федеральний закон про електроенергію (Federal power act), прийнятий у 1920 р., до якого лише у 2005 г. Законом про енергетичну політику (Energy policy act) були внесені істотні зміни та доповнення. Вказані акти визначають основні положення здійснення адміністративно-правового регулювання в сфері електричної енергії, зокрема визначена система та повноваження органів державної влади у цій сфері, до яких належать – Федеральне міністерство енергетики (The US Department of Energy, DOE), Федеральна комісія з регулювання в енергетиці (Federal Energy Regulatory Commission, FERC) і Північноамериканська корпорація по надійності в електроенергетиці (North American Electric Reliability Corporation, NERC).

Отже, Федеральне міністерство енергетики (DOE) є урядовим органом виконавчої влади, який забезпечує розробку та реалізацію державної енергетичної політики на федеральному рівні і рівні штатів, вирішує питання енергетичної безпеки країни, підтримки інноваційного розвитку в енергетиці і спільно з федеральними агентствами Уряду США розміщення ліній електропередачі на федеральних землях.

Щодо Федеральної комісії з регулювання в енергетиці (Federal Energy Regulatory Commission, FERC) зазначимо, що дану комісію було створено у 1930 р. як Федеральну енергетичну комісію, до повноважень якої було віднесено здійснення державного контролю за такими сферами як електроенергетика, газова промисловість, газо-, нафтопроводи, гідроенергетичні споруди. Вже 1977 році дана комісія була реорганізована у Федеральну комісію з регулювання в енергетиці [115], діяльність якої має два рівні: федеральний (регулює оптову торгівлю й передачу електроенергії на далекі відстані (між штатами), оптовий продаж газу) і рівень штатів (виробництво й кінцевий розподіл електроенергії, а також діяльність компаній, які займаються локальним розподілом газу споживачам).

Дана комісія входить до складу Федерального міністерства енергетики, однак має статус незалежного агентства Федерального Уряду США. Важливою гарантією незалежності діяльності Федеральної комісії з регулювання в енергетиці є незалежність прийняття рішень у сфері її відання від Федерального міністерства енергетики. У разі виникнення публічного спору, вони вирішуються лише у судовому порядку, а саме, у федеральних судах США [189].

Законодавством передбачено особливий порядок призначення керівництва даної комісії, а також її фінансування. У більшості штатів члени комісії призначаються губернатором штату та затверджуються на посаду Сенатом, а в інших – обираються на прямих виборах. Так, у штаті Міссурі існує спеціальний закон про статус і порядок роботи членів комісії: строк незмінної роботи – 6 років; закріплена заборона на одночасне заняття іншими видами діяльності, зокрема, підприємницькою; відсутність у членів комісій власності на акції та інші цінні папери регульованих компаній, заборона на отримання від них подарунків. До закінчення строку повноважень ні губернатор, ні Сенат не мають права позбавити члена комісії посади, яку він займає. Очевидно, подібний підхід певним чином визначає незалежність члена комісії, що, як уявляється, має принципове значення для роботи

регулювального органу. Адже рішення, які приймаються, зачіпають суперечливі інтереси багатьох соціальних груп. Ефективність і раціональність даної системи виявляється в тому, що вона дає змогу, з одного боку, захистити членів комісії від можливого політичного тиску, а з іншого – позбавляє губернатора і Сенат обов'язку приймати об'єктивно обґрунтовані, але непопулярні рішення [186]. Фінансування діяльності комісії здійснюється за рахунок бюджетних асигнувань. Обсяги фінансування призначає щороку Конгрес. Так, у 2014 р. обсяг фінансування Федеральної комісії зв'язку склав 480 млрд дол. США.

Таким чином, організація роботи комісії формується на основі основоположного принципу про незалежність її як від політичних факторів, так і від впливу учасників економічних процесів у регульованих галузях – регульованих компаній і споживачів.

До основних функцій місцевих комісій належать: сертифікація та узгодження з питань доступу компаній на регульовані ринки, у тому числі технічне ліцензування на основі державних стандартів; прийняття рішень з питань зміни цін за клопотаннями фірм або про припинення (відміну) діючих тарифів; розгляд питань фінансового стану компаній; визначення стандартів обслуговування, у тому числі з урахуванням вимог безпеки; розгляд спірних випадків виставлення рахунків та інших претензій споживачів [186].

У складі Комісії функціонує Бюро по надійності електропостачання (Office of electric reliability), яке координує роботу по розробці і оновленню обов'язкових стандартів надійності і безпеки, а також контролює виконання вимог цих стандартів користувачами, власниками і організаціями, які експлуатують об'єкти електроенергетичної системи США.

Бюро по надійності електропостачання затверджує обов'язкові вимоги надійності електропостачання, здійснює контроль за підтриманням обов'язкових параметрів надійності в електроенергетичних системах, відповідність окремих елементів енергосистем обов'язковим нормативно-

технічним вимогам, здійснює цілодобовий моніторинг значних системних аварій.

Крім того, даний підрозділ розробляє плани заходів щодо захисту енергосистем від зовнішнього втручання, розробляє прогностичні моделі функціонування енергосистем в результаті можливих подій такого характеру і здійснює заходи, спрямовані на захист енергосистем від зовнішніх нападів, в тому числі від хакерських атак.

Слід зазначити, що аналогічна система органів публічного управління у сфері електроенергетики функціонує і в Україні, однак з певними національними особливостями, зокрема: до 13 червня 2019 року Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг була незалежним державним колегіальним органом, Водночас, Конституційний Суд України визнав положення щодо незалежності вказаної комісії неконституційним. У своєму Рішенні суд констатував, що утворення постійно діючого незалежного державного колегіального органу, який за функціональним призначенням, сферою діяльності, повноваженнями має ознаки центрального органу виконавчої влади, але не підпорядковується Кабінету Міністрів України і не належить до системи органів виконавчої влади, не узгоджується з Конституцією України [82].

Отже, аналіз досвіду США свідчить про можливість ефективного функціонування незалежного органу у структурі спеціального органу публічного адміністрування. Крім того, для України було б корисним запозичити досвід фінансування регулятора за рахунок державного бюджету. Нині, відповідно до законодавства, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг фінансується за рахунок внесків на регулювання, які сплачуються суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг. Так, дійсно, такий порядок має право на існування, адже фінансування органів регулювання в окремих країнах здійснюється за

рахунок зборів з енергетичних компаній або споживачів (включення податку в регульовані тарифи, ліцензійні виплати або інші платежі, внесені безпосередньо регулятору суб'єктами електроенергетики, або процента від адміністративних платежів, оскільки однією з складових самостійності таких органів є незалежне фінансування. Наприклад, НЕО (Угорщина) забезпечує своє фінансування за рахунок оплати за ліцензування. У Німеччині у зв'язку із створенням нового органу регулювання виникли суперечки щодо його фінансування: представники енергетичних компаній наполягають на тому, що оплачувати утримання регулятора повинні споживачі, а ради споживачів стверджують, що такий підхід не створить органу регулювання достатніх стимулів для економного витрачання коштів. На відміну від цього, в деяких країнах регулюючі органи фінансуються із відповідного бюджету міністерства або державного бюджету. Наприклад, у Франції, а також частково в Фінляндії та Нідерландах фінансування таких органів здійснюється за рахунок державного бюджету [42, С. 156]. Таким чином, одним із найбільш суттєвих здобутків зарубіжних держав для України має стати створення реально – юридично і фінансово – незалежного органу регулювання електроенергетики.

Продовжуючи аналіз досвіду США зазначимо, що з метою організації діяльності по контролю за надійністю в Північній Америці створена і діє спеціалізована організація - Північноамериканська корпорація по надійності в електроенергетиці (North American Electric Reliability Corporation), діяльність якої сертифікована і контролюється Федеральною комісією з регулювання енергетики.

Північноамериканська корпорація по надійності в електроенергетиці об'єднує власників і експлуатуючі організації об'єктів з виробництва електроенергії і електромережних об'єктів США, Канади і частини Мексики, основним завданням якої є забезпечення надійності електропостачання основних електроенергетичних систем Північної Америки. У зоні відповідальності Північноамериканської корпорації по надійності в

електроенергетиці функціонують понад 1900 великих виробників електроенергії, власників і експлуатуючих організацій електроенергетичних систем, які обслуговують в цілому більше 334 млн. чоловік.

До повноважень Північноамериканської корпорації по надійності електропостачання відносяться розробка термінової надійності електропостачання, моніторинг готовності енергосистем до дотримання параметрів надійності, а також професійна підготовка персоналу організацій електроенергетики, його оцінка і сертифікація.

Слід зазначити, що до 2005 р методичні розробки і стандарти Північноамериканської корпорації по надійності в електроенергетиці мали рекомендаційний характер. Після прийняття ЕРАст, в якому «організація по надійності електропостачання» виділена як спеціалізований суб'єкт, Північноамериканська корпорація по надійності в електроенергетиці була кваліфікована як така організація з правом нагляду і примусу до дотримання стандартів надійності. Таким чином, повноваження Північноамериканської корпорації по надійності в електроенергетиці по розробці стандартів надійності також отримали закріплення на законодавчому рівні. З 2007 по 2010 рр. були схвалені понад 200 стандартів надійності, які набули статусу обов'язкових документів, причому не тільки в США, але і в ряді провінцій Канади [189].

Роблячи проміжний висновок зазначимо, що у США застосовується система «жорсткого регламентованого» регулювання, за якої органи федерального і регіонального регулювання взаємодіють з енергокомпаніями практично на всіх етапах планування їхньої поточної і перспективної діяльності, а також у питаннях ціноутворення одночасно з істотним обмеженням розмірів одержуваного ними прибутку, що стримує прояви монополізації окремих видів діяльності енергетичних компаній. Слід зазначити, що американська система регулювання базується на «повноцінному» законодавстві, де чітко визначаються права й обов'язки Федерального і регіонального регулюючих органів [109].

Продовжуючи дослідження зазначимо, що науковий інтерес адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії має досвід Європейського Союзу.

Правовою площадкою для функціонування суб'єктів господарювання у сфері природних монополій на території Європейського Союзу є Римський договір про створення Європейського економічного співтовариства [156], в якому визначені головні принципи у даній сфері: зокрема: в економіці немає секторів, які можуть бути захищеними від конкуренції завдяки своїй природі, – всі ринки повинні бути лібералізовані; кожна держава – член ЄС є вільною у власному визначенні послуг загального використання, які можуть надаватись через механізм обмеження конкуренції; обмеження конкуренції має бути адекватним, тобто державне регулювання не повинно бути більшим, ніж надання гарантій, необхідних для виконання природними монополістами їх завдань; законодавство ЄС не передбачає для підприємств, що наділені спеціальними правами на ринку для задоволення суспільних потреб, обов'язкової державної чи приватної форми власності. Проте ставлення до такого підприємства має бути таким же, як і до його конкурентів. Отже, особливість конкурентної політики стосовно природних монополій в ЄС полягає в тому, що державні органи вважають за необхідне впроваджувати поступову лібералізацію ринку та конкуренцію в монопольних галузях, з метою підвищення якості надання послуг та зниження цін [186].

Як було зазначено в аналітичних матеріалах Міністерства енергетики та вугільної промисловості України «Основні положення енергетичних стратегій та програм Європейського Союзу щодо розвитку енергетичної сфери в умовах формування загальноєвропейського ринку електроенергії», основні питання регулювання даної сфери закріплені на рівні законодавства Європейського союзу. Зокрема, Європейською Стратегією «Енергетика 2020» визначено, що створення загальноєвропейського інтегрованого енергоринку має бути одним з основних пріоритетів ЄС. Водночас, розробка

та впровадження єдиної нормативної бази щодо енергетичного ринку через відповідні Мережеві кодекси забезпечувалась у певні етапи [109].

Перед тим, як розглянути вказані етапи, наголосимо на важливості регуляторного змісту Мережевих кодексів, як основи єдиної нормативної бази реформування ринку електричної енергії.

Як зазначають вітчизняні дослідники у своїх наукових працях, реформування внутрішнього енергоринку охоплює три етапи. Перший і другий етапи передбачали комплекс робіт, направлених на забезпечення вільного доступу до мереж і розвиток конкурентного середовища. Європарламент у 2009 році затвердив Третій енергопакет, який забезпечив більш повну лібералізації енергоринку. Він передбачав відокремлення транспортування електроенергії від інших видів діяльності та вирівнювання вартості енергоресурсів у всіх країнах Євросоюзу.

У третьому енергопакеті передбачено, що національні регулювальні органи країни мають бути юридично відокремленими та функціонально незалежними як від держави, так і громадських, приватних осіб і ринкових інтересів. У 2017 році Єврокомісія представила проект четвертого енергопакету, який передбачав перехід до нового енергетичного майбутнього, а в 2014 році Главами держав і урядів країн ЄС прийнято основні принципи енергетичної політики з енергоефективності та протидії змінам клімату на період до 2030 року. Вони передбачають зниження викидів парникових газів на 40%, підвищення енергоефективності та використання ПДЕ на 27%. Стратегія Енергетичного союзу країн ЄС до 2030 року охоплює такі основні положення, а саме: енергетична безпека, солідарність і довіра, повністю інтегрований європейський енергетичний ринок, вплив ефективного використання енергії на скорочення обсягів її споживання, інноваційні розробки та конкурентоспроможність [202]

Досить близькими з наведеними поглядами на реформування ринку електричної енергії є твердження представників Міністерства енергетики України, які наголошують, що *перший етап* реформування енергетичних

ринків країн-членів ЄС почався з прийняття 26 червня 1990 р. Директиви 90/377/ЕЕС щодо функцій Співтовариства з розвитку конкуренції та прозорості цін на електроенергію для кінцевих споживачів. Директива зобов'язала країни-члени ЄС надавати Статистичному бюро Європейського співтовариства (Євростат) відкриту інформацію з динаміки ринкових цін на електроенергію. Подальші заходи з регулювання діяльності систем передавання, транзиту та організації постачання електроенергії було визначено Директивою 90/547/ЕЕС від 29 жовтня 1990 р.

Процес реформування ринку електричної енергії продовжився з прийняттям 19 грудня 1996 р. Директиви 96/92/ЕС щодо спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, яка визначила шляхи переходу до конкурентного ринку з вільним вибором споживачем постачальника електроенергії. Зазначеною Директивою регламентовано відкриття країнами-членами ЄС національних ринків електричної енергії, розмежування видів діяльності в електроенергетичному секторі для поглиблення рівня конкуренції на роздрібних ринках та забезпечення відкритого і недискримінаційного доступу до ринку та електричних мереж [109].

Перед тим як перейти до аналізу Другого Енергетичного пакету директив ЄС, зазначимо, що цей документ скасовував положення Першого енергопакету і, як зазначалось вище, містив вимоги про необхідність поділу вертикально інтегрованих компаній (на практиці це означало, що, наприклад, у секторі природного газу діяльність компаній, що його транспортують, повинна бути відокремлена від діяльності з видобутку та дистрибуції газу. При цьому, такий поділ не передбачав “поділу власності”) [203].

Отже, на стадії *Другого етапу*, у листопаді 2002 р. було прийнято Другий Енергетичний пакет, положення якого було спрямовано, головним чином, на забезпечення вільного доступу до мереж і подальшого розвитку конкурентного середовища. До Другого Енергетичного пакету входять наступні законодавчі та нормативно-правові документи:

– Директива Європейського Парламенту та Ради 2003/54/ЄС від 26 червня 2003 р. щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії;

– Регламент Ради та Європейського Парламенту № 1228/2003 від 26 червня 2003 р. про умови доступу до мереж з метою транскордонного обміну електроенергією;

– Директива Європейського Парламенту та Ради 2003/55/ЄС від 2003 р. про загальні правила для внутрішнього ринку природного газу;

– Регламент (ЄС) №1775/2005 від 2005 р. про умови доступу до мереж транспортування природного газу.

У цілому Другим енергопакетом було передбачено подальшу лібералізацією енергетичного сектора, яка насамперед передбачала: по-перше, введення правила обов'язкового розділення бухгалтерського (фінансового) обліку у вертикально інтегрованих компаніях-монополістах за видами діяльності, по-друге, започатковано впровадження конкуренції у сфері оптових і роздрібних поставок, моніторингу діяльності мереж передавання і розподілу енергії та управління доступом третіх осіб до енергетичної інфраструктури. На цьому етапі мінімальними вимогами були юридичне розділення операторів систем передавання енергії та операторів, які продають енергію кінцевим споживачам, а також створення регулюючого органу на національному рівні в кожній країні [109].

Що стосується Третього Енергопакету Європейського Союзу, то таким був пакет законів щодо внутрішнього ринку газу та електроенергії у Європейському Союзі. Його мета — більш відкриті газові та енергетичні ринки у Європейському Союзі. Пакет було запропоновано Європейською Комісією у вересні 2007 року та проголосовано у Парламенті Європейського Союзу у липні 2009. Вступив у дію 3 вересня 2009 року. Основним елементом Третього Енергопакету є анбандлінг власності, що вимагає відокремлення видобувних та збутових підрозділів від транспортних магістралей та створення Національного Регулятора(НР) для кожної країни-

члена Європейського Союзу та Агентства взаємодії Енергетичних Регуляторів, що надає форум для взаємодії Національних Регуляторів [202].

Таким чином можна констатувати, що розробка та прийняття Третього енергопакету ЄС засвідчили сталість розвитку енергетичного ринку та бажанням регуляторів вирішити проблемні питання бізнесового протистояння дрібних трейдерів та потужних енергетичних компаній.

Логічною є думка Б.В. Гречаника [203] про те, що Третій енергетичний пакет було розроблено у 2007 році, але його прийняття постійно відкладалося. І лише “газова війна” між Російською Федерацією та Україною у січні 2009 року “змусила” ЄС прийняти його “невідкладно” (документ був прийнятий у влітку 2009 р., однак його положення вступили в силу фактично лише у 2011 році).

Як наголошує дослідник, Третій енергетичний пакет складається з таких п’яти документів (трьох регламентів і двох директив): 1) Регламент ЄС №713/2009, що засновує Агентство з питань співробітництва регуляторів у сфері енергетики (Agency for the Cooperation of Energy Regulators); 2) Регламент ЄС №714/2009 про умови доступу до мереж трансграничних обмінів електроенергією, який скасовує Регламент ЄС №1228/2003; 3) Регламент ЄС №715/2009 про умови доступу до мереж транспортування природного газу, який скасовує Регламент ЄС №1775/2005; 4) Директива 2009/72/ЄС щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії, яка скасовує Директиву 2003/54/ЄС; 5) Директива 2009/73/ЄС щодо загальних правил для внутрішнього ринку природного газу, яка скасовує Директиву 2003/55/ЄС.

Головною особливістю нового енергетичного пакета стала фактична заборона компаніям одночасно і продавати, і транспортувати газ та електроенергію (на думку експертів саме така концепція прийнятого енергопакета забезпечить досягнення головної “первинної” мети — підвищення конкуренції, вихід на ринок нових гравців, а отже зниження цін на енергоносії). Компаніям-монополістам пропонується продати транспортні

мережі або віддати управління ними незалежному операторові. Крім того, в документах чітко передбачено гарантії доступу третім сторонам до газотранспортних потужностей. При цьому, такі “нові” вимоги до енергокомпаній стосуються не лише європейських фірм, а й компаній із третіх країн, що працюють з країнами ЄС [204].

У свою чергу, аналітики відділу інформаційно-аналітичної роботи департаменту міжнародного співробітництва та євроінтеграції Міністерства енергетики України [109], наголошують, що саме у змісті Третього енергетичного пакету було закріплено необхідність створення національних регулюючих органів влади, діяльність яких базувалась на принципах юридичної відокремленості, незалежними від будь-яких державних, громадських, приватних осіб та ринкових інтересів, прозорості, неупередженості. На країни-члени ЄС на державному рівні покладено обов'язок забезпечувати національний регулюючий орган країни бюджетними асигнуваннями з правом самостійного їх використання, а також достатніми кадровими та фінансовими ресурсами для виконання ним своїх обов'язків [109].

Крім того, даний орган влади має право приймати самостійні рішення незалежно від будь-якого політичного органу. Також Директивою передбачено особливий порядок призначення керівника регулюючого органу, а саме: члени ради регулюючого органу влади або, за відсутності ради, - вищі керівники регулюючого органу влади призначалися на встановлений строк від п'яти до семи років, що може бути поновлений один раз [49].

Окрім зазначеного, для реалізації прав на лібералізованих ринках електроенергії та природного газу побутові споживачі повинні мати змогу володіти чіткою та зрозумілою інформацією стосовно своїх прав. Ця вимога, визначена в положеннях Директив 2009/72/ЄС, 2009/73/ЄС, 2019/944/ЄС, передбачає, що держави-члени ЄС, національні регулюючі органи, організації споживачів, електроенергетичні та газові підприємства мають встановити доступний і зрозумілий для використання перелік прав

споживачів енергії, в якому споживачам буде надана практична інформація стосовно їх прав. Зазначений перелік повинен бути наданий усім споживачам, має бути загальнодоступним і постійно оновлюватися [205].

У свою чергу, виходячи зі змісту Директиви, до основних повноважень регулюючого органу влади належать такі:

- по-перше, реалізація заходів щодо розв'язання транскордонних проблем між країнами ЄС у сфері виробництва та постачання електричної енергії згідно з положеннями відповідного Регламенту ЄС;

- по-друге, видача власних приписів електроенергетичним компаніям країн-членів Європейського Союзу;

- по-третє, здійснення регулюючих функцій на європейському рівні;

- по-четверте, встановлювати або затверджувати відповідно до прозорих критеріїв тарифи на транспортування чи розподіл або методи їх підрахунку;

- по-п'яте, перевіряти інвестиційні плани операторів транспортних систем та подавати у своєму щорічному звіті оцінку інвестиційного плану операторів транспортної системи у тому, що стосується його відповідності плану розвитку мережі на рівні Співтовариства;

- по-шосте, перевіряти виконання та переглядати попередні результати правил безпеки та надійності мережі, а також встановлювати чи ухвалювати правила або вимоги якості обслуговування та постачання або сприяти цьому разом з іншими уповноваженими органами влади;

- по-сьоме, перевіряти рівень прозорості, включаючи рівень оптових цін, та слідкувати за виконанням електроенергетичними підприємствами зобов'язань щодо прозорості;

- по-восьме, перевіряти ступінь ефективності відкритості ринку та конкуренції, як на оптовому ринку так і на роздрібному, включаючи обмін електроенергією, побутові ціни, включаючи системи попередньої оплати, показники зміни одного підприємства-постачальника іншим, показники відключення, платежі за виконання експлуатаційних послуг та скарги

побутових споживачів, а також будь-яке спотворення чи обмеження конкуренції, включаючи надання усієї відповідної інформації або доведення відповідних випадків до відома уповноважених органів влади [49].

Водночас, аналіз статистичних показників, що містяться в аналітичних матеріалах Міністерства енергетики «Основні положення енергетичних стратегій та програм Європейського Союзу щодо розвитку енергетичної сфери в умовах формування загальноєвропейського ринку електроенергії» щодо процесу реалізації заходів щодо створення загальноєвропейського інтегрованого ринку електричної енергії показує про наявність суттєвих організаційних, правових і технічних проблем, зокрема: у забезпеченні відкритого та недискримінаційного доступу до передавальних електричних мереж; організаційні та правові складності у гармонізації тарифів на доступ до мережі та механізму взаємодії компенсації між операторами магістральних мереж, а також гармонізації регуляторної бази; відсутність чіткого правового закріплення прав і обов'язків національних операторів магістральних мереж; не визначеність правил торгівлі електроенергією між національними ринками електроенергії з різним ступенем їх лібералізації і моделями ринків електроенергії. У ході багаторічної роботи Європейської Комісії зі створення внутрішнього європейського ринку електроенергії було досягнуто істотний прогрес у вирішенні вказаних проблем [109].

У той же час, Завгородня С.П. зазначає, що нормативно-правові засади боротьби з енергетичною бідністю визначено в правочинах Третього і Четвертого енергетичних пакетів ЄС. З метою попередження енергетичної бідності положення Директиви 2012/27/ЄС24, регламентують впровадження механізмів стимулювання енергоефективності в усіх житлових приміщеннях [205].

Підсумовуючи науковий аналіз реформування енергетичного ринку в країнах ЄС, що має безпосереднє відношення й до формування та розвитку ринку електричної енергії в Україні, можна спиратися на думку вітчизняних експертів енергоринку, які наголошують, що результатом реалізації заходів

щодо впровадження положень та вимог Третього енергопакету в країнах ЄС стали:

- створення семи регіональних ринків електроенергії, як проміжного етапу формування єдиного ринку електричної енергії, а також розроблення, фінансування та реалізація десятирічного плану розвитку електричних мереж країн-членів ЄС, формування транс'європейської електроенергетичної мережі TEN-E.

- гармонізація методів забезпечення відкритого і недискримінаційного доступу до передавальних електричних мереж;

- відбулося відокремлення діяльності з виробництва і збуту від інфраструктури (мереж електропередач та газопроводів). Таким чином, діяльність, яка раніше монополюно контролювалася єдиним національним вертикально інтегрованим оператором, нині здійснюється широким колом компаній, що діють при цьому не тільки на території однієї держави, а й на території всього Європейського Союзу.

- правове та організаційне забезпечення реалізації прав споживачів при виборі постачальника енергії. Нині понад 15 європейських енергетичних і газових компаній активно ведуть діяльність в рамках більш ніж однієї країни ЄС. У двадцяти державах-членах ЄС вже зараз налічується понад трьох основних постачальників електроенергії, що дозволяє споживачам (в тому числі і домогосподарствам) вибирати з декількох постачальників або вільно змінювати одного постачальника на іншого. За експертними оцінками, сьогодні споживачі ЄС мають можливість щорічно заощаджувати близько 13 млн євро, за умови оптимального вибору постачальника з більш вигіднішими пропозиціями [109].

Отже слід зазначити, що сучасний ринок електричної енергії країн ЄС характеризується, перш за все, значними інвестиціями, за рахунок приватизації генеруючих та (окрім атомних електростанцій) розподільчих компаній. Водночас, передача або транспортування електричної енергії, як правило, здійснюється єдиною державною компанією (природна монополія).

Електромережі знаходяться у державній власності та жорстко контролюються державою. Крім того, існуюча європейська модель ринку електричної енергії передбачає ринкове встановлення ціни на електричну енергію, а також збереженням регулювання тарифів на передачу та розподілення електроенергії як монопольних видів діяльності. Показово, що аналогічна модель нині функціонує і в Україні.

Продовжуючи дослідження зарубіжного досвіду щодо регулювання ринку електричної енергії зазначимо, що науковий інтерес адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії представляє досвід Китайської Народної Республіки (далі – КНР). Зазначимо, що економічна криза 2009–2011 рр., напружена геополітична обстановка, збройний конфлікт в Єгипті, Лівії, Сирії, Іраку, постійне виникнення локальних конфліктів, економічний тиск з боку Сполучених Штатів Америки, зростання чисельності населення і пов'язані з ним продовольчі проблеми, надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру, сировинні проблеми, безумовно, поставили перед китайським керівництвом, першочергове завдання – вирішення проблем у сфері енергетики, зокрема проблем, пов'язаних із забезпеченням енергетичної безпеки країни від зовнішніх обставин. Саме такі фактори і обумовили розробку та запровадження Енергетичної стратегії Китаю, яка розділена на три періоди, серед яких: короткий період, який вже досягнутий, середньостроковий до 2030 року і довгостроковий період до 2050 року. Ці періоди визначають темпи і структуру зростання споживання енергії та майбутню структуру енергетичного балансу [191].

Наразі в даній країні основним нормативно-правовим актом, норми якого визначають базові основи правового регулювання суспільних відносин в сфері виробництва, постачання, передачі та розподілу електричної енергії є Закон КНР «Про електроенергію» 1995 року. Цей Закон встановлює загальні принципи організації електроенергетичної галузі в КНР. Водночас, особливу увагу у законі приділено саме принципам безпеки та надійності

електропостачання. Дані принципи названі основними при здійсненні державного регулювання галузі. Також в зазначеному законі закріплені принципи дотримання вимог безпеки і надійності при здійсненні технічної експлуатації електричних мереж, при цьому надійність електропостачання споживачів віднесена до відповідальності електромережних компаній. Ст. 19 Закону встановлено обов'язки електромережних компаній щодо здійснення контролю за дотриманням вимог надійності, зокрема, регулярний огляд обладнання і підтримку його в працездатному стані і ін. [56].

Вищим органом виконавчої влади, що визначає економічну політику КНР, включаючи національну політику в сфері енергетики, є Національна комісія з розвитку і реформ. У березні 2008 року був утворений Державний комітет з енергетики для розробки державної енергетичної стратегії, а також спостереження за виконанням прийнятих рішень. Одночасно була сформована Державна енергетична адміністрація, яка відповідає за реалізацію прийнятих Комітетом з енергетики рішень. Державна енергетична адміністрація підпорядковується Комісії з розвитку і реформи.

З 2010 р єдиним державним регулятором у сфері енергетики є Національний комітет з енергетики, який включає в себе 21 член з числа представників органів виконавчої влади, таких, як Міністерство фінансів, Міністерство торгівлі і Центрального банку КНР. До компетенції комітету віднесені всі питання регулювання електроенергетичної галузі, включаючи питання стратегічного розвитку енергетики, нормативно-правового регулювання галузі, розвитку відновлюваних джерел енергії, гідроенергетики, атомної енергетики та ін.

Функції виконавчого апарату Національного комітету з енергетики виконує Національне управління з енергетики, яке забезпечує розробку і винесення на затвердження державного регулятора стандартів надійності і безпеки в електроенергетиці [189].

Окрім цього, нормами статей 22 і 24 Закону КНР «Про електроенергію» встановлено обов'язки організацій, що здійснюють

експлуатацію електромереж і об'єктів з виробництва електроенергії, здійснювати свою діяльність згідно з відповідними державними стандартами.

Найважливішою складовою системи державного регулювання всіх галузей економіки КНР є система стандартизації, введена Законом КНР «Про стандартизацію» 1989 р. Відповідно до статті 5 Закону про стандартизацію державним органом виконавчої влади, уповноваженим стверджувати державні стандарти КНР, є Адміністрація по стандартизації КНР, яка має статус, подібний до державного міністерства, і підпорядковується безпосередньо Державній раді КНР [83].

Вимоги стандартів розробляються спеціальними галузевими комітетами, заснування яких знаходиться в компетенції Адміністрації. Число стандартів в сфері електроенергетики понад 100, до того ж державою ведеться робота по постійному оновленню стандартів, розробці нових, виявлення і скасування застарілих і недоцільних до застосування. У КНР діють різні види стандартів в електроенергетиці, які поділяються на наступні групи: загальнонаціональні стандарти; обов'язкові національні стандарти, багато з яких є затвердженими в КНР міжнародними стандартами ISO, IEC та ін.; національні стандарти рекомендаційного характеру; національні рекомендаційні технічні методики; загальнонаціональні галузеві стандарти, затвержені Адміністрацією по стандартизації КНР, відповідність яким є обов'язковим. Дані стандарти маркуються різними індексами в залежності від галузевої сфери регулювання, на яку вони поширюють свою дію. У сфері електроенергетики дані стандарти мають індекс DL [189].

Певний інтерес для України має досвід КНР щодо відмови від природних монополій. Так, у 2002 р. була розділена Державна енергетична корпорація, вертикально інтегрована національна енергетична монополія. У зв'язку із цим були утворені п'ять генеруючих (CPI, Datang, Guodian, Huadian і Huaneng) і дві мережеві компанії (State Grid і Southern Grid), які почали функціонувати за ринковими правилами. За оцінками фахівців нова система стала більш конкурентоспроможною у всіх ланках виробничого ланцюжка.

Кожна із вказаних компаній намагається розширити свій портфель активів (наприклад, електростанцій) та заробляти більше, ніж інші. Тобто, розділивши державну корпорацію і змусивши утворені компанії боротися навіть на такому недосконалому ринку, Китай заклав основу реальної ринкової конкуренції на майбутнє [152].

Крім того, основний обсяг інвестицій (55 % від усього обсягу інвестицій в китайську електроенергетику) спрямований в електричні мережі. У 2018 р лише на передачу і розподіл електроенергії, не рахуючи ліній надвисокої напруги, виділено 160 млрд дол. Такий обсяг інвестицій обумовлений тим, що Китай збирається будувати першу в світі комерційну лінію електропередач для випробування технології надвисокої напруги. Навіть йдеться про створення національної мережі надвисокої напруги. В наступні 15 років інвестиції в будівництво таких ліній перевищать 50 млрд дол. і Китай створить першу в світі великомасштабну комерційну мережу ліній електропередач.

Наступним корисним для України напрямом діяльності у сфері регулювання ринку електричної енергії КНР є врівноваження пропозиції і попиту. Регіональні Енергобіржи (а їх створення – одна з основних цілей реформування електроенергетики в Китаї) повинні допомогти не тільки збалансувати попит і пропозицію, а й підштовхнути конкуренцію в галузі. Щоб сформувати об'єднану енергосистему, потрібна ефективна система електропередачі і розподілу, за якою електроенергія буде направлятися з районів з надмірною пропозицією в райони попиту.

Отже, які саме напрями державної політики КНР можуть бути корисними для національного адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії?

По-перше, розробка та затвердження концепції розвитку галузі, яка враховує завдання загального зростання економіки. Зазначимо, що уряд КНР «розуміє», що розвиток електроенергетики є необхідною умовою економічного зростання. Воно розробило дві – короткострокову і

довгострокову - стратегії, спрямовані на задоволення зростаючого попиту. Важливо підкреслити, що сьогодні Китай – одна з небагатьох країн у світі, яка розглядає це завдання в комплексі, з урахуванням таких факторів, як прогноз попиту, види палива, регіональні ресурси та потреби, розвиток електромереж.

По-друге, забезпечення балансу вільного ринку і державного регулювання. КНР розвивав електроенергетичну галузь різними шляхами, або шляхом ліквідації державного контролю (наприклад, на ринку генерації), або ж контролюючи критично важливі напрямки (наприклад, підвищення мережових тарифів із метою залучення інвестицій в енергомережу). Однак основним напрямом реформування було запровадження конкуренції (навіть в сфері передачі і розподілу електроенергії, тобто природної монополії яка існує в переважній частині країн ЄС а Україні).

По-третє, створення привабливого інвестиційного клімату на ринку електричної енергії із метою залучення іноземного капіталу і стимулювання внутрішніх інвестицій. Без інвестицій міжнародних компаній і провінційних органів влади китайська електроенергетика не змогла б так ефективно розвиватися. Китайському уряду вдалось залучити значні обсяги іноземних інвестицій, не втрачаючи частки національних інвесторів. У такий спосіб вдалося зберегти привабливе співвідношення власних і залучених інвестиційних коштів.

І нарешті, істотна державна підтримка ефективних місцевих електроенергетичних компаній шляхом створення податкових пільг, надання безвідсоткових державних кредитів, зменшення адміністративного тиску (відсутність перевірок перших п'ять років), безкоштовної передачі технологій (китайський уряд створив умови не лише для розвитку власної електроенергетичної інфраструктури, а і залучив до електроенергетичної галузі провідних виробників електричного обладнання, отримавши доступ до їх технологій) [152].

Таким чином, проведені дослідження зарубіжного досвіду свідчать, що нині не існує єдиної ефективної універсальної моделі регулювання ринку електричної енергії. Така ситуація обумовлена декількома причинами, зокрема: станом економічного розвитку, різними підходами до стратегії економічного розвитку, специфікою методів публічного регулювання економіки та електроенергетики зокрема та іншими чинниками. Водночас, різні моделі адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можуть бути однаково ефективними, а приватизація не обов'язково гарантує підвищення ефективності управління у даній сфері. Загальноприйнятих моделей реформування ринку електричної енергетики не має. Отже, використання зарубіжного досвіду повинно бути диференційованим і виваженим необхідно враховувати вітчизняні національні інтереси і ситуацію у галузі. Крім того встановлено, що небезпечною є як надмірна централізація публічного адміністрування ринку електричної енергії, а саме природна монополія, так і надмірна децентралізація та лібералізація даного ринку.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретико-правових основ адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України дозволило сформулювати певні висновки.

1. Аналіз наукових поглядів щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні не претендує на повноту та вичерпаність, адже дане питання є достатньо змістовним. Проаналізовані наукові дослідження є найбільш близькими до зазначеної проблематики.

Однак, не дивлячись на таку велику кількість наукових досліджень у даній сфері на сьогодні питання щодо сучасного адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні не були розглянуті на рівні окремого монографічного дослідження. Крім того, динамічний розвиток

законодавства та правових відносин у даній сфері, що обумовлений запровадженням з 1 липня 2019 року нового ринку електричної енергії, зміною, у зв'язку із цим, правового статусу органів публічної адміністрації, поява нових суб'єктів правовідносин, визначає актуальність проведення аналізу сучасної практики публічного адміністрування, а отже і проведення окремого дослідження із вказаної наукової проблематики. До того ж, проведений аналіз наукових досліджень свідчить, що без відповідного наукового аналізу залишаються питання щодо сутності ринку електричної енергії, щодо місця природної монополії на сучасному ринку електричної енергії, форми та методи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні, характеристика чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні та ін.

Існуючи навчальні та наукові дослідження із проблем адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можна об'єднати у декілька груп, зокрема дослідження, що присвячені аналізу:

- загальнотеоретичних аспектів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії;
- теоретико-правових та організаційних засад забезпечення енергетичної безпеки;
- організаційно-правових засад державного управління в галузі електроенергетики в Україні;
- організаційно-правових засад діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики;
- діяльності органів публічної адміністрації у сфері економічної конкуренції.

2. На підставі проведеного аналізу наукової, довідкової, навчальної літератури та норм чинного законодавства вважаємо за доцільне доповнити існуючи погляди та надати наукове юридичне поняття «електрична енергія» під якою слід розуміти товар зі спеціальним режимом обігу, що виробляється

на об'єктах електроенергетики і постачається для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), а також розвитку ринкових відносин.

3. Доведено, що суспільні відносини, які виникають на ринку електричної енергії, не є суто господарськими, цивільними або адміністративними. Вони мають так звану «подвійну правову природу» і регулюються одразу ж декількома галузями права, зокрема: міжнародним, цивільним, господарським та ін. Разом з тим, значна кількість відносин у даній сфері регулюється переважно адміністративно-правовими нормами, що виражається насамперед в застосуванні прямого державно-владного впливу, а також реалізації уповноваженими суб'єктами певних дій, зокрема, ліцензійних, реєстраційних, контрольно-наглядових.

4. Встановлено, учасниками нового ринку електричної енергії стали: виробники електроенергії; електропостачальники; трейдери; оператори ринку; споживачі.

5. Обґрунтовано, що під природною монополією на ринку електричної енергії слід розуміти специфічний різновид монопольного ринку, на якому відповідному суб'єкту господарювання, на підставі ліцензії, надане право на здійснення діяльності щодо виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Враховуючи вищенаведене, вважаємо за доцільне доповнити ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії», у частині визначення поняття «природної монополії на ринку електричної енергії».

6. На підставі порівняльно-правового осмислення понять «природні монополії» та «електрична енергія» виокремлено специфічні ознаки «природної монополії на ринку електричної енергії», а саме:

– наявність ліцензії (відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про ринок електричної енергії») господарська діяльність з виробництва, передачі,

розподілу електричної енергії, постачання електричної енергії споживачу, трейдерська діяльність, здійснення функцій оператора ринку та гарантованого покупця провадиться на ринку електричної енергії за умови отримання відповідної ліцензії);

- безперервність надання послуг (згідно з умовами договору та графіками постачання електроенергії);

- безпечність постачання електричної енергії, тобто спроможність електроенергетичної галузі забезпечувати потреби споживачів в електричній енергії відповідно до вимог чинного законодавства;

- задоволення потреб населення в електричній енергії побутових та не побутових споживачів;

- забезпечення охорони навколишнього природного середовища;

- доцільність запровадження регулювання цін (тарифів) відповідно до Закону України «Про природні монополії»;

- задоволення попиту ефективніше у відсутність конкуренції;

- товар (електрична енергія), вироблений на об'єктах електроенергетики, не може бути замінено в споживанні іншими товарами;

- попит на електричну енергію у меншій мірі залежить від зміни ціни на неї.

7. На основі аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання економіки ринку електричної енергії, встановлено, що воно реалізовувалося через вдосконалення законодавства, ефективне впровадження енергетичної політики, створення привабливого інвестиційного клімату на ринку електричної енергії, державна підтримка ефективних малих та середніх електроенергетичних компаній.

8. Використовуючи позитивний досвід формування та функціонування ринку електричної енергії в КНР, наголошено на необхідності створення привабливого інвестиційного клімату у сфері економіки України загалом та її енергетичному секторі, що забезпечить залучення іноземних капіталів та коштів внутрішніх інвесторів.

9. Досвід країн ЄС, показує, що забезпечення ефективності державного регулювання на ринку електричної енергії можна досягти за рахунок створення регіональних ринків електричної енергії; забезпечення відкритого і недискримінаційного доступу до передавальних електричних мереж відокремлення діяльності з виробництва і збуту від інфраструктури (мереж електропередач та газопроводів); розробка та запровадження правового та організаційного забезпечення реалізації прав споживачів при виборі постачальника енергії; створення національних регулювальних органів влади.

РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ УКРАЇНИ

2.1. Поняття, мета, функції та принципи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії

Успішна діяльність суб'єктів на ринку електричної енергії, а також стабільне функціонування електроенергетики є одними з найбільш важливих результатів адміністративно-правового регулювання.

Для дослідження елементів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, ставимо за мету дослідити основні наукові дослідження, в яких містяться доктринальні підходи до визначення поняття «адміністративно-правового регулювання», а також його структурних елементів. Найбільш важливими в науковому плані є теоретичні висновки вчених-адміністративістів, зокрема: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурки, В.М. Бевзенка, А.І. Берлача, Ю.П. Битяка, Л.Р. Білої, В.Т. Білоуса, В.В. Богуцького, А.С. Васильєва, Л.К. Воронової, В.В. Галунька, В.М. Гарашука, І.П. Голосніченка, Т.О. Гуржія, П.В. Діхтієвського, Є.В. Додіна, Л.М. Касьяненко, Д.П. Калаянова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.Є.Користіна, І.Є. Криницького, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, М.П. Кучерявенка, Т.Н. Латковської, Т.О. Мацелик, А.А. Нечай, А.М. Новицького, Д.В. Приймаченка, Н.Ю. Пришва, О.П. Рябченко, Л.А. Савченко, А.О. Селіванова, О.В. Солдатенко, С.Г. Стеценка, Ю.С. Шемшученка, В.К. Шкарупи, Х.П. Ярмакі та ін.

Серед ключових наукових питань, які постійно перебувають у «полі зору» вчених є уточнення понятійного апарату, зокрема поняття «адміністративно-правового регулювання». Це насамперед обумовлено декількома причинами: по-перше, дана категорія є фундаментальною і включає значну кількість елементів; по-друге, у зв'язку з природним процесом накопичення нових знань, що спонукають дослідників до

уточнення, а в низці випадків - і перегляду тих чи інших поглядів на це явище; по-третє, в юридичній літературі цілком слушно наголошується на тому, що зміни, які мали місце в різних сферах суспільних відносин, проголошення нашою державою курсу на євроінтеграцію, визнання державою людини вищою соціальною цінністю, зумовили необхідність перегляду окремих підходів до розуміння поняття деяких понять, зокрема: правове регулювання, механізм правового регулювання, адміністративно-правове регулювання [76, С. 82].

Варто погодитися із думкою професора О.Ф. Скакун, яка зазначає, що адміністративно-правове регулювання є похідною категорією загального правового регулювання, що має такі ознаки: правове регулювання – різновид соціального регулювання; за допомогою правового регулювання відносини між суб'єктами набувають певної правової форми, яка має державно-владний характер, тобто в юридичних нормах держава вказує міру можливої та належної поведінки; правове регулювання має конкретний характер, тому що завжди пов'язане з реальними відносинами; правове регулювання має цілеспрямований характер – спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права; правове регулювання здійснюється за допомогою правових засобів, які забезпечують його ефективність; правове регулювання гарантує доведення норм права до їх виконання [170, С. 75]. Отже, можна стверджувати, що адміністративно-правове регулювання має структуру загального правового регулювання.

Складність і значущість суспільних відносин у сфері електричної енергії викликає необхідність у їх правовому регулюванні. Урегульовані правовими нормами суспільні відносини (правовідносини) різняться між собою залежно від їх характеру, предмету й методу правового регулювання. Вони можуть бути цивільно-правовими, адміністративно-правовими, «матеріальними чи процесуальними» [187, С. 72].

Тому в першу чергу потребує визначення предмета адміністративно-правового регулювання.

Досліджуючи різні аспекти адміністративно-правового регулювання, професор К.С. Бельський зазначає, що коло суспільних відносин, які складають предмет адміністративно-правового регулювання, широке, багатостороннє, поліфонічне. Воно не обмежується сферою державно-управлінських відносин, ще охоплює два види суспільних відносин – поліцейські та відносини у галузі адміністративної юстиції [17, С. 21].

Варто також погодитися із думкою професора В.К. Колпакова, який вважає, що відносини, які складають предмет адміністративного права, виникають тільки в результаті державно-управлінської (владної) діяльності, в яких обов'язково бере участь виконавчо-розпорядчий орган держави [69, С. 54].

Доречною також є думка професора В.В. Галунька, який визначає поняття «адміністративно-правове регулювання» як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [37].

Деяко схожу думку висловлює професор В.Й. Развадовський, який зазначає, що адміністративно-правове регулювання та державне управління, як явища життя суспільства, не можна розглядати у відриві одне від одного – адже суспільні відносини упорядковуються шляхом здійснення управлінської діяльності, що регулюється нормами адміністративного права [150, С. 111].

У той же час, професор В.Б. Авер'янов [2, С. 71-72], зазначав, що принциповою відмінністю адміністративно-правового регулювання є відхід від домінування «управлінської» складової предмета адміністративного права і визначення не менш важливою так званої публічно-сервісної складової [1, С. 7–10].

Зміст адміністративно-правового регулювання визначає характер державно-управлінського впливу. У той же час, на зміст державного управління впливають суспільно-політичні процеси, які відбуваються у

суспільстві, що не може не вплинути на характер адміністративно-правового регулювання, зокрема, на процес визначення комбінації правових засобів [150, С. 27].

У процесі здійснення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії слід виділити дві наступні, взаємопов'язані між собою частини. По-перше, це вся система органів публічного адміністрування, задіяних у процесі здійснення адміністративно-правового регулювання відносин у вказаній сфері. До його складу входять органи публічної адміністрації та інші суб'єкти права, задіяні у процесі реалізації державної політики у вказаній сфері, а також їх повноваження та відносини між собою [187, С.72].

Що стосується наступної складової, то нею виступає система адміністративно-правових норм, а також в окремих випадках норм інших галузей права, як то: цивільного права, господарського права, адміністративного права [195, С. 72].

Таким чином, сутність адміністративно-правового регулювання полягає в упорядкуванні публічних відносин, у встановленні за допомогою норм адміністративного права юридичних прав і обов'язків учасників енергетичних правовідносин.

Виходячи з об'єктивних закономірностей суспільного розвитку, політики держави, адміністративно-правові норми покликані визначати, якою має бути поведінка суб'єктів електроенергетичних відносин.

З цього приводу Н.В. Шинкарук зазначає, що адміністративно-правове регулювання носить державно-владний характер. Тому виконання, використання, дотримання і застосування правил, визначених нормами адміністративного права, гарантуються в разі потреби заходами державного примусу. Сама мета норм адміністративного права зумовлює добровільне їх дотримання більшістю суб'єктів адміністративного права. Примус застосовується у випадку невиконання або порушення вимог

адміністративно-правові норми [190]. Крім того вчений наголошує, що перед нормами адміністративного права стоїть система завдань, а саме:

- впорядкування різних компонентів системи державного управління, виконавчо-розпорядчої діяльності;
- закріплення науково обґрунтованих і найбільш доцільних взаємин між керуючими і керованими системами;
- регламентація зв'язків різних галузей публічного управління, взаємодії органів публічної влади з підприємствами, установами, організаціями та громадянами, тобто з юридичними і фізичними особами.

Продовжуючи дослідження зазначимо, що нами у підрозділі 1.2 було наголошено, що суспільні відносини, які виникають на ринку електричної енергії регулюються правовими нормами різних галузей права, а зокрема, адміністративно-правовими.

Чітке юридичне визначення поняття та змісту «відносини у сфері електроенергетики» дозволить правильно встановити межі даних відносин, що підпадають під дію норм енергетичного законодавства, а також дозволить уникнути неоднозначності його тлумачення та застосування в різних значеннях як в наукових дослідженнях, так і в процесі законотворчої та правозастосовної діяльності.

Межі даних правовідносин слід виокремлювати через аналіз притаманних їм ознак. По-перше, відносини у сфері електроенергетики є підвидом суспільних відносин, адже дані відносини складаються в соціумі. Електроенергетика є галуззю економіки України, що забезпечує споживачів електричною енергією, тобто дана галузь створена і існує задля її використання людиною.

По-друге, відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» дані суспільні відносини мають специфічний зміст, а саме: це відносини, що пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії, а також з забезпеченням надійного, безпечного постачання електричної енергії; створенням умов для

ефективного функціонування ліквідного ринку електричної енергії та його розвитку; захисту навколишнього природного середовища; захисту прав споживачів, а також інтеграції ринку електричної енергії на регіональному та загальноєвропейському рівнях [145].

По-третє, відносини у сфері виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії врегульовані галузевими нормативно-правовими актами, норми яких забезпечують захист даних суспільних відносин. Таким чином, відносини у сфері електричної енергії, як суспільні відносини пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії, що врегульовані та охороняються нормативно-правовими актами, зокрема нормами адміністративного права [190].

Отже, виходячи з теми дослідження зазначимо, що адміністративно-правове регулювання є досить складною системою, оскільки включає в себе декілька взаємопов'язаних складових. Перш за все, це система суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, якими зокрема є: Президент України, органи законодавчої та виконавчої влади, а також державний колегіальний орган.

Що стосується наступної складової, то нею виступає система адміністративно-правових норм, а також в окремих випадках норм інших галузей права, як то: цивільного, господарського та міжнародного.

У той же час, варто погодитися із думкою тих вчених [195, С.81], які вважають, що до системи адміністративно-правового регулювання доцільно віднести третю складову, а саме механізм реалізації вищезазначеними суб'єктами регулювання розглядуваної системи правових норм на основі принципів, що визначають зміст та суть регулюючого впливу на діяльність суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. Тобто у такий спосіб проявляється адміністративно-правове регулювання відносин у сфері електричної енергії.

Таким чином слід зазначити, що адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії є складною системою взаємопов'язаних елементів, які представлені суб'єктами адміністративно-правового регулювання, об'єктом адміністративно-правового регулювання та управлінським впливом.

Отже, на підставі проведеного аналізу, в рамках відкритої наукової дискусії, пропонуємо наукове визначення поняття «адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії» як особливої форми управлінської діяльності, що здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, незалежним державним колегіальним органом, а також органами виконавчої влади, повноваження яких спрямовані на реалізацію відносин з приводу виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії, забезпечення надійного, безпечного постачання електричної енергії; створення умов для ефективного функціонування ліквідного ринку електричної енергії та його розвитку; захисту навколишнього природного середовища; захисту прав споживачів, а також здійснення державного енергетичного нагляду (контролю).

Аналізуючи зміст запропонованого нами наукового поняття адміністративно-правового регулювання бачимо, що воно містить усі перераховані нами елементи системи регулюючого впливу на відносини на ринку електричної енергії, однак в силу особливостей предмета регулювання має особливий характер, зокрема: має конституційне та/або законодавче закріплення (ст. 42 Конституції України); має конкретно-визначний управлінський характер; має цільовий та адресний характер; має контрольно-наглядовий характер.

Продовжуючи дослідження зазначимо, що перед кожною структурою, кожним органом держави стоїть певна мета, для досягнення якої ці органи створюються й функціонують. Отже, мета є окремою характеристикою адміністративно-правового регулювання, адже саме мета розкриває його зміст. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «мета (ціль)» визначається як те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти [31,

С. 483]. Таким чином, мета адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії має комплексний характер, оскільки передбачає різноплановий характер. У свою чергу, метою адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є забезпечення стабільності, збалансованості та ефективності функціонування електроенергетики України.

Більш широкий зміст мети адміністративно-правового регулювання, відповідно до норм Законів України «Про ринок електричної енергії», «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», Положення «Про Державну інспекцію енергетичного нагляду України» законодавець передбачив у такому:

- 1) досягнення балансу інтересів споживачів, суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сфері електричної енергії і держави;
- 2) захист інтересів споживачів;
- 3) забезпечення енергетичної безпеки;
- 4) європейська інтеграція ринку електричної енергії України;
- 5) державний моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сфері електричної енергії;
- 6) додержання учасниками ринків природних монополій вимог законодавства [140;145].

Доречно зазначити, що адміністративно-правове регулювання як складний правовий інститут розкриває свій зміст через характеристику його функцій.

У чому ж проблематичність змісту функцій? У чому складність вивчення функцій адміністративно-правового регулювання загалом, і страхової діяльності зокрема? М.Ю. Яковчук, посилаючись на наукові здобутки Ф. Фіночка, зазначає, що проблема дослідження управління є найбільш актуальною, суперечливою і трудомісткою, бо її розв'язання призводить до зміни організації управління, раціоналізації всієї системи управління [195, С. 75].

Варто зазначити, що поняття функцій державних органів увійшли до лексики вітчизняної державознавчої науки ще на початку XIX ст. разом з ідеями конституціоналізму. Широко використовувались вони і в радянській теорії держави та права, ставши у 70-ті рр. предметом широкої наукової дискусії.

На сьогодні в юридичній науці переважає точка зору, згідно з якою функціями органів публічної адміністрації є основні напрями їх діяльності, в яких виявляється їх сутність і призначення в державному механізмі. Кожний державний орган відповідно до своєї компетенції виконує притаманні йому функції. Державний орган, виконуючи свої функції, тим самим одночасно бере участь у реалізації різних функцій держави [169, С. 79].

Слід враховувати, що елементами компетенції органу управління виступають не функції як такі, а покладені на нього: по-перше, загальне право (щодо об'єкта, який управляється) та обов'язок (перед державою) виконувати визначені функції; по-друге, комплекс конкретно визначених повноважень (прав і обов'язків), необхідних для реалізації цих функцій [173, С. 191].

Професор В.Й. Развадовський у дослідженні «Функції державного управління транспортною системою України» зазначає, що функцію можна розглядати як категорію, яка не пов'язана з конкретними суб'єктами управлінської діяльності. Саме функції управління становлять засади управлінських зв'язків між суб'єктом та об'єктом. Ці засади реальні, силові, цілеспрямовані, відповідають напрямам державної політики, мають організуючий та регулюючий вплив на кероване явище, відносини, стан, на який останні реагують [151 С. 124].

Отже, під функцією адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії ми розуміємо: зовнішній прояв властивостей суб'єкту регулювання, який характеризується самостійністю, здійснюється специфічними методами залежно від об'єкту регулювання (певної сфери суспільних відносин) з метою досягнення певних результатів.

Щодо класифікації функцій, то до цього питання також не має єдності наукових підходів. Вченими-юристами було вироблено різноманітні класифікації адміністративно-правових функцій основою, яких були численні критерії – об'єкт управління, значущість окремої функції для досягнення кінцевого результату діяльності, її мета тощо. На думку М.А. Орлова критерієм класифікації функцій є орієнтація на забезпечення практично значущих потреб для досягнення кінцевого результату діяльності (забезпечення стабільності) [108, С. 63].

Професори О.Н. Ярмиш, В.О. Серьогін вважають, що функції органів публічної адміністрації поділяються за сферами діяльності («об'єктні» чи «предметні» функції) та за формами діяльності («технологічні», «владні» або «організаційні») [198, С. 42–43].

В основу класифікації функцій адміністративно-правового регулювання В. Горським була покладена класифікація об'єктів і засобів законодавчого регулювання, а саме: внутрішні функції; зовнішні функції [39, С. 28-29].

Академік О.М. Бандурка поділяє функції на цільові (прогнозування і планування) та організаційні, що включають в себе: загально-організаційні; матеріально-технічного забезпечення; економіко-фінансового розвитку, обліку і контролю; політико-правового забезпечення; духовно-ідеологічного забезпечення; соціального забезпечення та соціального захисту працівників системи; мотивації [16, С.19].

Розглянувши загальні підходи до класифікаційної характеристики функцій перейдемо до більш конкретного розгляду функцій адміністративно-правового регулювання ринку електроенергетики.

Отже, однією з перших функцій є організаційна функція. Зазначимо, що вказана функція має досить складний та комплексний зміст. Варто погодитися із думкою О.П. Рябченко, Є. Курінного, які вважають, що організаційна функція виступає не лише у якості елементу управлінського процесу, вона є функціональною ознакою будь-якої цілеспрямованої

діяльності та може виступати її результатом [89, С. 82-85; 160]. Прикладом вищезазначеного можуть слугувати основні організаційні функції Міністерства енергетики України, зокрема Міністерство забезпечує:

1) формування та реалізацію державної політики:

– у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки;

– в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексах (далі - паливно-енергетичний комплекс);

– у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства, лісового та мисливського господарства;

2) формування державної політики:

– у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;

– у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр;

– у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також здійснення державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення;

– у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива (крім питань забезпечення енергоефективності будівель та інших споруд);

3) формування державної політики щодо здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів та у галузях електроенергетики і теплопостачання [121].

Однією з головних функцій адміністративно-правового регулювання ринку електроенергетики є нормотворча функція. Реалізація даної функції передбачає насамперед діяльність уповноважених суб'єктів щодо: розробки та прийняття нормативно-правових актів; внесення в них змін та доповнень; у разі потреби скасування застарілих правових норм, а також систематизації правових норм. Прикладом вище наведеного є нормативні функції Міністерства енергетики України, зокрема Міністерство:

- розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції;
- розробляє, затверджує та впроваджує в межах повноважень, передбачених законом, Національний план дій.

Водночас, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг в межах реалізації нормотворчої функції:

- приймає обов'язкові до виконання рішення з питань, що належать до його компетенції;
- вносить пропозиції до органів державної влади щодо вдосконалення законодавства у сферах енергетики та комунальних послуг;
- розробляє та затверджує нормативно-правові акти, зокрема: порядок розрахунку та встановлення ставки внесків на регулювання; показники якості надання послуг суб'єктами природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг та суб'єктами, що провадять діяльність на суміжних ринках; правила розгляду звернень споживачів щодо дій суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, та врегулювання спорів; правила врегулювання спорів, що виникають між суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у

сферах енергетики та комунальних послуг; порядки (правила) організації обліку та звітності за видами ліцензованої діяльності; порядки (методики) формування, розрахунку та встановлення державних регульованих цін і тарифів для суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг, а також для інших суб'єктів господарювання, що провадять діяльність на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг, якщо відповідні повноваження надані Регулятору законом; кодекси систем передачі та розподілу електричної енергії, газотранспортної та газорозподільних систем та ініціює внесення змін до них; порядки (методики) приєднання до електричних, теплових, газових мереж, розрахунку плати за приєднання та фінансування послуг з приєднання; форми звітності суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, та порядок їх подання;

– здійснює заходи щодо адаптації законодавства України у сфері енергетики до законодавства Європейського Союзу та проводить консультації з Секретаріатом Енергетичного Співтовариства щодо питань адаптації законодавства України [140].

Значна роль у досягненні управлінського результату належить функції прогнозування, як невід'ємної частини моніторингу. Зазначимо, що саме завдяки функції прогнозування відповідний суб'єкті адміністративно-правового регулювання передбачає науково-обґрунтоване майбутнє стану відповідної галузі, а також можливі зміни, що обумовлені результатами управлінського впливу та різними чинниками (економічними, політичними, соціальними).

Вітчизняна дослідниця О.Б. Німко у дослідженні «Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування» зазначає, що основне призначення функції прогнозування полягає в тому, що саме її реалізація дозволяє зазирнути у майбутнє і цим надає всьому регулюванню наукової обґрунтованості та перспективності. Результатом реалізації функції є прогноз, а саме пропозиція щодо здійснення конкретного

виду діяльності, необхідного для успішного виконання інших функцій адміністративно-правового регулювання (планування, організації, регулювання, контролю тощо) [105, С. 106].

Так, наприклад, Міністерство енергетики України на підставі проведеного моніторингу здійснює прогнозний баланс попиту та пропозиції електричної енергії на наступні п'ять років; прогнози щодо безпеки постачання на період від 5 до 15 років [145]. Як свідчить багаторічний досвід, без урахування таких даних моніторингу і прогнозування у сфері електричної енергії неможливо планувати розвиток галузі, приймати рішення про розвиток та інвестування, розробляти програми і стратегії забезпечення енергетичної безпеки.

Не можна залишити поза увагою й такий напрям функції як державний нагляд і контроль. Зазначимо, що в наукових дослідженнях досі не має єдиної думки щодо співвідношення цих понять. Водночас, професор В.Б. Авер'янов з цього приводу справедливо зазначав: «нагляд є похідним поняттям «контролю» і має свої характерні ознаки, зокрема, перевірка дотримання спеціальних правил, встановлених щодо об'єктів, які перебувають під наглядом; організаційну не підпорядкованість даних об'єктів органам, що здійснюють нагляд; застосування органами, що здійснюють нагляд, визначених законом заходів відповідальності за допущені правопорушення [2, С. 346].

Основна мета державного контролю – підвищення ефективності діяльності органів державної влади й управління стосовно захисту інтересів держави та її громадян через посилення відповідальності цих органів і їхніх посадових осіб за виконання покладених на них обов'язків [94, С. 8–9]. Зазначимо, що державний контроль та нагляд щодо діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії здійснюють спеціальні органи публічної адміністрації, залежно від предмета нагляду. Так, відповідно до Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»

Національна комісія здійснює контроль за додержанням ліцензіатами законодавства у відповідній сфері регулювання і ліцензійних умов провадження господарської діяльності та вживає заходів до запобігання порушенням ліцензійних умов.

Водночас, Державна інспекція енергетичного нагляду України здійснює державний енергетичний нагляд за: електричними установками і мережами учасників ринку (крім споживачів); дотриманням учасниками ринку (крім споживачів) вимог правил та інших нормативно-правових актів і нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, технічного стану електричних установок і мереж; за забезпеченням надійного та безпечного постачання електричної енергії споживачам; за дотриманням встановленого нормативними документами з питань електроенергетики порядку застосування оператором системи передачі, оператором системи розподілу та електропостачальником заходів з обмеження та/або припинення постачання електричної енергії споживачам [120].

Беручи до уваги значущість контрольної функції розглянемо зміст контрольної діяльності, яка включає в себе низку послідовних стадій:

- підготовча, що включає в себе: вибір об'єкта контролю; визначається предмет контролю (встановлюється, що саме слід перевірити); встановлюються засоби здійснення контролю; підбираються (призначаються) особи, які здійснюватимуть контроль; складаються плани проведення контролю;

- центральна (аналітична), що передбачає збір і обробку інформації;

- підсумкова, що передбачає виконання таких дій, як то: прийняття рішення за результатами контролю; доведення його до адресата (а в необхідних випадках і до відома громадськості, правоохоронних органів, інших осіб, зацікавлених у результатах контролю); надання допомоги підконтрольній структурі у наведенні порядку на об'єкті; контроль за виконанням рішень, прийнятих за підсумками контролю [195, С.81].

Варто наголосити, що неабияка роль відведена інформаційно-обліковій функції регулювання. Дана функція складається з двох блоків, а саме: по-перше, облік (передбачає збирання, аналіз, обробку, використання та зберігання відомостей, що мають відношення до діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії); по-друге, інформування (нині існує проблема щодо певної інформаційної закритості ринку електричної енергії). Реалізація інформаційно-обліковій функції передбачає:

- узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Міністерства енергетики України, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України і вносить їх в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України;

- веде облік об'єктів державної власності, що належать до сфери управління Міністерства енергетики України, здійснює контроль за їх ефективним використанням та збереженням.

- інформує та надає роз'яснення щодо реалізації державної політики у паливно-енергетичному комплексі [121].

Роблячи проміжний висновок зазначимо, що до функцій суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії слід віднести: організаційну; нормотворчу; контрольню-наглядову; інформаційно-облікову, а також функцію моніторингу і прогнозування.

Продовжуючи дослідження зазначимо, що аналіз принципів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії має суттєве значення як для теорії, так і для практики, адже саме принципи будь-якої діяльності вказують на важливі положення у її змісті та значенні, а також на сталість суспільних і державно-правових відносин у процесі її реалізації.

Академік О. М. Бандурка досліджуючи принципи зазначав, що ця категорія є базовою, і саме через принципи визначаються основні правила,

керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи, управління загальними процесами [15, С. 32].

У процесі реалізації діяльності (нормотворчої, правозастосовної тощо) принципи виступають як керівні засади, на який спираються усі конкретні правові акти, всі юридичні дії органів і посадових осіб. Принципи виступають і як правові вимоги (наприклад, принцип законності; принцип пріоритету прав і свобод людини і громадянина; принцип забезпечення особистої безпеки та ін.) [169, С. 84].

Не в даючись в детальний аналіз наукових підходів щодо визначення змісту поняття принципів зазначимо, що під принципами адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії слід розуміти основні ідеї та правила, що відображають закономірності в суспільних відносинах, пов'язаних із виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії.

Визначаючи систему принципів, на основі яких здійснюється адміністративно-правове регулювання слід виходити з таких позицій.

По-перше, адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії за змістом є державно-управлінською, організаційно-розпорядчою, виконавчою діяльністю а, отже, її принципи повинні відповідати принципам державного управління.

По-друге, адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії є складовою частиною діяльності органів публічної адміністрації.

По-третє, механізм адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії має певні особливості, які відрізняють його від іншого виду регулювання і тому відповідні принципи мають бути сформульовані таким чином, щоб врахувати виділені особливості (наприклад, під час реалізації повноважень у сфері ліцензування діяльності, або реалізації контрольно-наглядових повноважень у сфері електроенергетики).

Вивчення галузевого законодавства, навчальної та наукової літератури свідчить про відсутність єдиної концепції визначення принципів

адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

Така ситуація обумовлена декількома чинниками:

– по-перше, в Законі України «Про ринок електричної енергії» не визначені принципи державного регулювання. Законодавець пішов шляхом визначення лише принципів функціонування ринку електричної енергії (ст. 3 Закону) та окремих принципів діяльності суб'єктів владних повноважень у даній сфері (п. 12 ст. 2 Закону);

– по-друге, різні нормативно-правові акти, норми яких регулюють різні аспекти електроенергетичної сфери закріплюють різні принципи. Так, наприклад Закон України «Про природні монополії» закріплює основні принципи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій (ст. 9), до яких віднесено: гласність та відкритість процедур регулювання; адресність регулювання, його спрямованість на конкретного суб'єкта природної монополії; самоокупність суб'єктів природних монополій; стимулювання підвищення якості товарів і задоволення попиту на них; забезпечення захисту прав споживачів; підвищення ефективності функціонування суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках у сфері комбінованого виробництва електричної та теплової енергії шляхом застосування стимулюючого регулювання [142].

Норми ст. 4 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» встановлюють основні принципи діяльності Національної комісії серед яких: законність; самостійність і незалежність; компетентність; ефективність; справедливість; прогнозованість та своєчасність прийняття рішень; адресність регулювання; неупередженість та об'єктивність під час прийняття рішень; відкритість і прозорість, гласність процесу державного регулювання; недопущення дискримінації; відповідальність за прийняті рішення [140].

У той же час, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» закріплює принципи здійснення державного нагляду (контролю), до яких належать:

пріоритетність безпеки у питаннях життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності; підконтрольності і підзвітності органу державного нагляду (контролю) відповідним органам державної влади; рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання; гарантування прав та законних інтересів кожного суб'єкта господарювання; здійснення державного нагляду (контролю) лише за наявності підстав та в порядку, визначених законом; відкритості, прозорості, плановості й системності державного нагляду (контролю); неприпустимості дублювання повноважень органів державного нагляду (контролю) та неприпустимості здійснення заходів державного нагляду (контролю) різними органами державного нагляду (контролю) з одного й того самого питання; невтручання органу державного нагляду (контролю) у діяльність суб'єкта господарювання, якщо вона здійснюється в межах закону; відповідальності органу державного нагляду (контролю) та його посадових осіб за шкоду, заподіяну суб'єкту господарювання внаслідок порушення вимог законодавства, порушення прав та законних інтересів суб'єкта господарювання; презумпції правомірності діяльності суб'єкта господарювання у разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів допускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків суб'єкта господарювання та/або повноважень органу державного нагляду (контролю) [141].

Окремі спроби визначення принципів адміністративно-правового регулювання було зроблено у наукових дослідженнях [4; 19; 20; 179], водночас, нині відсутні наукові праці, що присвячені саме принципам адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії. Наведені наукові праці створюють наукове підґрунтя для дослідження вказаної проблематики, проте дані наукові позиції не відображають основні ідеї та правила у даній сфері. Більш детальне дане питання щодо удосконалення

системи принципів адміністративно-правового регулювання буде розглянуто нами у підрозділі 3.2.

Таким чином, перераховані вище принципи дозволяють:

– по-перше, об'єднати завдання, що вирішуються суб'єктами адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в єдиний механізм;

– по-друге, вчасно й раціонально здійснювати управлінські впливи на діяльність відповідних суб'єктів на ринку електричної енергії.

Отже зазначимо, що в Україні створено ефективну систему адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, яка дозволяє вирішувати закріплені в законодавстві завдання. Підґрунтям цієї системи є визначене коло як загальних, так і спеціальних функцій, а також принципів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

2.2. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні

Становлення України як сучасної правової, демократичної та соціально-орієнтованої держави обумовлює необхідність у розробці та впровадженні власних стратегій розвитку економічної, соціальної, політичної, духовної, культурної сфери життєдіяльності країни. Саме такі заходи дозволять забезпечити належний рівень економічного розвитку країни та соціального забезпечення населення.

Водночас, запровадженні в останнє десятиріччя реформи, зокрема, в політичній, соціальній, економічній сферах країни обумовили як позитивні (підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, запровадження безвізового режиму для громадян України), так і негативні наслідки (загрозливий для існування країни рівень корупції, зниження рівня життя населення, поява загрозливих для національної безпеки країни

політичних, релігійних, економічних протиріч серед населення, збільшення зовнішнього боргу країни та ін..).

Як наголошує сучасний вітчизняний юрист-дослідник С.Р. Павелків, у сучасній навчально-методичній літературі та наукових дослідженнях з адміністративного права постійно приділяється увага загальнотеоретичним та організаційним аспектам діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання. Це знаходить своє відображення у науково-методичних та наукових дослідженнях з даної проблематики серед таких науковців, як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, А.І. Берлач, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, О.П. Рябченко та ін. Зазначені вчені у своїх працях звертали увагу на визначення поняття «суб'єктів адміністративно-правового регулювання», змісту принципів їх діяльності, системи та структури адміністративно-правового статусу. Однак, питання щодо аналізу системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії України спеціально не вивчались. У наведених наукових працях вказані питання розглядались фрагментарно або у межах широкої адміністративно-правової проблематики, без комплексного підходу, що зумовило потребу у науковому аналізі цього питання.

Саме тому, зазначає Павелків С.Р, з метою реалізації державної політики в різних сферах публічного адміністрування функціонує спеціальна система органів, діяльність яких спрямована на реалізацію відповідних заходів у сфері природних монополій у галузі електричної енергії. Наразі існує як теоретична, так і практична потреба у чіткому визначенні їх кола [111].

Аналізуючи зміст питання щодо визначення системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії варто зазначити, що в науковій, довідковій та навчальній літературі немає єдиної позиції відносно даного питання. Вважаємо, що така ситуація обумовлена низкою чинників, зокрема: відсутністю єдиної наукової концепції щодо

визначення понятійного апарату (адміністративно-правового регулювання, природна монополія), постійним реформуванням органів державної влади, наявності недоліків у змісті чинного законодавства.

Досліджуючи питання щодо класифікації органів виконавчої влади авторський колектив підручника «Адміністративне право України», за редакцією професора Т.О. Коломєєць робить спробу виробити базову класифікацію даних органів за такими критеріями, як: за організаційно-правовим рівнем – вищі, центральні, місцеві (даний критерій є базовим, адже знайшов своє відображення як у Конституції України, інших нормативно-правових актах, а також у адміністративно-правовій доктрині); за способом прийняття рішень – колегіальні та одноосібні (єдиноначальні); за характером компетенції (змістом функцій) – загальної, галузевої, функціональної та змішаної компетенції; за сферою дії – органи, наділені владними повноваженнями у галузі економіки, адміністративно-політичній, соціально-гуманітарній сфері тощо [7, С. 65].

Вітчизняні дослідники Н.Р. Нижник та Н.Г. Плахотнюк у посібнику «Виконавча влада в Україні» зазначили, що дані органи виконавчої влади доцільно визначати як окремий вид соціальної системи, а конкретний орган – як відповідну систему елементів – структурних підрозділів і посад [36, С. 13–14].

Авторський колектив підручника «Адміністративне право України. Повний курс» зазначає, що система державних органів це апарат держави, що представлений упорядкованою, організованою, цілісною системою органів законодавчої, виконавчої та судової влади, які наділені відповідними владними повноваженнями, а їх діяльність спрямована на реалізацію державної влади на всій території та в усіх сферах суспільства [5, С. 77].

Як уже нами зазначалося у нашій праці «Наукові підходи до системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії України» [5], у наукових дослідженнях, що присвячені різним аспектам діяльності органів публічної

адміністрації вироблено інші наукові підходи щодо їх класифікації. Так, Ю.С. Небеський пропонує поділити суб'єктів державного управління на: по-перше, органи, які спеціально створені для виконання певного завдання або функцій; по-друге, органи, посадові особи, об'єднання громадян, окремі громадяни, одним із прав або обов'язків яких відповідного завдання, функції або обов'язку [104, С. 36]. Протилежну думку висловлює Ю.В. Якимець у дослідженні «Контроль та нагляд як засоби публічного адміністрування сфери культури». Вчений вважає, що Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади, місцеве самоврядування є основними суб'єктами у певній сфері публічного адміністрування [193, С. 63].

Нами уже наголошувалося [5], що заслуговує на увагу думка дослідників Г.О. Горбова та В.В. Галунька, які у монографічному дослідженні «Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї» зазначають, що система суб'єктів публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї включає в себе чотири групи суб'єктів: 1) загальної компетенції (Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України); 2) галузевої компетенції (Міністерство соціальної політики України, органи опіки й піклування, кризові центри, центри медико-соціальної реабілітації тощо); 3) функціональної компетенції (правоохоронні органи – прокуратура, ОВС); 4) суб'єкти, які можуть брати участь у протидії насильству в сім'ї (служби у справах дітей, заклади освіти, заклади охорони здоров'я, неурядові організації тощо [38, С. 199].

Водночас, виникає декілька питань: по-перше, чим відрізняються органи функціональної компетенції, тобто органи, що спеціально створені для реалізації відповідних завдань від суб'єктів, які можуть брати участь у протидії насильству в сім'ї; по-друге, в яких випадках відповідні суб'єкти можуть брати участь у реалізації відповідних заходів, а в яких ні. Безумовно, наведена класифікація суб'єктів адміністративно-правового регулювання має

певне теоретичне значення, однак, на нашу думку, потребує додаткового обґрунтування та доопрацювання.

Заслужує на увагу наукова позиція вченого-юриста В.Б. Крикуна, який у монографічному дослідженні «Антикризове адміністративно-правове регулювання економіки України (теоретичні основи, методи та суб'єкти)» зазначає, що важливе місце у процесі антикризового впливу на суспільні відносини в цілому та їх економічну сферу зокрема виступає діяльність органів державної влади загальної компетенції, які поширюють свою предметну спеціалізацію на регулювання широкого обсягу суспільних відносин (Кабінет Міністрів, Парламент і т.д.), то органи спеціальної компетенції (Міністерства, Агентства, Комісії, Служби і т.д.) сконцентровують свою діяльність на більш конкретних завданнях (реалізація державної політики в сфері охорони здоров'я, правоохоронної діяльності, фінансової політики) [78, С. 117].

Підтвердимо раніше висловлену нами тезу [5], що варто погодитися із думкою С.Р. Павелківа, який зазначає, що сучасні наукові підходи до визначення класифікації органів публічної адміністрації мають певні недоліки, що пов'язані: у наведених поглядах використовуються різні критерії класифікації органів публічної адміністрації; неможливість в повному обсязі охопити усіх органів публічної адміністрації; їх теоретична спрямованість, що у свою чергу зумовлює складнощі у правозастосовній діяльності [111, С. 64].

Разом з тим, ми підтримуємо позицію тих вчених [26; 111;123, С. 71; 197, С. 198–199], які суб'єктів адміністративно-правового регулювання у будь-якій сфері діяльності держави поділяють на загальні та спеціальні. Вбачається, що до загальних суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії України слід віднести: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Раду національної безпеки і оборони України.

Відповідно до Конституції та законодавства України саме ці органи забезпечують розробку та реалізацію основних напрямів розвитку України, визначають засади зовнішньої та внутрішньої політики держави, стратегію забезпечення національних інтересів України, забезпечують загальне керівництво органами, що беруть участь у реалізації відповідної державної політики, а зокрема у сфері енергетичної незалежності та безпеки України. Водночас, мета і завдання адміністративно-правового регулювання не можуть бути вирішені зусиллями одних тільки центральних органів. Апарат управління має поширювати свою діяльність на всі окремі місцевості, що складають територію держави, намагаючись пристосувати процес реалізації загальних приписів до місцевих умов [187, С. 105].

Таким чином, вкотре наголошуємо [5], що до даної групи цілком обґрунтовано можна віднести і місцеві органи виконавчої влади, в тому числі органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим та м. Севастополь¹.

Визначаючи органи публічної адміністрації спеціальної компетенції, варто зазначити, що нині існує ряд органів, які мають відповідні повноваження та спеціально створені для реалізації державної політики у досліджуваній нами сфері, а саме: Міністерство енергетики України; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; Антимонопольний комітет України.

На підставі проведеного аналізу наукових поглядів вчених щодо системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання можемо надати авторське визначення поняття «Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії», як нормативно-закріпленого переліку органів виконавчої влади, а також інших органів, діяльність яких спрямована на виконання покладених на них завдань та функцій щодо здійснення державного регулювання, моніторингу та

¹ Починаючи з березня 2014 року у зв'язку із анексією території півострова реалізація повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій в повному обсязі практично неможлива.

контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Таким чином, проведене дослідження свідчить, що суб'єкти адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії переважно є органами виконавчої влади, однак вони присутні і в законодавчій, і в державних органах, які формально не входять у систему жодної з них [5].

Отже, переходячи до аналізу змісту повноважень загальних суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії зазначимо, що вагоме значення у реалізації даного напрямку діяльності держави займає Президент України. Відповідно до Конституції України (ст. 102) Президент України є главою держави і виступає від її імені. Водночас, Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Зазначимо, що в сучасних умовах Президент України займає важливе місце у суспільно-політичному житті країни та впливає на ефективність здійснення адміністративно-правового регулювання. Реалізуючи визначені у законодавстві повноваження, Президент України своїми указами, розпорядженнями забезпечує регулювання певних суспільних відносин, що виникають під час господарської діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. Крім того, саме до компетенції Президента належать повноваження щодо визначення пріоритетних напрямів енергетичної сфери, а зокрема сфери електричної енергії.

Повноваження Президента України щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії умовно можна розподілити на: нормотворчі, кадрові, організаційні, контрольні.

Нормотворчі повноваження. Відповідно до ч. 3 ст. 106 Конституції України Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Наголосимо, що акти Президента України, що видаються у досліджуваній нами сфері мають важливе значення для врегулювання питань щодо забезпечення енергетичної безпеки України, створення необхідних умов для залучення іноземних інвестицій в сферу електроенергетики країни, розробки загальної енергетичної стратегії інвестиційної діяльності держави. Так, наприклад Указом Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5, яка, зокрема, передбачає реформування енергетики та реалізацію програми енергоефективності в межах визначеного вектора подальшого розвитку. Крім того, слід зазначити, що Президент України в межах своїх повноважень приймає рішення, які стосуються кадрової політики, визначення правового статусу органів виконавчої влади, щодо створення або ліквідації органів виконавчої влади, зокрема: Указ Президента України від 10.09.2014 р. № 715/2014 «Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [131].

Що стосується кадрових повноважень, то відповідно до Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», Конкурсна комісія подає на розгляд Президента України кандидатури, які отримали найвищий рейтинг і пройшли передбачену Законом перевірку, загальним списком у кількості з розрахунку дві особи на одну посаду члена Регулятора. Президент України призначає на посаду члена (членів) Регулятора з відібраних Конкурсною комісією кандидатів не пізніше місячного строку з дня внесення Конкурсною комісією відповідного подання. Члени Регулятора призначаються на посади указом Президента України [140].

На виконання вказаних положень Указом Президента України від 17.11.2017 № 371/2017 «Про визначення осіб до складу Конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» було включено до складу Конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг двох осіб: Котка В.Г. – президента всеукраїнської громадської організації «Енергетична асоціація України»; Поташика С.І. – президента всеукраїнської громадської організації «Асоціація «Укргідроенерго» [125].

Відповідно до Положення «Про Уповноваженого Президента України з міжнародних питань енергетичної безпеки», що затверджено Указом Президента України від 23 січня 2008 року № 46/2008 уповноваженого Президента України з міжнародних питань енергетичної безпеки призначає на посаду і звільняє з посади Президент України [122].

Відповідно до Закону України «Антимонопольний комітет України» Голова Антимонопольного комітету України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за згодою Верховної Ради України. Крім того, у разі необхідності для забезпечення здійснення Антимонопольним комітетом України окремих завдань за рішенням Президента України в Антимонопольному комітеті України додатково вводиться посада заступника Голови Антимонопольного комітету України тощо [124].

Організаційні повноваження. Згідно із законодавством, Президент України має відповідні повноваженнями у сфері регулювання ринку електричної енергії, зокрема: забезпечує державну незалежність, національну безпеку; представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України тощо [72]. Водночас, Президент визначає вектор реалізації державної політики щодо діяльності суб'єктів

природних монополій, а зокрема у сфері електричної енергії. З цією метою Президент України видав ряд Указів, зокрема: Про Концепцію вдосконалення державного регулювання природних монополій [139]; Про запровадження ліцензування діяльності господарюючих суб'єктів у сфері природних монополій [129].

Контрольні повноваження. Реалізуючи визначені у Конституції України повноваження, Президент України у разі необхідності має право скасувати акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України [26]. Так, з метою розв'язання «суперечок» про доцільність закінчення процесу приватизації об'єктів електроенергетики, Президент України видав Указ від 11.04.2008 р. № 316/2008, яким зупинив дію розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.02.2008 р. № 367-р «Про затвердження переліків господарських товариств і холдингових компаній, державні пакети акцій (частки) яких підлягають продажу, державних підприємств, холдингових компаній і відкритих акціонерних товариств, які підлягають підготовці до продажу в 2008 р.» та постанови Кабінету Міністрів України від 19.03.2008 р. № 196 «Про передачу Фондові державного майна пакетів акцій відкритих акціонерних товариств» [45].

Не менш важливе значення в системі суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії займає Рада національної безпеки і оборони України. Правові засади організації та діяльності даного органу закріплені у Законі України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [140].

Аналіз зазначеного закону дозволяє віднести до компетенції Ради національної безпеки і оборони України щодо регулювання ринку електричної енергії такі заходи:

– розробка та надання пропозиції Президентові України щодо визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних

підходів та напрямів забезпечення національної безпеки у політичній, економічній та інших сферах;

– розробка та надання пропозиції Президентові України щодо проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки, зокрема енергетичної безпеки;

– розробка та надання пропозиції Президентові України щодо матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів з питань національної безпеки.

Отже, роблячи проміжний висновок варто зазначити, що відповідно до національного законодавства, Президент України має значний обсяг повноважень, які можна класифікувати у певні групи: нормотворчі повноваження; кадрові повноваження; організаційні повноваження; контрольні повноваження, при цьому критерієм їх класифікації є «об'єкт діяльності»

Наступним загальним суб'єктом адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є Верховна Рада України. Аналіз законодавства дозволяє виокремити основні напрями діяльності Верховної Ради України у зазначеній сфері: прийняття основних напрямів державної політики у сфері ринку електричної енергії; розробка та прийняття відповідних Законів у даній сфері, а у разі потреби внесення змін та доповнень до них.

Під час реалізації нормотворчої діяльності Верховна Рада України приймає нормативно-правові акти щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, до яких можна віднести: Закони України «Про Кабінет Міністрів України»; «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»; «Про ринок електричної енергії»; «Про природні монополії»; «Про альтернативні джерела енергії»; Господарський кодекс України та ін. Перелічені нормативно-правові акти утворюють нормативно-правові засади

діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

Реалізація установчої діяльності передбачає можливість прийняття участі Верховної Ради України у формуванні відповідних органів публічного адміністрування, зокрема Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Так наприклад, ст. 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» закріплює, що до складу Конкурсною комісії входять дві особи, яких визначає Верховна Рада України: одна особа – за поданням Комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належить розвиток паливно-енергетичного комплексу, вугільної, газової, нафтової, нафтопереробної промисловості та електроенергетики; одна особа – за поданням Комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належить житлово-комунальне господарство по-перше, систему органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; по-друге, систему органів місцевого управління зовнішньоекономічною діяльністю; по-третє, повноваження наведених органів [140].

Об'єктом контрольної-наглядової діяльності Верховної Ради України може бути будь-яка сфера діяльності загальних та спеціальних суб'єктів у сфері, що досліджується. Так зокрема, відповідно до ст. 6 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг щорічно, до 1 квітня року, наступного за звітним, подає до Верховної Ради України звіт про свою діяльність, звіт про використання коштів [140]. Разом з тим, відповідно до Конституції України, саме Верховній Раді України надане право створювати тимчасові слідчі комісії з метою проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес [72].

Таким чином, зазначимо, що Верховна Рада України здійснює розробку та впровадження нормативно-правового забезпечення діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, а також бере участь у їх формуванні.

Важливе місце серед суб'єктів адміністративно-правового регулювання мають саме органи виконавчої влади, діяльність яких спрямована на безпосередню реалізацію законів та інших нормативно-правових актів, що прийняті у даній сфері.

Таким загальним суб'єктом адміністративно-правового регулювання є Кабінет Міністрів України, який є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» саме Кабінет Міністрів забезпечує державний суверенітет та економічну самостійність України, здійснює внутрішню та зовнішню політику держави, проведення бюджетної, фінансової, цінової, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування [138].

Кабінет Міністрів України здійснює адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує та координує роботу цих органів; забезпечує реалізацію енергетичної політики; розробляє та приймає відповідні нормативно-правові акти у даній сфері та ін. [138].

Щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, то Кабінет Міністрів України:

– забезпечує реалізацію заходів щодо соціального захисту населення, а саме: визначає перелік осіб, які мають право на передбачену законом підтримку для відшкодування витрат на оплату спожитої електричної енергії та/або захист від відключення у певні періоди;

- здійснює формування та реалізацію державної політики в електроенергетиці ;
- затверджує Енергетичну стратегію України;
- визначає вимоги до уповноваженого банку та переліку уповноважених банків ринку електричної енергії;
- приймає рішення про покладення спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів та умов (порядку) виконання таких спеціальних обов'язків;
- затверджує порядок проведення конкурсу з визначення постачальників універсальних послуг, постачальників «останньої надії»;
- затверджує порядок забезпечення постачання електричної енергії захищеним споживачам;
- затверджує річний прогностичний паливно-енергетичний баланс;
- затверджує порядок проведення конкурсу на будівництво генеруючої потужності та заходів з енергоефективності/управління попитом;
- затверджує особливості регулювання правових, економічних та організаційних відносин, пов'язаних з продажем електричної енергії на тимчасово окуповану територію, а також відносин, пов'язаних з виробництвом, передачею, розподілом, постачанням, купівлею, продажем і використанням електричної енергії на тимчасово окупованій території України [138].

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що сучасна система загальних суб'єктів, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері електроенергетики складають Президент України; Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Встановлено, що їх діяльність передусім спрямована на визначення «вектора» діяльності всіх суб'єктів публічного адміністрування у даній сфері.

Переходячи до аналізу компетенції спеціальних суб'єктів зазначимо, що одним із ключових суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є Міністерство енергетики України, яке відповідно

до Положення про Міністерство енергетики України, що затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 507 [121], є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міненерго є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує:

- формування та реалізує державну політику в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі (далі - паливно-енергетичний комплекс);

- формування та реалізацію державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива (крім питань забезпечення енергоефективності будівель та інших споруд) та у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики і теплопостачання [121].

Наголошуючи на важливості такого компетенційного елемента як основні завдання, зазначимо, що відповідно до Положення про Міністерство енергетики України, такими завданнями даного суб'єкта є:

1) забезпечення формування та реалізація державної політики у паливно-енергетичному комплексі;

2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;

3) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання;

4) здійснення державного управління у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки [121].

Що стосується повноважень Міністерства енергетики України, то можемо зазначити, що їх зміст в останні роки зазнавав відповідного редагування та неоднозначності, що на нашу думку було пов'язане з певними

методичними вадами формування та реалізації державної політики у сфері електроенергетики.

У продовження нашої думки, директор Асоціації «Енергоефективні міста України» Святослав Павлюк звертає увагу вітчизняної спільноти та зазначає, що основною проблемою, яка виникла цього (2020) року, є зсув повноважень формування державної політики від Міністерства регіонального розвитку до Міністерства енергетики, Міністерство енергетики було також об'єднане з Міністерством екології. Відповідно людський ресурс, фактично, залишився в Мінрегіоні, а формальні повноваження перейшли до Міністерства енергетики. В результаті ми маємо дуже дивну ситуацію, коли є Міністерство енергетики, яке просто не має банального людського потенціалу це робити, адміністративного потенціалу, і ми маємо Мінрегіон, котрий зі скрипом, з важкими проблемами цей людський потенціал за останні роки сформував [206].

Разом з тим, повертаючись до нині чинного Положення про Міністерство енергетики України, до основних повноважень Міністерства енергетики України щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії належать:

- погоджує інвестиційні програми оператора системи передачі електричної енергії та операторів систем розподілу електричної енергії, а також виробників, що здійснюють комбіноване виробництво електричної та теплової енергії на теплоелектроцентралях відповідно до Закону України “Про ринок електричної енергії”;

- затверджує загальний графік переведення підприємств незалежно від форми власності на резервні види палива;

- затверджує нормативні характеристики технологічних витрат електричної енергії на її передачу та розподіл електричними мережами;

- погоджує в установленому порядку плани санації у справах про банкрутство державних підприємств, що належать до сфери управління Міненерго, і господарських товариств, у статутному капіталі яких частка

державної власності перевищує 50 відсотків, щодо яких Міненерго здійснює функції з управління корпоративними правами держави [121].

Наступним центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є Державна інспекція енергетичного нагляду України.

Зазначимо, що вказаний орган реалізує важливі напрями щодо забезпечення енергетичної безпеки країни, зокрема: проводить перевірки готовності електричних мереж до осінньо-зимового періоду і в умовах надзвичайних ситуацій. Про це свідчать відповідні статистичні дані. Так, за 2017 рік у галузі електроенергетики проведено 8124 роботи (моніторингів та заходів), у тому числі: за основними роботами – 6949 (перевиконання плану становить 57 %), з них: – у електропередавальних організаціях, виробників електричної енергії – 924; інші основні роботи – 6025. За результатами проведених робіт з державного енергетичного нагляду виявлено понад 185 тис. порушень чинного законодавства, на усунення яких видано 458 приписів, 1 розпорядження та понад 5 тис. рекомендованих листів. Слід зазначити, що за 2017 рік здійснено 1519 позапланових заходів з державного енергетичного нагляду.

Слід зазначити, що за 2017 рік з метою забезпечення сталого функціонування ОЕС України проведено 738 моніторингів, а саме: виконання заходів з підготовки до роботи в грозовий період, під час повені - 38 од., виявлено 15,5 тис. порушень чинного законодавства, видано 47 рекомендованих листів; виконання комплексу заходів із забезпечення стійкої роботи розподільчих електричних мереж в осінньо-зимовий період та в умовах надзвичайних ситуацій- 37 од., виявлено майже 21,9 тис. порушень чинного законодавства, видано 38 рекомендованих листів [159].

Відповідно до Положення «Про Державну інспекцію енергетичного нагляду України» даний орган є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України

через Міністра енергетики України та який реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання. [120].

До основних повноважень Державної інспекції енергетичного нагляду України щодо адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії належать :

- по-перше, вимагати від учасників ринку електричної енергії усунення виявлених порушень вимог відповідних нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж;

- по-друге, вимагати від учасників ринку електричної енергії припинення дій, які перешкоджають здійсненню державного енергетичного нагляду (контролю);

- по-третє, видавати учасникам ринку електричної енергії обов'язкові для виконання розпорядчі документи щодо усунення порушень вимог нормативно-правових актів, нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, технічного стану електричних установок і мереж;

- по-четверте, ініціювати зупинення експлуатації електричних установок і мереж, енергетичного обладнання у зв'язку з їх незадовільним технічним станом та/або організацією їх експлуатації шляхом подання відповідного позову до адміністративного суду на підставі акта, складеного за результатами здійснення заходу, в ході якого виявлено їх незадовільний технічний стан та/або організацію їх експлуатації;

- по-п'яте, одержувати в установленому законодавством порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, учасників ринку електричної енергії необхідну для виконання покладених на Держенергонагляд завдань; застосовувати відповідно до закону штрафні санкції до учасників ринку електричної енергії за порушення вимог нормативно-правових актів, нормативних документів з

питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, технічного стану електричних установок і мереж; складати протоколи та розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;

– по-шосте, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові енергетики та вугільної промисловості [120].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що Державна інспекція енергетичного нагляду України є одним з небагатьох державних органів в енергетичній сфері, який захищає права споживачів електричної енергії, у тому числі підприємців, здійснюючи розгляд спірних питань, звернень та скарг щодо виконання вимог нормативно-технічних актів у сфері електроенергетики.

Неабияка роль у механізмі адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні належить Державному агентству з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності), яке відповідно до Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 676, є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра енергетики і який реалізує державну політику у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива.

Відповідно до зазначеного вище Положення, основними завданнями Держенергоефективності є:

1) реалізація державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;

2) забезпечення збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива в енергетичному балансі України;

3) надання адміністративних послуг у відповідній сфері;

4) внесення на розгляд Міністра енергетики пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначеній сфері [199].

Як бачимо, основний зміст завдань Держенергоефективності розкривається через реалізацію державної політики у сфері ефективного використання видів теплоресурсів, а також через сприяння збільшенню відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива. Саме ці завдання лягли в основу сучасної системи енергетичної безпеки України.

Саме на виконання покладених на Держенергоефективності завдань, дане відомство:

- розробляє, погоджує та здійснює контроль за виконанням державних цільових програм у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, погоджує галузеві, регіональні та місцеві програми у цій сфері;

- реалізує державно-приватне партнерство у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;

- забезпечує створення та функціонування державної системи моніторингу показників енергетичного балансу України;

- проводить державну експертизу з енергозбереження у порядку, встановленому законодавством;

- забезпечує створення та функціонування енергетичного аудиту та запровадження енергетичного менеджменту;

- забезпечує розроблення державних норм, правил, технічних регламентів у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива та ін. [199].

Ще одним суб'єктом адміністративно-правового регулювання діяльності ринку електричної енергії є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні, яка є колегіальним органом, що здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг [140].

Варто наголосити, що діяльність Національної комісії, як державного регулятора має важливе як економічне, так і соціальне значення для споживачів і функціонування суб'єктів природних монополій у сфері енергетики та комунальних послуг. Більше того, на думку вітчизняних вчених, суб'єкти публічної адміністрації, наділені публічними функціями, пов'язаними із здійсненням організаційного, фінансового тощо впливу на суб'єктів господарювання виступають обов'язковими учасниками таких відносин [98, С. 9]. Це, на нашу думку, пояснюється як широким колом споживачів, так і характером монопольного становища суб'єктів, які надають такі послуги.

Що стосується мети створення даного регуляторного органу, то законодавець вбачає її у досягненні балансу інтересів споживачів, суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, і держави, забезпечення енергетичної безпеки, європейської інтеграції ринків електричної енергії та природного газу України. Як бачимо, головний акцент законодавця зорієнтовано на інтереси споживачів, а вони завжди близькі до справедливої ціни та якості послуг [140].

Можемо спостерігати, що саме через мету створення даного органу, проглядається склад адміністративно-правового статусу Національної комісії, який виходячи з аналізу сучасних наукових поглядів вчених-адміністративістів, визначається як поєднання прав та обов'язків суб'єкта.

Так Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» визначає такі

повноваження Національної комісії у сфері електричної енергії: розробляє кодекс систем передачі та розподілу електричної енергії та ініціює внесення змін до нього; розробляє порядки (методики) приєднання до електричних мереж, розрахунку плати за приєднання та фінансування послуг з приєднання; контролює виконання суб'єктами ринків електричної енергії їхніх зобов'язань відповідно до закону; визначає і публікує умови доступу до транскордонної системи передачі електричної енергії, включаючи процедури розподілу пропускної спроможності та управління перевантаженням; встановлює мінімальні стандарти та вимоги до якості обслуговування споживачів та постачання електричної енергії, здійснює моніторинг їх дотримання; забезпечує відповідно до закону доступ споживачів до інформації про ціни/тарифи у сферах постачання електричної енергії.

За порушення законодавства у сферах енергетики та комунальних послуг до суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у відповідній сфері. Регулятор може застосовувати санкції у вигляді: застереження та/або попередження про необхідність усунення порушень; накладення штрафу; зупинення дії ліцензії; анулювання ліцензії [140].

Таким чином, проведений аналіз статусу та повноважень суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії свідчить про існуючу наразі функціональну систему вказаних суб'єктів, але результат їх регуляторного впливу залежить від змісту державної політики в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі.

2.3. Форми та методи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України

Зміст адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні розкривається через його мету, функції та принципи. В той же час, достатньо важливе значення має аналіз змісту форм та методів адміністративно-правового регулювання у даній сфері. Це обумовлено декількома причинами:

- по-перше, саме завдяки аналізу зазначених категорій можна наочно уявити межі та глибину адміністративно-правового регулювання, яка здійснюється відповідним суб'єктом управління на об'єкти управління;

- по-друге, визначити необхідний «правовий інструментарій», що виступає засобом досягнення цілей адміністративно-правового регулювання;

- по-третє, відмежувати діяльність у сфері ринку електричної енергії, яка регулюється нормами адміністративного права від діяльності, яка підпадає під регулювання інших галузей права;

- і нарешті, таке регулювання здійснюється через поєднання державно-правових та приватноправових механізмів.

Досліджуючи форми адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні варто погодитися із думкою професора А.І. Берлача, який у навчальному посібнику «Адміністративне право України» зазначає, що саме форми державного управління дозволяють встановити мету формування системи виконавчої влади та виконання окремими її ланками певних управлінських завдань і функцій. При цьому управлінська діяльність в окремих випадках породжує настання юридичних наслідків, а в інших – ні, однак, незалежно від отриманих наслідків, вона тією чи іншою мірою реалізується в рамках правових норм через закріплення відповідних форм управління в законодавчих та нормативно-правових актах [19, С. 132].

Цікаву думку щодо визначення поняття форми державного управління висловлює також авторський колектив підручника «Адміністративне право України. Повний курс», на сторінках якого, форма державного управління (публічного адміністрування) визначена через сучасну правову категорію «інструмент публічного адміністрування» під яким розуміється зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах суворої відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного для публічного адміністрування результату [5, С. 144].

У той же час, зазначено, що у теорії адміністративного права продовжується дискусія щодо змісту й наповнення інструментів публічного адміністрування. Водночас, вчені до інструментів публічного адміністрування відносять: 1) нормативні акти; 2) адміністративні акти; 3) адміністративні договори як інструмент публічного адміністрування; 4) плани як інструменти публічного адміністрування; 5) фактичні дії як інструменти публічного адміністрування.

Вибір належного інструмента публічного адміністрування в діяльності суб'єкта публічної адміністрації базується на двох основних чинниках: по-перше, суворо дотримуватися принципу законності (суб'єкт публічної адміністрації має діяти виключно в порядку й у спосіб, передбачений Конституцією та законами України), іншими словами – обирати серед інструментів публічного адміністрування виключно ті, використання яких дозволяє законодавчо прописана компетенція. По-друге, забезпечити ефективне відновлення прав, свобод і законних інтересів приватних осіб, публічного інтересу суспільства. У разі обрання інструмента публічного адміністрування, суб'єкт публічної адміністрації має враховувати низку чинників із певними суперечностями. Суб'єкт публічної адміністрації, в другому випадку, має оптимально поєднати найвищу ефективність щодо відновлення порушених цінностей особи, яка цього потребує, з мінімальними

незручностями для інших осіб і мінімальним витрачанням людських і матеріальних ресурсів та часу [5, С. 145].

Характеризуючи форми адміністративно-правового регулювання М.Ю. Яковчук вказує, що відповідна форма такого регулювання повинна відповідати характерові функцій державного управління; особливостям конкретного суб'єкта управління, а щодо використання суб'єктом адміністративно-правового регулювання тієї чи іншої форми, то вона (форма) визначається конкретними обставинами, в яких діє цей суб'єкт, та його власними переконаннями в межах дозволеного законом. А щодо використання суб'єктом адміністративно-правового регулювання тієї чи іншої форми, то вона (форма) визначається конкретними обставинами, в яких діє цей суб'єкт, та його власними переконаннями в межах дозволеного законом [195, С. 131-132].

Таким чином, створюються умови щодо прийняття органами адміністративно-правового регулювання відповідних нормативних актів та адміністративних актів, укладання адміністративних договорів; розроблення та впровадження відповідних планів дій, а також реалізації фактичних дії з питань, що віднесені до їх компетенції. Наведені форми адміністративно-правового регулювання забезпечують виникнення, зміну або припинення державно-управлінських відносин у сфері функціонування ринку електричної енергії в Україні.

Наразі в дослідженнях з адміністративного права наведено різні наукові думки щодо класифікацій форм адміністративно-правового регулювання. Так, залежно від правових наслідків, зазначені форми поділяються на дві групи: а) правові, які фіксують управлінські рішення і дії, що мають юридичний зміст (або форма, що має юридичні наслідки); б) організаційні, які безпосереднього юридичного значення не мають і не спричиняють виникнення конкретного юридичного результату (або форма, що не має юридичних наслідків).

Вважається, що найбільше практичне значення має класифікація правових форм управління, що дозволяє поділити їх на такі види: а) видання правових актів управління; б) вчинення інших юридично значущих дій.

Така конструкція форм управління притаманна й адміністративно-правовому регулюванню ринку електричної енергії. Єдине застереження полягає у тому, що зі змісту функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг випливає, що наразі в Україні практично усі форми цього регулювання здійснює саме цей орган.

З огляду на аналіз нормативно-правових аспектів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можна виділити такі його форми:

- 1) ліцензування діяльності у сферах електроенергетики;
- 2) формування цінової і тарифної політики у сферах електроенергетики;
- 3) ведення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики.

Розглянемо наведені форми більш детально. Переходячи до аналізу правової форми, як ведення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики зазначимо, що реалізація даної форми напряму пов'язана із здійсненням реєстраційної діяльності.

Сутність реєстраційної діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг чітко прослідковується в межах формулювань поняття «реєстраційного провадження», що з певністю можна віднести до достатньо дискусійних. .

Так, на думку професора О.В. Кузьменко, реєстраційне провадження є регламентованою адміністративно-процесуальними нормами діяльністю уповноважених органів публічної адміністрації, в ході якої вирішуються питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних та фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними

правами або обов'язками; а також про облік та фіксацію юридичних фактів шляхом закріплення їх у реєстраційних документах [85, С. 258; 86, С. 285].

З приводу наведеної позиції, М.П. Гурковський вказує, що професор О.В. Кузьменко спробувала сконцентрувати в зазначеному тлумаченні всі види реєстраційних дій, що в повному обсязі зробити не вдалося, тому таке перелічення є надто обтяженим, однак невичерпним і недоцільним [44, С. 156]. На думку М.П. Гурковського, реєстраційне провадження – це послідовна діяльність публічної адміністрації, яка в межах покладеної на неї компетенції здійснює реєстрацію відповідних об'єктів та вносить інформацію до належного реєстру. Крім того, вчений наводить ознаки реєстраційних проваджень, до яких віднесено:

- по-перше, реєстраційне провадження – це в будь-якому разі послідовні дії органів публічної адміністрації з прийняття юридичного рішення і в більшості випадків – видача підтверджувального документа, що засвідчує здійснення реєстраційної процедури;

- по-друге, особливістю цього виду адміністративного провадження є множинність суб'єктів, які правомочні здійснювати цю діяльність;

- по-третє, сторонами реєстраційного провадження є: – особа, зацікавлена в реалізації своїх прав і законних інтересів (громадяни та їх організації); – орган публічної адміністрації (посадова особа цього органу), який компетентний здійснювати процедуру реєстрації, що дозволяє реалізовувати ці права;

- по-четверте, порядок здійснення державної реєстрації врегульовується нормами адміністративно-процесуального права, яке одночасно виконує функцію реалізації відповідних матеріально-правових норм різної галузевої належності: конституційного (державного) права, цивільного, адміністративного;

- по-п'яте, реєстраційне провадження має логічно визначений порядок проведення встановлених процесуальними нормами дій;

– по-шосте, суб'єкт, що отримав відмову в реєстрації, може оскаржити її в строк, передбачений чинним законодавством [44, С. 178].

Відмінне від вказаного формулювання реєстраційного провадження надає авторський колектив підручника «Адміністративне право України. Повний курс», а саме: під реєстраційною процедурою слід розуміти встановлений чинним законодавством порядок діяльності суб'єктів публічного адміністрування, в ході якої здійснюється документальне підтвердження правового статусу суб'єкта або наділення новими правовими ознаками об'єкта [5, С. 202].

З метою формулювання сутності та змісту реєстраційних процедур на ринку електричної енергії слід зосередити увагу на їх нормативно-правовому забезпеченні. Так, положення, що стосуються окремих питань реалізації вказаних реєстраційних процедур містяться в таких нормативно-правових актах: Законі України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [140]; Законі України «Про джерела фінансування органів державної влади» [128]; Постанові Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 06.04.2017 № 491 «Про затвердження Порядку розрахунку та встановлення ставки внесків на регулювання» [135]; Постанові Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 01.12.2016 № 2124 «Про затвердження Порядку формування та оприлюднення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [136] та інших нормативно-правових актах.

Детальний аналіз положень вказаних правових актів та теоретичних напрацювань сучасних дослідників щодо сутності реєстраційної діяльності, дозволяє нам сформулювати особливості реєстраційної діяльності

Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, а саме є такі:

- суспільні відносини, що виникають в процесі реалізації реєстраційної діяльності у зазначеній сфері є адміністративно-правовими;
- реєстраційна діяльність у зазначеній сфері реалізуються органами публічної адміністрації та їх структурними підрозділами;
- реєстраційна діяльність в межах адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії здійснюється з метою, по-перше, офіційного визнання законності дій суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики; по-друге, наділення суб'єктів господарювання відповідними правами та обов'язками, по-третє, обліку надходження внеску на регулювання, які сплачуються суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах електроенергетики до Державного бюджету.

Таким чином, реєстраційну діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг слід визначити як послідовну діяльність даного органу, яка в межах покладеної на неї компетенції здійснює реєстрацію відповідних суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики шляхом внесення інформації до належного реєстру.

Щодо змісту реєстраційної діяльності слід зазначити, що відповідно до Постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 01.12.2016 р. № 2124 затверджено Порядок формування та оприлюднення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [136].

Основна мета формування цього реєстру є визначення переліку платників внеску на регулювання, які сплачуються суб'єктами

господарювання, що провадять діяльність у сферах електроенергетики. Цей внесок сплачується відповідно до ст. 13 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг». Внески на регулювання зараховуються до доходів спеціального фонду Державного бюджету України, не підлягають вилученню та використовуються за цільовим призначенням на фінансування діяльності Національної комісії, її центрального апарату і територіальних органів.

Зазначимо, що реєстром є база даних, що містить інформацію про суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сфері електроенергетики та діяльність яких регулює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Станом на кінець 2019 року в Україні у цей Реєстр внесено понад 1100 суб'єктів [92].

За цільовим призначенням виокремлюють такі групи реєстрів [155]:

1) ліцензійний реєстр Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг;

2) реєстр суб'єктів природних монополій у сфері енергетики;

3) реєстр суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг;

4) реєстр об'єктів електроенергетики (альтернативні джерела енергії).

Реалізацію даної форми адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні здійснює Національна комісія, яка ухвалює рішення щодо включення суб'єктів господарювання до Реєстру, виключення з Реєстру або про відмову щодо включення до Реєстру.

До Реєстру суб'єктів записуються дані, що ідентифікують суб'єкта господарювання: наприклад, найменування суб'єкта господарювання, ідентифікаційний код/номер єдиного державного реєстру підприємств та організацій України; місце знаходження суб'єкта господарювання; вид

господарської діяльності, що провадиться суб'єктом господарювання, серія та № ліцензії, дата рішення про видачу ліцензії, дата набуття права на провадження ліцензованої діяльності, дата рішення про анулювання ліцензії, територія здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання тощо.

Технічна сторона ведення Реєстру покладається на структурні підрозділи Національної комісії. Крім того, вказаний орган несе відповідальність, по-перше, за своєчасне внесення відомостей щодо суб'єктів господарювання, які провадять господарську діяльність у сферах електроенергетики (актуалізація реєстру); по-друге, за своєчасне оприлюднення Реєстру, який відповідно до Порядку формування та оприлюднення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулює Національна комісія, оприлюднюється щомісяця не пізніше 1 числа місяця, що йде після звітнього, на офіційному веб-сайті Національної комісії [136].

Необхідно наголосити, що внесення в Реєстр фактично породжує не тільки право на початок здійснення відповідної господарської діяльності, але й породжує для даних суб'єктів низку обов'язків, що свідчить про класифікацію даної форми адміністративно-правового регулювання саме як правової. Так, суб'єкти господарської діяльності, включені до Реєстру, зобов'язані сплатити встановлені внески на регулювання; подати до структурних підрозділів Національної комісії звіт про сплату внеску на регулювання не пізніше другого робочого дня після встановленого строку сплати за встановленою формою.

Іншою формою адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні є ліцензування. Ліцензування представляє є формою забезпечення контролю за виконанням вимог законодавства, які висуваються відповідного суб'єкту господарювання з боку держави. Саме ліцензія є документом-дозволом, на підставі якого фізична або юридична особа має право здійснювати певний вид діяльності, а споживачі мають

можливість споживати товари та послуги, рівень яких відповідає державним вимогам і стандартам [181, С. 111].

Законом України «Про ринок електричної енергії» передбачено ліцензування господарської діяльності з виробництва, передачі, розподілу електричної енергії, постачання електричної енергії споживачу, трейдерської діяльності, здійснення функцій оператора ринку та гарантованого покупця [145].

Зазначимо, що кількість ліцензій у сфері електроенергетики на 01.01.2015 року становила 629 [62]. Станом на 01.01.2016 року кількість виданих Національною комісією ліцензій у сфері електроенергетики – 354 ліцензії. У той же час, станом на 01.01. 2017 року кількість діючих ліцензій у сфері електроенергетики становила 402 [63]. Станом на 01 січня 2019 року кількість діючих ліцензій НКРЕКП у сфері електроенергетики становила 1 038 [64].

Зазначимо, що зовнішнє вираження ліцензування діяльності суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики полягає у видачі дозвільних документів з визначенням у них параметрів поведінки для власника ліцензії. Зазвичай ліцензуванню підлягають ті види діяльності, у стимулюванні розвитку яких зацікавлена держава (страхування, зв'язок, медична діяльність тощо). Воно здійснюється з метою попередження можливих правопорушень, об'єктивно протиправних діянь і запобігання суспільно небезпечних дій через причини об'єктивного характеру, невідконтрольних людині, у тому числі при дії джерел підвищеної небезпеки [181, С. 112].

З метою розкриття сутності та змісту ліцензування на ринку електричної енергії слід зосередити увагу на їх нормативно-правовому забезпеченні. Так, до нормативно-правових актів, що регулюють ліцензування у даній сфері належать: Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»; Закон України «Про ліцензування видів господарської

діяльності»; Закон України «Про ринок електричної енергії»; Закон України «Про природні монополії»; Закон України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу»; Закон України «Про альтернативні джерела енергії»; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії, затверджені постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 22.03.2017 № 309; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії, затверджені постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 13.04.2017 № 504; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії, затверджені постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 25.07.2017 № 932; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу, затверджені постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 27.12.2017 № 1469; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії, затверджені постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 27.12.2017 № 1470; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності зі здійснення функцій оператора ринку, від 27.12.2017 № 1466; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності зі здійснення функцій гарантованого покупця, від 27.12.2017 № 1471; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії, від 27.12.2017 № 1467; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з перепродажу електричної енергії (трейдерської діяльності), від 27.12.2017 № 1468.

Водночас, наявність такої значної кількості нормативно-правових актів зумовлює наявність протиріч та неузгодженостей між ними. Питання щодо

усунення недоліків у зазначеній сфері більш детально нами будуть досліджені у підрозділі 3.2, що безпосередньо присвячений напрямом удосконалення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

У ході аналізу питання щодо ліцензування на ринку електричної енергії слід звернути увагу на дискусію відносно «за» і «проти» ліцензування. Прихильники скасування ліцензування на ринку електричної енергії, зокрема фахівці офісу ефективного регулювання BRDO, зазначають, що з метою сприяння ефективному регулюванню й поліпшенню економічної свободи в Україні (з пріоритетом для малого/середнього бізнесу) доцільно реалізувати інклюзивний та відкритий процес оптимізації регуляторних відносин, який спонукає до взаємної довіри та партнерства держави й бізнесу.

На думку фахівців «BRDO», ліцензування є способом державного регулювання, що запроваджується до тих видів господарської діяльності, де існують особливі умови доступу на ринок нових суб'єктів господарювання, а не повна заборона такого доступу, яка має місце при діяльності ринків, що перебувають у стані природної монополії. Таким чином, ліцензування суб'єктів господарювання, які перебувають у стані природної монополії є дефектним способом державного регулювання, а ліцензія – дефектним інструментом [21].

На підставі аналізу фахівці офісу BRDO пропонують:

1. Ліцензування видів господарської діяльності, які здійснюються суб'єктами господарювання, що перебувають у стані природної монополії та на суміжних ринках, скасувати.

2. Діяльність у сфері природних монополій має регулюватися в рамках способу державного регулювання «Державне обмеження».

3. Діяльність на суміжних ринках повинна регулюватися за окремою публічною процедурою, зокрема, доступ до спільного ресурсу слід надавати шляхом проведення аукціону.

4. Ліцензування діяльності здійснення функцій гарантованого покупця та діяльність здійснення функцій оператора ринку скасувати.

У той же час, ліцензування відіграє важливу роль, оскільки через нього реалізується державно-правовий елемент у регулюванні ринку електричної енергії, фактично – попередній контроль останнього, оскільки право на здійснення певної діяльності (зокрема виробництва, передачі та ін.) на ринку електричної енергії виникає тільки після отримання ліцензії.

Окремо необхідно наголосити, що у вітчизняній системі ліцензування акцент зроблено на наданні права на провадження певного виду господарської діяльності, а не на обмеженні кількості суб'єктів господарювання, які можуть господарювати на тому чи іншому ринку товарів або послуг, що відповідає одному з принципів державної політики у сфері ліцензування, а саме: забороні використання ліцензування для обмеження конкуренції провадження господарської діяльності [181, С. 111–115].

Контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах електроенергетики здійснюється НКРЕКП у напрямках дотримання ліцензіатами законодавства та ліцензійних умов, зокрема в частині дотримання встановлених цін та тарифів, цільового використання коштів, передбачених тарифами, порядку закупівлі товарів, робіт та послуг на тендерних умовах, виконання інвестиційних програм, провадження інших, крім ліцензованих, видів діяльності, надання відповідної звітності тощо. Контроль здійснюється шляхом проведення планових і позапланових виїзних перевірок, аналізу наданої звітності.

У 2018 році НКРЕКП здійснила 251 (у 2017 році – 240) перевірку щодо дотримання ліцензіатами вимог ліцензійних умов (153 планові та 98 позапланових). За результатами розгляду виявлених під час проведення перевірок порушень ліцензійних умов застосовано до ліцензіатів-порушників санкції у вигляді штрафів на загальну суму 15,06 млн грн, у тому числі в електроенергетичному комплексі – 8,74 млн грн. [64].

Наступною, не менш важливою правовою формою адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є формування цінової і тарифної політики у сфері електроенергетики. Слід зазначити, що дана форма адміністративно-правового регулювання напряму пов'язана із інтересами споживачів. За інформацією електропередавальних організацій, які здійснюють ліцензовану діяльність з постачання електричної енергії за регульованим тарифом, станом на 01.01.2018 в Україні налічувалось 17 405 383 споживачів електричної енергії (за договорами) з урахуванням побутових споживачів, що на 66 522 од. більше, ніж на початок 2017 року [66]. Власне тому, формування та впровадження ефективної цінової і тарифної політики у сферах електроенергетики має стати пріоритетом у даній сфері адміністративно-правового регулювання.

Зазначимо, що цінова і тарифна політика у сферах електроенергетики є одним з головних завдань державного регулювання та одним з основних напрямів діяльності Національної комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики. Крім того, даний напрям «жорстко» пов'язаними із соціально-економічною ситуацією, а в сучасних умовах (тобто в умовах зовнішньої збройної агресії з боку Росії, анексії частини території країни, складної економічної ситуації, політичної нестабільності, впровадження європейських стандартів) цей зв'язок посилюється впливом на конкурентоспроможність вітчизняної продукції.

Штучне заниження тарифів на енергетичні ресурси та послуги для населення обумовлює необхідність компенсації падаючих доходів енергокомпаній за рахунок завищених тарифів для української промисловості, що, у свою чергу, знижує конкурентоспроможність продукції українських підприємств на світовому ринку

Державне регулювання у цій сфері повинно супроводжуватися дієвим соціальним захистом малозабезпечених верств населення, ефективним державним регулюванням ринку праці і заробітної плати найманих робітників, стимулюванням розвитку наявного енергетичного потенціалу,

переходу на альтернативні джерела енергії та підвищення енергоефективності вітчизняної економіки. Водночас, при збільшенні тарифів для населення важливо уникнути конфлікту між бажанням якомога швидше вивести тарифи на економічно обґрунтований рівень та можливостями громадян здійснювати відповідні виплати. Тому, підвищення тарифів необхідно здійснювати поступово з урахуванням найбільш сприятливої для цього пори року одночасно з відповідним підвищенням мінімальної заробітної плати для компенсації негативного впливу від зростання тарифів [174].

Як було зазначено раніше, на виконання положень Директиви 2009/72/ЄС прийнято Закон України від 13.04.2017 р. №2019-19 «Про ринок електричної енергії». Метою нового ринку електричної енергії є запровадження конкурентних механізмів функціонування ринку електричної енергії, вільний вибір контрагентів та забезпечення права споживача вільно обирати постачальника електроенергії. Законом передбачено різні механізми купівлі-продажу електроенергії – двосторонні договори, ринок «на добу наперед» та внутрішньодобовий ринок. Таким чином, запроваджений механізм позбавив державу можливості регулювати тарифи виробників електричної енергії, ціну на електроенергію вже встановлює не держава, а самі виробники.

Натомість, реальна ситуація на ринку електричної енергії є дещо іншою. В Асоціації споживачів енергетики та комунальних послуг заявляють, що дійсно, такі моделі працюють у багатьох (хоча і у не у всіх) країнах світу. Але в Україні є ключова розбіжність із іншими країнами, де таке вводилося – немає конкуренції на ринку, а є глибока монополізація ринку. Отже, виробники з 1 липня зможуть виставляти будь-які ціни на електроенергію, не зустрічаючи реальної конкуренції, яка може обмежувати зростання ціни. За різними оцінками, стрибок цін із введенням такого «лібералізованого монопольного ринку» може скласти 30%-60%» [101].

Дійсно, Законом України «Про ринок електричної енергії» передбачено саморегулювання ринку за допомогою механізмів конкуренції, попиту та пропозиції, водночас це не означає, що ціна для населення та бізнесу буде знижена. Зазначимо, що нині роздрібний тариф, за яким споживач оплачує спожиту електричну енергію, складається із закупівельної ціни електричної енергії на оптовому ринку електричної енергії та/або у безпосередніх виробників електричної енергії з урахуванням обсягу її нормативних технологічних витрат у місцевих (локальних) електричних мережах, тарифу на передачу та розподілу електричної енергії місцевими (локальними) електричними мережами відповідного класу напруги ліцензіата з постачання електричної енергії за регульованим тарифом, на території ліцензованої діяльності якого перебуває споживач, та складової, яка забезпечує покриття витрат з постачання електричної енергії [114].

Водночас, відповідно до ст. 7 вказаного Закону, на ринку електричної енергії державному регулюванню підлягають:

- тарифи на послуги з передачі електроенергії;
- тарифи на послуги з розподілу електроенергії;
- тарифи на послуги з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління;
- ціни на універсальні послуги, ціни, за якими здійснюється постачання електричної енергії споживачам постачальником «останньої надії», в частині методик (порядків) їх формування;
- ціни (тарифи) на послуги постачальника універсальних послуг, постачальника «останньої надії» у випадках, передбачених ст. 63 та 64 Закону;
- ціни на допоміжні послуги;
- ставки плати за приєднання потужності та ставки плати за лінійну частину приєднання;
- «зелені» тарифи тощо [145].

Таким чином, для понад 17 млн. споживачів, з трьох складових елементів роздрібного тарифу, один формує безпосередньо виробник електричної енергії, а два останні – формується безпосередньо державою [132].

Крім того, особливо слід звернути увагу на те, що організаційно-правовою формою оператора системи передачі є акціонерне товариство. Державі належать 100 % акцій (часток) у статутному капіталі оператора системи передачі, які не підлягають приватизації або відчуженню в інший спосіб.

Отже, наведене свідчить, що на сьогодні, як і раніше державне регулювання має суттєвий вплив на формування тарифної політики у сфері електроенергетиці, адже як ми бачимо, держава не має впливу лише на ціну за якою виробник електричної енергії продає її контрагенту. Така ситуація обумовлює постановку декількох запитань для широкого наукового та суспільного обговорення: «Який сенс від запровадження нового ринку електричної енергії, якщо державне регулювання так і залишилось суттєвим? Чи забезпечило запровадження нового ринку електричної енергії зниження ціни на електричну енергію для споживачів?».

З цього приводу вдало зазначає Б.В. Слупський: «надмірна ейфорія з приводу ефективності суто ринкових сил у функціонуванні і особливо розвитку електроенергетики не зовсім виправдала сподівання. У деяких державах відбулося певне сповільнення у створенні надмірних ліберальних моделей організації і функціонування електроенергетичних ринків. Науковці та державні діячі приходять до усвідомлення необхідності гнучкого регулювання цих ринків, шляхом реалізації відповідної державної політики. По суті, зараз можна вважати загальновизнаним той факт, що найбільш раціональним з погляду ефективного функціонування і розвитку галузі є поєднання ринкових механізмів та державного регулювання» [172].

Постановами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг прийнято основні нормативно-

правові акти, що регулюють відносини на новому ринку електричної енергії, зокрема, розроблені та затверджені постановами від 14.03.2018 р: – №312 «Правила роздрібного ринку електричної енергії», які регулюють взаємовідносини купівлі-продажу електроенергії між електропостачальником (електропостачальниками) та споживачем (для власного споживання), у тому числі вільний вибір споживачем електропостачальника і його заміну; взаємовідносини електропостачальників з іншими учасниками роздрібного ринку електроенергії тощо; – №310 «Кодекс систем розподілу», який визначає вимоги та правила взаємовідносин оператора систем розподілу (ОСР), користувачів системи розподілу і замовників послуги з приєднання, оперативного та технологічного управління системою розподілу, її розвитку та експлуатації; забезпечення доступу і приєднання електроустановок; встановлює базові системні вимоги, спрямовані на забезпечення надійного функціонування і розвитку системи розподілу тощо. Постановою НКРЕКП від 26.06.2018 р. №595 «Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію та надбавки до «зелених» тарифів за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва для суб'єктів господарювання» встановлено «зелені» тарифи (коп/кВт·год, без ПДВ) на вироблену електроенергію [10].

Переходячи до другої частини дослідження зазначимо, що незавершеність реформ щодо галузевої реструктуризації, суперечності задекларованої соціальної політики та реальних економічних можливостей, невизначеність стратегічного напрямку в геополітичному розвитку нашої держави, а також все ще відчутний вплив світової фінансово-економічної кризи створюють додаткові загрози для стабільного та прогресивного розвитку національного господарства України. Не винятком є і сфера електроенергетики.

Вітчизняний дослідник В.Б. Крикун, посилаючись на наукові здобутки А.Д. Чернявського зазначає, що однією з характерних особливостей становлення нового формату економічних відносин в останні десятиліття в

нашій державі виступає реорганізація економічного середовища, методів державного впливу на систему господарювання, зміна форм власності, а також організаційних форми управління. Адміністративно-командні методи управління в цілому були замінені організаційно-економічними [78, С. 115].

Сучасні трансформаційні процеси, що відбувалися та продовжують відбуватися в окремих галузях економіки України, зокрема в сфері електроенергетики, вимагають застосування з боку уповноважених органів публічного адміністрування нової, сучасної моделі адміністративно-правового регулювання сфери суспільних відносин, що виникають у сфері електроенергетики.

Саме тому, на нашу думку, є доцільним дослідження змісту методів адміністративно-правового регулювання, які слід застосовувати при здійсненні державного впливу у зазначеній сфері.

Різні аспекти реалізації методів адміністративно-правового регулювання, а зокрема на ринку електричної енергії досліджували С. В. Бедін, А.І. Берlach, Д. Дрожжина, В. А. Євдокімов, О.В. Кузьменко, Б.В. Слупський, І.В.Розпутенко, І.А.Франчук, В.Е.Чиркін, Л.А.Швайка та ін. Враховуючи наукові здобутки, що здійснені раніше зазначимо, що зміст методів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є недостатньо дослідженими та потребують додаткового аналізу в контексті нового ринку електричної енергії.

Наголосимо, що методи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії необхідно розглядати в межах загального поняття методів адміністративно-правового регулювання.

Переважаюча більшість вчених під методом визначають сукупність прийомів, операцій, процедур здійснення управлінської діяльності, певний порядок взаємодії суб'єкта та об'єкта управління [3; 170].

Слупський Б.В. базуючись на наукових здобутках професора Б.А. Райзберга вказує на доцільність застосування державою в ринкових умовах таких форм впливу: безпосереднє державне управління низкою галузей,

об'єктів; податкове регулювання; грошово-кредитне регулювання – дія на грошове звернення; бюджетне регулювання – розподіл засобів державного бюджету за різними напрямками їх використання; регулювання за допомогою формування державних програм і державних замовлень; цінове регулювання; регулювання умов праці, трудових стосунків, оплати праці; соціальне регулювання (включаючи державне соціальне страхування); державне регулювання охорони і відновлення довкілля; регулювання за допомогою обмеження і запитів (державне ліцензування тощо) [172].

Професор А.І. Берлач вважає, що адміністративно-правовий метод – це органічна система прийомів і способів безперервного правового впливу на поведінку учасників адміністративних відносин та характер взаємозв'язків між ними [18, С. 16].

Більш детальну характеристику методам адміністративно-правового регулювання надає М.В. Толкачов, який визначає методи адміністративно-правового регулювання як правові засоби досягнення цілей, вирішення завдань і виконання функцій являють собою складне явище в теорії адміністративного права. Крім того, автор наголошує, що сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин виражається у владно-наказовому, організаційно-розпорядчому характері регулювання цих відносин, що достатньо чітко відрізняє його від усіх інших методів правового регулювання суспільних відносин, а їхніми характерними рисами варто вважати:

- упорядкування і закріплення суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності суспільства, держави та громадян; захист (охорону) урегульованих адміністративним правом суспільних відносин;

- адміністративно-правову регламентацію нових суспільних відносин, що відповідають вимогам і тенденціям розвитку суспільства як результату соціальних реформ; послідовну локалізацію і подальше витіснення тих суспільних відносин, які носять ретроградний, а інколи і негативний характер і не відповідають завданням соціального реформування.

Адміністративно-правовий метод регулювання суспільних відносин є способом впливу держави за допомогою певної сукупності норм права (інститутів адміністративного права), оскільки визначальною формою вираження приписів є норма права як така. При цьому той чи інший інститут права (наприклад, адміністративного), що являє собою сукупність норм, виражає не один, а стільки конкретних методів, скільки він об'єднує норм права [180].

Водночас в управлінській практиці функціонують методи, не встановлені правовими нормами, і такі, що реалізуються суб'єктом управління, який не має державно-владних повноважень (наприклад, застосування у разі необхідності заходів переконання й виховання). Це не суперечить сучасній концепції адміністративного права, оскільки зміст управлінського впливу в кожному конкретному випадку залежить від специфіки об'єкта адміністративно-правового регулювання, щодо якого можуть застосовуватися управлінські методи [181, С. 118].

Вітчизняний вчений В.Б. Крикун у своєму дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правове регулювання економіки України в кризових умовах» визначає методи адміністративно-правового регулювання економічних відносин як взаємопов'язану систему способів, прийомів та засобів здійснення уповноваженими органами влади організуючого та координуючого впливу на систему суспільних відносин в сфері національної економіки з метою її спрямування в необхідний на даному етапі розвитку держави напрям [78, С. 124].

Отже, на підставі проведеного дослідження зазначимо, що під методами адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії слід розуміти як взаємопов'язану систему способів, прийомів та засобів здійснення уповноваженими органами влади організуючого та координуючого впливу держави в особі законодавчих і виконавчих органів на ринок електричної енергії з метою створення або забезпечення умов

сталого та ефективного функціонування електроенергетичного комплексу відповідно до національної економічної політики.

Аналіз наукових праць, що присвячені різним аспектам реалізації методів адміністративно-правового регулювання [78; 181; 195] свідчить про наявність різних підходів щодо їх класифікації. Водночас, не вдаючись в поглиблений аналіз запропонованих класифікацій та враховуючи специфіку предмету дослідження вважаємо доцільним перейти до розгляду методів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

Варто погодитися із В.Б. Крикуном, який зазначає, що у сфері державного регулювання різні групи суспільних відносин потребують неоднакових підходів до їх впорядкування [78, С. 118]. Найбільш доцільним є розподіл методів адміністративно-правового регулювання (державного управління) ринку електричної енергії на адміністративні, правові, економічні, методи регулювання ринку, нагляду (контролю). Звернемо увагу на окремі з них.

Адміністративні методи регулювання ринку електричної енергії виражають, по суті, пряме управління з боку уповноважених органів публічного адміністрування і передбачають, як правило, однозначне вирішення відповідної господарської ситуації, що має обов'язкову силу для виконавця. «Адміністративність» методу означає, що приписи держави мають не рекомендаційний, а обов'язковий (імперативний) характер [78, С. 119]. Реалізація зазначених методів передбачає проведення контролю і нагляду; видача різноманітних дозволів; застосування державою санкцій і штрафів; прийняття в одностороннім порядку рішення про видачу ліцензій, їх призупинення та їх скасування; встановлення норм і стандартів, квот тощо.

Суть адміністративних методів регулювання виявляється багатогранно - залежно від обраного засобу управління суб'єктами ринкової діяльності. Так, сертифікація як адміністративний метод адміністративно-правового регулювання здійснюється з метою перевірки Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

відповідності суб'єкта господарювання, який є власником системи передачі встановлений вимогам.

Законодавець сертифікацію розглядає як підтвердження рішенням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг виконання суб'єктом господарювання вимог щодо відокремлення та незалежності оператора системи передачі, передбачених Законом України «Про ринок електричної енергії» [145]. Порядок здійснення сертифікації, який містить вимоги до повідомлень, документів, даних та інформації, що надаються суб'єктом, який подає запит на сертифікацію, строк їх подання, розмір та порядок оплати за здійснення сертифікації, строк дії рішення про сертифікацію визначені в Порядку здійснення сертифікації оператора системи передачі електричної енергії, що затверджені Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 10.08.2017 р. № 1016 [134].

Щодо порядку застосування уповноваженим органом публічного адміністрування санкцій і штрафів зазначимо, що учасники ринку, які порушили нормативно-правові акти, що регулюють функціонування ринку електричної енергії, несуть відповідальність згідно із законом.

Закон України «Про ринок електричної енергії» закріплює перелік порушень у даній сфері, до яких належать: порушення ліцензіатами відповідних ліцензійних умов провадження господарської діяльності; недотримання вимог нормативно-правових актів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії; крадіжка електричної енергії, самовільне підключення до об'єктів електроенергетики, споживання електричної енергії без приладів обліку; розкомплектування та пошкодження об'єктів електроенергетики, розкрадання майна таких об'єктів; пошкодження приладів обліку, використання приладів обліку електричної енергії, неповіреніх або неатестованих в установленому порядку; неподання або несвоєчасне подання звітності, передбаченої цим Законом, а також надання

недостовірної інформації у такій звітності; необґрунтована відмова в доступі до системи передачі або системи розподілу або у приєднанні до системи передачі або системи розподілу; створення перешкод у здійсненні державного енергетичного нагляду (контролю); порушення правил охорони об'єктів електроенергетики; дії, що перешкоджають оперативному персоналу та посадовим особам об'єктів електроенергетики виконувати свої службові обов'язки; не укладення договорів відповідно до вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії; несанкціоноване втручання в роботу об'єктів електроенергетики тощо.

У разі скоєння правопорушення на ринку електричної енергії до відповідних учасників ринку можуть застосовуватися санкції у виді: попередження про необхідність усунення порушень; штрафу; зупинення дії ліцензії; анулювання ліцензії [145].

Правові методи регулювання ринку електричної енергії здійснюються шляхом прийняття законодавчих актів Верховної Ради України, видання указів та розпоряджень Президента, нормативних актів Уряду (постанов), а також вироблення механізму їх реалізації і контролю. Законодавчі і нормативні акти визначають об'єкт регулювання, зміст регулювання, відповідальність юридичних і фізичних осіб за їх невиконання. Закони здійснюють функцію довгострокового правового регулювання, а укази, нормативні акти, як правило, - короткострокового або оперативного.

Зміст нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії нами був проаналізований у попередніх підрозділах.

Разом з тим слід звернути увагу на певні недоліки. Зазначимо, що у змісті нормативно-правового акту не вказується відповідний орган публічної адміністрації. І це є зрозумілим у зв'язку з тим, що в наслідок структурних змін можуть бути змінені назви. Так, зокрема, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету

Міністрів України» від 18 вересня 2019 р. № 847, Міністерство екології та природних ресурсів й Міністерство енергетики та вугільної промисловості України було реорганізовано в Міністерство енергетики України [126].

Водночас, аналіз законодавства свідчить, що така ситуація призводить насамперед до складнощів у визначені уповноваженого органу публічної адміністрації, що відповідальний за реалізацію відповідного напрямку діяльності. По-друге, не дає можливості чітко визначити орган публічної адміністрації, на якого йде посилення в законі і який можна ідентифікувати з діючим на сьогодні відповідно до наданих йому функцій та напрямків діяльності [50].

Так наприклад, в ч. 2 ст. 5 Закону України «Про ринок електричної енергії» визначено, що формування та реалізацію державної політики в електроенергетиці здійснюють Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в електроенергетичному комплексі, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в галузі електроенергетики, та інші органи державної влади відповідно до законодавства. Виходячи з наведеного, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в електроенергетиці, можна ідентифікувати з діючим на сьогодні Мінекоенерго, щодо визначення центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в галузі електроенергетики, то даний орган можна ідентифікувати з Держенергонаглядом. Однак виникає питання, про перелік інших органів державної влади, що відповідно до законодавства здійснюють формування та реалізацію державної політики в електроенергетиці.

Аналіз наведених положень дозволяє прийти до такого висновку, що формування та реалізація державної політики в електроенергетиці є в Україні функціями одного центрального органу виконавчої влади – Міненерго, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів

України. Тому, варто погодитись із В.А. Євдокімовим, який вважає, що для визначення органів публічного адміністрування необхідно чітко вказувати їх кількість та функції і не розподіляти функції, що належать одному існуючому суб'єкту, який здійснює публічне адміністрування в електроенергетиці між кількома, які є віртуальними і які неможливо ідентифікувати [50].

Державне управління акціонованих та приватизованих компаній при переході до нової моделі ринку можливо тільки при запровадженні регуляторного методу адміністративно-правового регулювання. У свою чергу, обов'язковою умовою ефективної реалізації даного методу є оновлення нормативно-правового забезпечення у зв'язку із запровадженням нового ринку електричної енергії.

З метою реалізації зазначеного та ефективного функціонування ринку електричної енергії, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг було розроблено та впроваджено нормативно-правові акти, необхідні для сталого та ефективного функціонування та виконання своїх обов'язків учасниками ринку, які підпадають під цінове та тарифне регулювання. Регулювання діяльності вищезазначеними методами суб'єктів, що працюють на оптовому ринку електричної енергії здійснюється через розробку та затвердження відповідних нормативних актів (Постанов Національної комісії), виконання яких є обов'язковим для всіх суб'єктів, які отримали ліцензію і є членами оптового ринку електричної енергії, зокрема:

- Порядок встановлення (формування) тарифів на послуги з розподілу електричної енергії, відповідно до якого визначено процедуру встановлення та детальний механізм визначення необхідного доходу, операційних витрат за економічними елементами, витрат на купівлю електроенергії з метою компенсації технологічних витрат електричної енергії на її розподіл (втрати), а також розрахунку тарифів на послуги з розподілу електричної енергії;

- Методику розрахунку тарифу на послуги постачальника універсальних послуг, яка визначає процедуру встановлення та детальний

механізм розрахунку тарифів на послуги постачальника універсальних послуг;

– Порядок формування цін на універсальні послуги, який визначає механізм розрахунку кінцевої ціни за спожиту електричну енергію, що формується постачальниками універсальних послуг самостійно;

– Методику розрахунку тарифу на послуги постачальника «останньої надії», якою передбачено здійснення розрахунку тарифу на послуги постачальника «останньої надії»;

– Порядок формування ціни, за якою здійснюється постачання електричної енергії споживачам постачальником «останньої надії», який визначає механізм розрахунку кінцевої ціни за спожиту електричну енергію, що формується постачальником «останньої надії» самостійно [64].

– Правила роздрібного ринку електричної енергії регулюють взаємовідносини, які виникають під час купівлі-продажу електричної енергії між електропостачальником (електропостачальниками) та споживачем (для власного споживання), а також їх взаємовідносини з іншими учасниками роздрібного ринку електричної енергії;

– Про затвердження Порядку розроблення та подання на затвердження планів розвитку систем розподілу та інвестиційних програм операторів систем розподілу яким визначено процедуру подання, формування, розгляду, схвалення та виконання планів розвитку систем розподілу та інвестиційних програм.

Таким чином, застосування регуляторних методів адміністративно-правового регулювання на новому ринку електричної енергії направлено на забезпечення розвитку та впровадженню ринкових відносин, підвищення ефективності роботи та економічного розвитку не тільки суб'єктів, що працюють на ринку електричної енергії, але і на суміжних ринках національного господарства країни [50].

Беручи до уваги особливості адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, окремо зупинимось на проблематиці реалізації контрольного-наглядового методу.

Відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [141] державний нагляд (контроль) це діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища.

Відтак, контроль і нагляд на ринку електричної енергії повинні здійснюватись на принципах, закладених для реалізації політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Контроль та нагляд є основними способами забезпечення законності й дисципліни у державному управлінні. Без організації та здійснення контролю і нагляду неможлива ефективна робота державного апарату, інших державних та недержавних структур. Будь-яке рішення, будь-яка дія у сфері управління закінчуються контролем за їх виконанням, інакше вони не можуть мати сенсу [181, С. 120–121]. Контроль та нагляд є факторами, які, очевидно, дисциплінують суб'єктів на ринку електричної енергії.

Як вже було з'ясовано у підрозділі 2.2., Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах електроенергетики, теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення, на ринках природного газу, нафти та нафтопродуктів.

Контроль здійснюється щодо дотримання ліцензіатами законодавства та ліцензійних умов у сферах регулювання даної Комісії, зокрема в частині дотримання встановлених цін та тарифів, цільового використання коштів, передбачених тарифами, порядку закупівлі товарів, робіт та послуг на тендерних умовах, виконання інвестиційних програм, провадження інших, крім ліцензованих, видів діяльності, надання відповідної звітності тощо. Варто зазначити, що реалізація контролю на ринку електричної енергії передбачає проведення планових і позапланових перевірок, а також аналізу наданої звітності.

Функцію контролю за ліцензійною діяльністю ліцензіатів безпосередньо здійснюють територіальні представництва Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, що розташовані в кожному обласному центрі, крім Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей. Виконання функціональних обов'язків територіального підрозділу у Донецькій області покладено на Управління НКРЕКП у Дніпропетровській області, у Луганській області – на Відділ НКРЕКП у Харківській області. У зв'язку з тимчасовою окупацією території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя контроль за ліцензованою діяльністю ліцензіатів на цій території не здійснюється.

Показово, що у 2018 р. Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг здійснено 129 перевірок щодо дотримання ліцензіатами вимог ліцензійних умов в електроенергетичному комплексі (64 планові та 65 позапланових перевірок). При цьому типовими порушеннями суб'єктів господарювання у 2018 році були: неподання або порушення строків надання звітності, недостовірні дані у звітності; неналежний стан виконання інвестиційних програм; недотримання структури тарифів; невиконання рішень Національної комісії; невиконання в повному обсязі зобов'язань (у тому числі фінансових) відповідно до умов усіх укладених договорів; порушення в частині

приєднання до електричних мереж; відсутність встановлених приладів обліку в кожній точці розподілу послуг та ін.

Наступним суб'єктом, що здійснює нагляд (контроль) в електроенергетики є Державна інспекція енергетичного нагляду України діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра енергетики України.

На підставі аналізу чинного законодавства та правозастосовчої практики Державної інспекції енергетичного нагляду України можна виділити такі напрями здійснення нагляду (контролю) у сфері електроенергетики:

- контроль за виконанням заходів приписів Державної інспекції щодо усунення порушень нормативно-правових актів з питань електроенергетики. Так, у 2018 р. інспекторські групи Державної інспекції у регіонах приписали до виконання заходів – 7229 заходи, з яких: виконано - 6768; не виконано в установлені терміни - 328;

- контроль за виконанням протиаварійних заходів за актами розслідувань технологічних порушень на енергооб'єктах;

- оцінка готовності енергопідприємств до проходження весняної повені, льодоходу та грозового сезону. У 2018 році Державною інспекцією видані 20 Актів оцінки готовності до проходження весняної повені та пропуску льодоходу об'єктам електроенергетики;

- оцінка стану готовності об'єктів електроенергетики до роботи в осінньо-зимовий період. На підставі проведених контрольних заходів було складено відповідні висновки та приписи про усунення виявлених зауважень. За результатами роботи комісій і виданих висновків у 2018 році Державною інспекцією: видані акти готовності із зауваженнями 51 енергооб'єкту затримано видачу актів готовності 2 енергооб'єктам; не може бути виданий 4 об'єктам; рішення про можливість видачі актів готовності виносить Міненерговугілля України 4 об'єктам;

– перевірка знань вимог і положень нормативно-правових актів, що діють в електроенергетиці, Правил технічної експлуатації і Правил улаштування електроустановок згідно з встановленим у галузі порядком. Інспекторський склад Державної інспекції брав участь у 13 комісіях з перевірки знань працівників об'єктів електроенергетики [60].

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що в сучасній практиці адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії важливе значення мають як правові, так і організаційні форми, адже саме вони надають цілеспрямованості та послідовності у діяльності органів публічного адміністрування, визначають особливості застосування методів діяльності в зазначеній сфері.

Проведене дослідження методів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії показує, що вірне застосування необхідних методів адміністративно-правового регулювання, комплексне поєднання всіх методів забезпечить їх ефективність та результативність.

Висновки до розділу 2

Дослідження змісту адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України дозволило сформулювати певні висновки.

1. Встановлено, що адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії це особлива форма управлінської діяльності, що здійснюється Президентом України, незалежним державним колегіальним органом, Верховною Радою України, а також органами виконавчої влади, повноваження яких спрямовані на реалізацію відносин з приводу виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії, забезпечення надійного, безпечного постачання електричної енергії; створення умов для ефективного функціонування ліквідного ринку електричної енергії та його розвитку; захисту навколишнього природного

середовища; захисту прав споживачів, а також здійснення державного енергетичного нагляду (контролю).

2. Метою адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є забезпечення стабільності, збалансованості та ефективності функціонування ринку електричної енергії та електроенергетичної галузі України.

3. Під функцією адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії ми розуміємо: зовнішній прояв властивостей суб'єкту регулювання, який характеризується самостійністю, здійснюється специфічними методами залежно від об'єкту регулювання (певної сфери суспільних відносин) з метою досягнення певних результатів.

4. Принципи адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії слід розуміти як основні ідеї та правила, що відображають закономірності в суспільних відносинах, пов'язаних із виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії.

5. Дослідивши систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України встановлено, що на сьогодні зроблені певні успішні кроки щодо: по-перше, створення дієвої системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання у даній сфері; по-друге, створення комплексної нормативно-правової бази, норми котрих регулює діяльність даних суб'єктів. Проте, існуючі нормативно-правові акти мають ряд недоліків, що пов'язані, насамперед, з нечіткістю у визначенні порядку реалізації окремих повноважень, внаслідок чого знижують ефективність діяльності вказаних суб'єктів.

6. Встановлено, що в існуючих наукових дослідженнях не вироблено єдиного підходу щодо класифікації суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії. Водночас, ми підтримуємо позицію тих вчених, які вважають, що даних суб'єктів доцільно класифікувати на загальні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів

України) та спеціальні (Міністерство енергетики України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державна інспекція енергетичного нагляду України). Критерієм запропонованої класифікації виступає саме «характер їх компетенції».

7. З огляду на аналіз нормативно-правових аспектів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можна виділити такі його форми:

- 1) ліцензування діяльності у сферах електроенергетики;
- 2) формування цінової і тарифної політики у сферах електроенергетики;
- 3) ведення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики.

8. З'ясовано, що реєстраційну діяльність Національної комісії, яка здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг слід визначити як послідовну діяльність даного органу, яка в межах покладеної на неї компетенції здійснює реєстрацію відповідних суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики шляхом внесення інформації до належного реєстру.

9. За цільовим призначенням виокремлюють такі групи реєстрів: 1) ліцензійний реєстр Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; 2) реєстр суб'єктів природних монополій у сфері енергетики; 3) реєстр суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; 4) реєстр об'єктів електроенергетики (альтернативні джерела енергії).

10. Встановлено, що на сьогодні, як і раніше державне регулювання має суттєвий вплив на формування тарифної політики у сфері

електроенергетиці, адже як ми бачимо держава не має впливу лише на ціну за якою виробник електричної енергії продає її контрагенту.

11. Під методами адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії слід розуміти як взаємопов'язану систему способів, прийомів та засобів здійснення уповноваженими органами влади організуючого та координуючого впливу держави в особі законодавчих і виконавчих органів на ринок електричної енергії з метою створення або забезпечення умов сталого та ефективного функціонування електроенергетичного комплексу відповідно до національної економічної політики.

Найбільш доцільним є поділ методів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії на адміністративні, правові, економічні, методи регулювання ринку, а також контролю та нагляду.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ УКРАЇНИ

3.1. Характеристика чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні

Забезпечення сталого розвитку ринку електричної енергії є особливо важливим на етапі входження країни до світового економічного простору, оскільки від стану ринку електричної енергії значною мірою залежить ступінь економічної та політичної незалежності країни, темпи виходу країни з кризового стану та її національна безпека.

У свою чергу, ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії необхідно оцінювати не за витраченими зусиллями й коштами, а передусім за рівнем енергетичної незалежності країни та можливістю населення користуватися електричною енергією та сплачувати за неї. Саме тому визначення чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання у вказаній сфері, має вирішальне значення.

Як було зазначено у попередніх підрозділах нашої роботи, метою адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є забезпечення стабільності, збалансованості та ефективності функціонування ринку електричної енергії та електроенергетичної галузі України в цілому.

Слід наголосити, що у споживачів завжди існували певні незадоволення щодо ефективності функціонування окремих сфер ринку електричної енергії. Так, за результатами проведеного опитування Центром політичних та громадських ініціатив, переважна більшість населення (72,0 %) незадоволені якістю послуг у різних сферах (житлово-комунального

господарства, постачання газу, електричної енергії, залізничного транспорту), 65,7 % відсотка респондентів зазначають про складність системи управління у сфері надання послуг на ринку електричної енергії; 82 відсотки опитаних респондентів наголошують про необхідність вивчення зарубіжного досвіду державного регулювання у даній сфері та запозичення позитивного досвіду управління з країн Європи; 81 % зазначають про непрозорість тарифної політики [194].

Щодо сфери електричної енергії зазначимо, що більше 68% опитаних українців задоволені послугами електропостачання, які їм надаються, 28% - скоріше незадоволені. Водночас, лише третина опитаних вважає, що тарифи на послуги електропостачання відповідають їхній якості, більше 60% мають протилежну думку. Окрім цього 20% опитаних вважають Україну цілком енергетично незалежною країною, 42% – частково незалежною, ще майже 24 % - повністю енергетично залежною, кожен десятий не зміг відповісти. Майже чверть опитаних вважає, що Україна стала більш енергетично незалежною від іноземних держав за останні 4 роки, 30% - мають протилежну думку, третина опитаних вважають, що ситуація за цей час не змінилася. 13% - не визначилися. На думку 45% опитаних за останні 4 роки Україна стала більш енергетично незалежною від Росії, 18% - мають протилежне бачення. 80 % респондентів вважають про доцільність запозичення досвіду управління у сфері електропостачання з країн Європейського союзу. 75% підтримують запровадження «зеленого тарифу» для виробників електроенергії з відновлювальних джерел, що сприятиме поступовому переходу України на відновлювальні джерела енергії. 15% – не підтримують ініціативу, 10% - не визначилися. Чим молодші респонденти та чим вищі доходи, тим краще ставлення до відновлювальної енергетики та переходу на «зелений тариф» [110].

Безумовно, наведені статистичні дані певним чином відображають відповідні показники та динаміку у даній сфері, а також ставлення суспільства до діяльності як виробників, так і постачальників електричної

енергії та діяльності органів публічної адміністрації у даній сфері. Однак, результати даного опитування мають певні недоліки, а зокрема:

– по-перше, недостатню об'єктивність. Так, зокрема, що за результатами опитування 70% респондентів задоволені послугами електропостачання, тобто їх влаштовує і якість послуг, і тарифна політика, і діяльність уповноважених органів публічної адміністрації у даній сфері. Водночас, нижче наводяться дані відповідно до яких лише 33 % респондентів вважає, що тарифи на послуги електропостачання відповідають їхній якості, однак 60% не задоволені якістю послуг електропостачання;

– по-друге, некоректністю питань та відповідей. Результати наведеного вище опитування свідчать, що 80 % респондентів вважають про доцільність запровадження досвіду країн Європейського союзу, однак, яких саме країн і який саме досвід не наводиться.

Доречно наголосити, що чинне законодавство України встановлює відповідні стандарти, які визначають ступінь придатності електричної енергії для використання за призначення. Основна мета їх полягає не лише у визначенні мінімальних вимог її придатності, але й напрямів діяльності уповноважених органів державної влади, а також змісту державної політики у зазначеній сфері адміністративно-правового регулювання. Отже, рівень ефективності адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії зумовлений складною взаємодією багатьох чинників – нормативного, організаційного, економічного, політичного, соціального, технологічного, соціально-психологічного, морально-ідеологічного, інформаційного та ін. Розглянемо більш детально зміст вказаних нами чинників.

Досліджуючи наукову літературу з адміністративного права, можна ствердно наголосити, що до основних умов, що визначають ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії необхідно виокремити нормативний чинник, сутність якого полягає в наявності відповідної якісної правової бази.

Саме право встановлює міру поведінки людей, забезпечує соціально-політичну, психологічну й організаційну спрямованість управлінського діяння, закріплює нормативно оформлену директивну основу управління, визначає права і обов'язки (компетенцію) суб'єктів адміністративно-правового регулювання, їхніх структурних підрозділів та службових осіб, встановлює правильне співвідношення між обсягом повноважень і відповідальністю апарату адміністративно-правового регулювання, закріплює найраціональніший процес регулювання, підтримує належну організованість і дисципліну учасників процесу регулювання. Ось чому без знання правового чинника не можна визначити і здійснити на практиці систему заходів щодо підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання [105, С. 117].

До нормативних чинників, що впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії відносять недосконале законодавство та недоліки в правозастосовній діяльності органів публічного адміністрування.

Досліджуючи питання щодо недоліків нормативно-правового забезпечення у даній сфері нами неодноразово у проведених наукових дослідженнях зазначалось, що наявні у чинному законодавстві недоліки та прогалини знижують ефективність діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання, а також «гальмують» реалізацію заходів щодо реформування ринку електричної енергії. Так, зокрема відповідно до звіту про результати аудиту ефективності виконання Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, повноважень щодо державного регулювання діяльності з виробництва, передачі, розподілу і постачання електричної енергії встановлено, що нормативно-правове забезпечення публічного адміністрування діяльності в електроенергетиці недосконале та потребує оновлення.

Зазначимо, що Україна як сторона Договору про заснування Енергетичного Співтовариства взяла на себе зобов'язання з 01.01.2015 р.

застосовувати правила Третього енергетичного пакета ЄС, але практичну реалізацію цих зобов'язань в Україні відтерміновано у зв'язку із неготовністю законодавства. Зокрема:

– по-перше, Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» прийнято тільки у вересні 2016 року – пізніше визначеного в Директиві 2009/72/ЄС від 13.07.2009 строку майже на два роки;

– по-друге, запровадження нового ринку електроенергії в повному обсязі відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» заплановано з 01.07.2019 – пізніше визначеного цією Директивою строку майже на п'ять років;

– по-третє, з 2017 року норми ст. 19 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» в частині періодичності та строків проведення контрольних заходів не узгоджуються із нормами Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;

– по-четверте, Законом України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» не врегульовано питання внесення змін до кошторису Національної комісії. Як наслідок, створено умови для коригування показників кошторису НКРЕКП самостійно, без погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету. Визначений цим Законом механізм фінансування НКРЕКП надає їй повноваження щодо одноосібного визначення розмірів та механізму справляння внесків на регулювання, які сплачуються суб'єктами господарювання, які провадять діяльність у сфері енергетики та комунальних послуг, що не сприяє прозорості формування дохідної частини бюджету та управління бюджетними коштами. Відповідно, цей механізм потребує додаткового унормування в бюджетному законодавстві з метою закріплення за НКРЕКП повноцінного статусу учасника бюджетного процесу [61].

Досліджуючи правозастосовну діяльність, як складову частину нормативного чинника, слід зазначити, що найдосконаліший закон, розрахований на правильне застосування державними органами, виявиться неефективним, якщо практика його застосування не відповідатиме поставленим вимогам.

З цього приводу В. Бондаренко зазначає: «адміністративно-правозастосовна діяльність – складне явище, яке не зводиться до видання актів застосування права. Вона охоплює не тільки закріплену в процесуальних нормах процедуру провадження, але і велику кількість неформальних зв'язків і відносин. Різні ланки адміністративно-правозастосовної підсистеми, посадові особи оцінюють стан правопорядку, виробляють свої позиції з питань застосування закону, висловлюють думки і впливають на думки інших осіб, які приймають рішення у конкретних справах, змінюють поточну практику, виступають з пропозиціями щодо вдосконалення законодавства. Увесь цей складний механізм матеріально-правових, процесуальних, організаційних, технічних та інших зв'язків і відносин утворює правозастосовну діяльність, досконалість якої є однією з важливих умов ефективності застосування адміністративно-правових норм органами виконавчої влади» [28].

Аналіз правозастосовної діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання свідчить про наявність таких недоліків:

– невиконання положень закріплених нормативно-правових актах. Так, зокрема НКРЕКП на дев'ять місяців пізніше строку, встановленого Законом України «Про ринок електричної енергії», затверджено Методику (порядок) формування плати за приєднання до системи передачі та системи розподілу.

Крім того, аналіз Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», Закону України «Про ринок електричної енергії», Річного плану роботи НКРЕКП свідчить, що із десяти нормативно визначених завдань у планових документах НКРЕКП за 2016–2018 рр. відображено лише п'ять.

Відповідно, не конкретизовано заходів і критеріїв їх виконання для половини із нормативно визначених Комісії завдань. Зокрема, не конкретизовано та не визначено заходів для таких завдань: сприяння інтеграції ринків електричної енергії до відповідних ринків інших держав; сприяння транскордонній торгівлі електричною енергією, забезпечення інвестиційної привабливості для розвитку інфраструктури; сприяння впровадженню заходів з енергоефективності, збільшенню частки виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії та захисту навколишнього природного середовища; сприяння розвитку конкуренції на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг [137]. Таким чином, у 2016–2018 роках НКРЕКП не забезпечено належного планування для виконання нормативно визначених завдань і заходів, необхідних для реалізації повноважень, у т. ч. у сфері регулювання ринку електричної енергії.

До того ж, аналіз даних звітів про виконання річних планів роботи НКРЕКП свідчить, що щороку не виконувалось від 20 до 30 % запланованих заходів, переважно у сфері електроенергетики. Наприклад, за 2016–2018 роки не виконано чотири заходи за завданням «Забезпечення ефективного функціонування та розвитку ринків у сферах енергетики та комунальних послуг»; по одному заходу за завданнями «Реалізації цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг», «Створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток ринків у сферах енергетики та комунальних послуг», «Забезпечення захисту прав споживачів товарів, послуг у сферах енергетики та комунальних послуг» [61].

– несвоєчасна розробка та прийняття нормативних документів, норми яких регулюють суспільні відносини щодо забезпечення вчасного переходу до нового ринку електричної енергії. Так, зокрема, до цього часу не прийняті, правил управління обмеженнями та порядку розподілу пропускної спроможності міждержавних перетинів [119; 148; 149; 184;].

Таким чином, роблячи проміжний висновок зазначимо, що досконалість нормативно-правового забезпечення і ефективна

правозастосовна діяльність тісно пов'язані між собою. Законодавство і правозастосовна діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можна розглядати як два елементи що взаємодіють та забезпечують дію іншого.

До групи організаційних чинників необхідно насамперед віднести незадовільне кадрове забезпечення суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії. Так, зокрема, протягом майже 2016–2018 рр. НКРЕКП функціонувала не в повному складі, що ускладнювало роботу і негативно позначалося на її результатах та, як наслідок – на стані справ на ринку електричної енергії. Для прикладу, через відсутність кворуму для прийняття рішень, з 01.12.2017 по 27.12.2017 і з 28.03.2018 по 01.06.2018 Комісія не була правомочною, відповідно, рішень не ухвалювала.

Водночас, відповідно до Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» основною формою роботи Комісії як колегіального органу є засідання, яке є правомочним у разі присутності на ньому більшості із загального складу Комісії. До того ж, Регламентом НКРЕКП встановлено, що засідання НКРЕКП у формі відкритих слухань проводяться, як правило, один раз на тиждень [153].

Аудит засвідчив, що НКРЕКП у 2016 році проведено 68 засідань, у 2017 році – 100, у 2018 році – 78. При цьому у 2017 і 2018 роках мали місце факти недотримання вимог Регламенту щодо періодичності засідань через відсутність кворуму у відповідних періодах. Загалом у 2017 році Комісія не проводила засідань протягом п'яти тижнів, у 2018 році – 10. Законом № 1540 передбачена періодична ротація складу Комісії. У рамках реалізації плану ротації у 2017 році звільнено з посади п'ять членів НКРЕКП, у 2018 році – два. При цьому у 2017 році звільнення одного члена Комісії відбулось із запізненням на 18 календарних днів від термінів, передбачених чинним законодавством [61].

Також організаційним чинником, який істотно впливає на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є неефективна взаємодія уповноважених суб'єктів у даній сфері. Аналіз практики діяльності даних органів публічної адміністрації свідчить, що взаємодія необхідна і логічно обґрунтована, тому що, по-перше, це дозволяє ефективно та оперативно реалізовувати заходи щодо впровадження нового ринку електричної енергії; по-друге, розмежувати функції і повноважень між різними суб'єктами. Разом з тим, аналіз нормативно-правових актів, норми яких регулюють різні аспекти такої взаємодії свідчить, що даний напрям діяльності регулюється фрагментарно.

Таким чином, на сьогодні виникла необхідність в розробці та прийнятті єдиного нормативно-правового акту, в якому було б визначено, зокрема: поняття взаємодії суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

До економічних чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії доцільно віднести низькі доходи більшості населення України. Однією з причин такої ситуації є суттєва девальвація національної валюти, що обумовлена світовою економічною кризою. Так, в 2008 році офіційний курс долара США зріс із 5,05 грн. до 7,99 грн. за 1 дол. США (+58%), а євро – з 7,41 грн. до 10,82 грн. за 1 євро (+46%). В 2015–2016 рр. офіційний курс гривні зріс до 27 грн. за 1 дол. США (+350%), євро – до 32 грн. за 1 євро (+300%). Таке знецінення гривні обумовило зростання цін на енергоносії [80, С. 19].

У той же час, надмірно висока енергоємність ВВП України не сприяла поліпшенню становища. Так, за оцінками фахівців енергоємність ВВП України складає вісімдесят дев'ять сотих кілограм умовного палива на один долар США з урахуванням паритету реальної купівельної спроможності, що перевищує середній рівень енергоємності в країнах світу у два-три рази. Результатом високої енергоємності є надмірне споживання електричної енергії [54].

Крім того, низькі доходи більшості населення України обумовлюють виникнення заборгованості за спожиту електричну енергію. Показово, що сумарна вартість спожитої електричної енергії споживачами у 2018 році склала – 195 081 млн. грн.. (з ПДВ), заборгованість споживачів на початок 2018 року – 28 942 млн. грн.. (з ПДВ), на кінець року 33 611 млн. грн. (з ПДВ), приріст заборгованості за рік склав - 16 % або 4 670 млн грн. [29].

Станом на початок опалювального сезону 2019-2020 із 30 підприємств ТЕЦ та 5 генеруючих компаній, яким НАК «Нафтогаз України» поставила природний газ для виробництва електроенергії, 24 споживачі мають значну заборгованість, а саме: Харківської, Київської, Дніпропетровської, Херсонської, Донецької, Луганської, Львівської, Полтавської, Миколаївської, Одеської, Черкаської, Чернігівської, Вінницької, Сумської областей, АР Крим, м. Севастополя, м. Києва. Найбільша сумарна прострочена заборгованість у: ПрАТ Харківська ТЕЦ-5 – 1 510 млн. грн; ДП Северодонецька ТЕЦ – 477 млн. грн; ПАТ Кримтеплоелектроцентрально – 364 млн. грн; АТ Херсонська ТЕЦ – 348 млн. грн; АТ Дніпровська теплоелектроцентрально – 338 млн. грн.; КП Київтеплоенерго – 308 млн. грн.; ПРАТ Білоцерківська ТЕЦ – 258 млн. грн. Така ситуація насамперед обумовлена несплатою споживачів за електроенергетику [107].

Щодо зазначеного, то В.Б. Крикун справедливо відмічає, що сьогодні Україна опинилася в складному економічному становищі енергодефіциту, а також енергозалежності від зовнішніх постачальників. Останні події геополітичного масштабу, зокрема зовнішня агресія Російської Федерації, анексія АР Крим, ставлять під загрозу стан енергетичної безпеки України. Залежність від енергоресурсів держав-постачальників має великий політико-економічний вплив на нашу державу, оскільки енергоносії є чинником політичного тиску [79, С. 34; 80. С. 20].

Крім того, в сучасних умовах, структура тарифів потребує удосконалення для забезпечення фінансової стійкості та інвестиційної привабливості енергетичних компаній. Ціни на електричну енергію повинні

забезпечити фінансування як виробничої, так і інвестиційної діяльності підприємств. У той же час, реальна ситуація щодо ціни на електричну енергію є вкрай критичною. Так, зокрема протягом першого місяця функціонування нового ринку електричної енергії постачальники і кінцеві споживачі зіштовхнулись з певними проблемами, а зокрема: зростання цін. Відбулось збільшення вартості на електроенергію для кінцевих споживачів (підприємств) на 20-30 % [113].

Саме тому, на сучасному етапі, в період переходу до функціонування країни в умовах нових ринкових відносин, забезпечення енергетичної безпеки України слід вважати одними з найважливіших напрямів діяльності держави. Загальновідомо, що розвиток енергетичного комплексу є важливою складовою соціально-економічного розвитку, а відтак має вирішальний вплив на стан економіки та рівень життя населення. Досягнення ефективності в здійсненні зазначених напрямів можливо лише шляхом посиленої уваги на державному рівні до процесу реалізації як економічної, так і енергетичної політики.

Зазначимо, що в сучасних соціально-економічних умовах, органи публічної адміністрації повинні створити умови для розвитку малого та середнього бізнесу, функціонування якого є запорукою підвищення не тільки рівня життя населення, його добробуту, а також економічного розвитку та конкурентоспроможності країни. Одним із показників Індексу економічної політики, що є інструментом впровадження кращих практик для країн з економікою, що розвивається, та призначений для проведення моніторингу та оцінювання підтримки малого і середнього підприємництва, є місце малого та середнього підприємництва у «зеленій економіці», в тому числі у сфері відновлюваної енергетики. Державна політика має бути спрямована на стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу для децентралізованої розподіленої відновлюваної енергетики. Підтримку слід здійснювати для суб'єктів малого та середнього підприємництва загалом, а також

встановлювати спеціальний режим для окремих об'єктів відновлюваної енергетики [88].

До групи політично-правових чинників необхідно насамперед віднести загальну стабільність громадянського суспільства в Україні. Загальновідомо, що починаючи з 2004 року політична система в країні знаходиться в постійному «нестабільному стані». Така ситуація є прямим наслідком неефективного проведення або взагалі непроведення реформ у даній сфері. У той же час, експертами в енергетичній сфері наголошується на відсутності ефективної системи управління в енергетиці. Зазначається, що система управління в енергетиці формувалась спонтанно, діяла, в деяких напрямках, в інтересах окремих груп впливу. Внаслідок цього, держава втратила контроль над активами підприємств, відбувся відтік професійних кадрів, знизився рівень науково-технічного забезпечення галузі. Така ситуація прямо впливає на обсяги іноземного інвестування у дану галузь.

Крім того, впродовж останніх років ми спостерігаємо надзвичайну нестабільність на політичній арені та лобіювання своїх інтересів політиками й державними діячами. При цьому не враховуються прогнози науковців у цій сфері, а тому, звичайно, нерозуміння економічних показників сьогодення призводить до постановки недосяжних цілей і неефективного використання коштів державного бюджету в цьому напрямі [80, С.19.; 166, С. 107].

До технологічних чинників слід віднести – незадовільний технічний стан об'єктів електроенергетичної сфери, який характеризується: критичним рівнем зношеності основних фондів, зниженням надійності роботи електроенергетичних об'єктів, зокрема, рівень зношеності становить від шести десяти до семи десяти відсотків; збільшенням питомих витрат палива на виробництво електричної енергії; збільшенням втрат в мережах при транспортуванні електричної енергії; наприклад, в електроенергетиці витрати електричної енергії при її транспортуванні в мережах у 1991 році були до 9%, а на даний час ця величина сягнула понад 15 % [112].

Проведений аналіз окремих чинників, що впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії наглядно демонструє системні недоліки в існуючому механізмі реалізації державної енергетичної політики України, а також причини гальмування реформ ринку електричної, хоча деякі позитивні кроки все-таки здійснюються. Наведені негативні чинники можуть перешкоджати забезпеченню нормального стану життєзабезпечення населення, що водночас може спричинити реальну загрозу національній безпеці України. Саме у зв'язку з наведеним, дуже актуальним залишається питання удосконалення діяльності відповідних суб'єктів адміністративно-правового регулювання, що мають необхідний обсяг повноважень у електроенергетичній галузі.

3.2. Напрями удосконалення правового та організаційного регулювання ринку електричної енергії в Україні

Вивчення стану адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії дозволяє визначити недоліки в зазначеній сфері та сформулювати пропозиції щодо їх усунення й удосконалення.

На підставі теоретичних та практичних засад адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, а також завдяки результатам проведеного нами опитування працівників окремих органів публічного адміністрування з'ясовано, що існуючі проблеми в адміністративно-правовому регулюванні ринку електричної енергії зумовлені недостатнім матеріально-технічним оснащенням (86 % респондентів); складністю правового забезпечення у даній сфері (91 %); недостатньою правового статусу посадових осіб (32,8 %); значним обсягом корупції (39,2 %) та ін. (Додаток Е).

Водночас аналіз практики діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії дозволяє визначити деякі

причини недоліків в цій діяльності, що насамперед полягають у недосконалості правових засад.

Оптимізація нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії має відбуватися шляхом:

- удосконалення правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії;
- удосконалення законодавства з питань реалізації адміністративних процедур для учасників ринку електричної енергії;
- удосконалення законодавства щодо здійснення публічного адміністрування ринку електричної енергії.

Показово, що наведені напрями підтримали 71,6 % опитаних респондентів, що власне підтверджує обґрунтованість наших висновків.

Переходячи до аналізу наведених напрямів зазначимо, що проведений аналіз у першому розділі дисертаційного дослідження питань щодо теоретичних та правових засад адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії свідчить, що провідна роль у правовому забезпеченні належить законодавчим актам (Законам та Кодексам України). З цього приводу вітчизняні науковці наголошують, що фундаментом та необхідною умовою поступового розвитку правових норм є постійний аналіз їх стану, визначення недоліків та формування пріоритетних напрямів подальшого розвитку.

Варто зазначити, що вдосконалення нормативно-правового закріплення правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії напряму пов'язане із удосконаленням діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, адже саме із даними суб'єктами відбувається зовнішня взаємодія.

Аналізуючи зміст норм ст. 3 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22 вересня 2016 р., (далі – Закон), можна бачити,

що права даного органу представлені через призму основного змісту діяльності Національної комісії, зокрема через нормативно-правове регулювання, ліцензування, формування цінової і тарифної політики, здійснення державного контролю та ін.

Така активна форма діяльності публічного органу розкриває зміст його повноважень, чим власне формує його правосуб'єктність. Хотілося б звичайно звернути увагу і на певну методологічну помилку законодавця, який у п. 1 ч. 2 ст. 3 Закону розглядає як рівноцінні за змістом поняття нормативно-правового регулювання та ліцензування, чи формування політики. Варто взяти до уваги, що поняття «нормативно-правове регулювання» є загальним, таким, що охоплює практично всі повноваження, як зазначені у пунктах 2-4 ст. 3 Закону. Тобто ліцензування є формою нормативно-правового регулювання відносин у сфері енергетики та комунальних послуг, таким, що якраз і визначається вимогами відповідних правових актів. Підсумовуючи вищенаведене, вважаємо за доцільне внести зміни до Закону та скасувати п. 1 ч. 2 ст. 3 Закону.

Не менш науковий інтерес викликає і зміст ч. 3 ст. 3 Закону, де наведено перелік основних завдань Національної комісії. Варто наголосити, що даний перелік не є вичерпним, що не свідчить про досконалість нормотворчої техніки суб'єкта законодавчої ініціативи. Перш за все, варто звернути увагу на зміст п. 1, де зазначається завдання Національної комісії забезпечити ефективне функціонування та розвиток ринків у сферах енергетики та комунальних послуг [98, С. 8-14.].

Звертаючись до знань вчених-економістів можемо зазначити, що повноцінний ринок це, насамперед, наявність значної кількості продавців та покупців, тобто це місце взаємодії продавців і покупців для визначення ціни та необхідної кількості товару. Ринок – це сукупність відносин (актів) купівлі-продажу товарів і послуг; спосіб взаємодії виробників і споживачів, заснований на децентралізованому, безособовому механізмі цінових сигналів. Він є механізмом розподілу товарів і послуг між членами

суспільства шляхом добровільного обміну [158]. Таким чином, можна говорити про певну умовність в частині функціонування ринків у сферах енергетики та комунальних послуг, адже ринок передбачає формування ціни з допомогою закону попиту та пропозиції.

Більше того, в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про природні монополії» від 20 квітня 2000 р. теж зазначається про умовність ринку в умовах монополії. Законодавець визначає природню монополію як стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги) [142].

Виходячи з вищенаведеного можемо констатувати, що законодавцем ринок в умовах монополії визначається більш ефективним за умови відсутності конкуренції. Разом з тим, світова практика свідчить про протилежне, адже конкуренція неодмінно сприяє підвищенню якості товарів та послуг через боротьбу за споживача, що призводить до зниження вартості цих товарів та послуг.

Дещо відірваним від реального життя є також зміст п.2 ч. 3. ст.3 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22 вересня 2016 р., де говориться про сприяння ефективному відкриттю ринків у сферах енергетики та комунальних послуг для всіх споживачів і постачальників та забезпечення недискримінаційного доступу користувачів до мереж/трубопроводів.

Наведене свідчить про завдання Національної комісії у сприянні ефективного відкриття ринків у сферах енергетики та комунальних послуг. Однак як зазначалося вище, ринок в умовах монополії не може забезпечити

інтереси його учасників, а саме покупців та продавців, оскільки він не повноцінно функціонує, через присутність тут державного регулятора.

І останнє із завдань Національної комісії, що сьогодні викликає «соціальну напругу» в країні, це реалізація цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг. Як бачимо, саме Національна комісія є основним ціноутворювачем, хоча вона не виступає ані покупцем, ані продавцем на кінцевому етапі відносин купівлі-продажу. Тобто Комісія з власних обґрунтувань виходить на ринок і встановлює кінцеву ціну на товари та послуги у сфері енергетики та комунальних послуг. Така позиція держави, а власне Національної комісії, могла б виглядати логічною, якби товар та послуги належали державі. Але беручи до уваги, що як споживачі, так і суб'єкти господарювання у сфері енергетики та комунальних послуг є приватними, то виникає риторичне питання, чому позиція Національної комісії є лояльною до суб'єкта господарювання, тобто продавця, не помічаючи при цьому, інтереси споживача.

Більше того, жоден із суб'єктів господарювання у сфері енергетики та комунальних послуг не звертався до державного регулятора з проханням переглянути цінову і тарифну політику на відповідні товари та послуги. Навпаки, спостерігаємо поетапне системне підвищення тарифів як для населення, так і для господарюючих суб'єктів з ініціативи Національної комісії, за підтримки Кабінету Міністрів України.

Задля того, аби довести алогічність цінової і тарифної політики Національної комісії у сферах енергетики та комунальних послуг, звернімо увагу на державну політику у сфері пасажирських перевезень, що здійснюються приватними перевізниками як в містах, так і в міжміських сполученнях. Тут має місце постійне стримування росту цін на перевезення, як засобами адміністративного, так й економічного характеру. Тобто, держава гарантуючи перевізнику середню рентабельність перевезень, вживає всіх можливих заходів аби не допустити підвищення цін на проїзд. Тоді як на

ринку енергетики та комунальних послуг, маємо діаметрально протилежну позицію державного регулятора.

Певної уваги на предмет дослідження заслуговує і зміст основних принципів діяльності Національної комісії, що закріплені нормами С. 4 Закону. Так, підтримуючи законодавця, який визначив принцип законності, зважаючи на зміст ч. 2 ст. 19 Конституції України, головним серед інших, звернемо увагу на відсутність принципу верховенства права, який мав би доповнити принцип законності. Адже у відносинах публічно-правового характеру, людиноцентриський зміст діяльності органів публічної адміністрації має складати основу відносин приватного суб'єкта з державою. У зв'язку із чим вважаємо доповнити п.1 ч.1. ст. 4 Закону «Основні принципи діяльності Регулятора» та викласти її у такій редакції: «верховенства права та законності».

Щодо п. 5 ст. 4 Закону, норми якого визначають принцип справедливості, то не вникаючи у філософський зміст даної категорії, варто наголосити на його безпредметності, адже Національна комісія має формувати свою діяльність виходячи виключно з вимог норм законів. А пошук формату відносин, в яких має бути реалізованим принцип справедливості може призвести до порушення балансу інтересів суб'єктів відносин купівлі-продажу. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне внести зміни до Закону та скасувати п. 5 ч. 5 ст. 3 Закону.

Значний характер дискусій серед науковців та практиків викликає зміст ст. 13 Закону, якою визначено порядок сплати внесків на регулювання. Така форма фінансування органів державної влади далека від загально існуючої. Зокрема, нормами ч. 1. ст. 13 Закону регламентується обов'язок суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, сплачувати внески на регулювання з боку Національної комісії.

Нормами даної статті визначено також базу нарахування внеску на регулювання, ставку внеску, строки та порядок притягнення до

відповідальності за несплату внеску на регулювання або сплату його не в повному обсязі протягом кварталу, наступного за звітним.

Аналізуючи ст. 11 Закону бачимо, що фінансування державного регулятора, його центрального апарату і територіальних органів здійснюється за рахунок надходження до спеціального фонду Державного бюджету України внесків на регулювання, які сплачуються суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, відповідно до ст. 13 цього Закону. Внески на регулювання зараховуються до доходів спеціального фонду Державного бюджету України, не підлягають вилученню та використовуються за цільовим призначенням на фінансування діяльності Регулятора, його центрального апарату і територіальних органів [140].

Як бачимо, має місце кардинально протилежна форма фінансування органу державної влади, а саме Національної комісії, що не є поширеною у фінансуванні інших органів державної влади. Більше того, така форма фінансування виходить за межі переліку податкових платежів, що визначені Податковим кодексом України, більше того таке поняття як «внесок» не належить до категорії публічних, а може лише характеризувати відносини приватного характеру.

Як нам здається, дивним би виглядало намагання фіскальних органів вимагати, навіть за умови законодавчого закріплення, від суб'єктів господарювання сплати внесків на фінансування діяльності Державної податкової служби України.

Продовжуючи вищесказане, сама ставка внеску на регулювання визначається державним регулятором щорічно шляхом ділення планового обсягу потреб у фінансуванні регулятора на чистий дохід платників внеску на регулювання від діяльності, що регулюється регулятором, за попередній рік. Ставка внеску на регулювання підлягає перегляду регулятором щоквартально з урахуванням обсягу чистого доходу платників внеску на

регулювання від діяльності, що регулюється регулятором, за попередній квартал.

Щодо відповідальності, то у разі несплати внеску на регулювання або сплати його не в повному обсязі протягом кварталу, наступного за звітним, Регулятор приймає рішення про накладення на такого платника внеску штрафу у розмірі 5 % несплаченої суми внеску на регулювання [140].

Отже, на нашу думку, таке визначення порядку фінансування діяльності Регулятора не в повному обсязі відповідає загальним засадам публічного адміністрування, що визначені у законодавстві. Таке суттєве недопрацювання негативно впливає на рівень «соціальної напруги», а відтак це питання потребує детального вивчення в межах окремого наукового дослідження.

Розглядаючи особливості змісту адміністративно-правового статусу Національної комісії, варто звернути також увагу на обов'язковий елемент правового статусу кожного суб'єкта, а саме його відповідальність.

Нормами ст. 23 Закону визначені умови та порядок відповідальності державного регулятора, зокрема за збитки, завдані суб'єкту господарювання, що провадить діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, внаслідок прийняття Регулятором неправомірного рішення, дій чи бездіяльності регулятора, підлягають відшкодуванню в порядку, передбаченому законом. Як бачимо, має місце лише майнова відповідальність державного регулятора за його протиправну діяльність.

А щодо відповідальності посадових осіб регулятора, то вони несуть персональну відповідальність за неправомірно прийняті рішення, за зловживання владою або службовим становищем, за бездіяльність, невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків, у тому числі за розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, у порядку, встановленому законом.

На перший погляд Законом передбачено досить суворі заходи до порушників. Однак варто звернути увагу на зміст його бланкетних норм, що

містяться в даній статті, адже жодним законом наразі даний порядок не врегульовано, відтак питання відповідальності залишається більше теоретичним.

На нашу думку, в Законі такий порядок відповідальності в порядку паритетності мав би бути визначений, оскільки питання відповідальності суб'єктів господарювання за порушення порядку сплати внесків є досить детально регламентовано.

Таким чином, проаналізувавши зміст адміністративно-правового статусу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, можемо стверджувати, що він характеризується відповідними особливостями, зокрема:

- сферою регулювання, яка вирізняється широким колом суб'єктів ринку, представлених суб'єктами господарювання та населенням;

- невизначеною (сумнівною) правовою природою утворення Національної комісії, через відсутність в Конституції України норми, яка б уповноважувала Президента України утворювати такі суб'єкти публічного права;

- порядком фінансування Національної комісії, що передбачає сплату внесків, які за своєю правовою природою належать до категорії приватних платежів;

- механізмом відповідальності господарюючих суб'єктів за порушення порядку сплати внесків;

- закріпленням окремих принципів, зокрема справедливості, які виходячи зі свого правового змісту не можуть бути реалізовані суб'єктом публічного права, діяльність якого має ґрунтуватися, перш за все, на принципах верховенства права та законності.

Не менш важливе питання щодо удосконалення правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є виявлення дублювання завдань, функцій, повноважень у різних органів. Так, наприклад, Міністерство енергетики України, спільно з Національною

комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, оператором системи передачі та іншими відповідними установами здійснюють моніторинг безпеки постачання електричної енергії в Україні. Такий моніторинг має охоплювати: баланс попиту та пропозиції на ринку електричної енергії; рівень очікуваного попиту на електричну енергію та передбачених додаткових генеруючих потужностей, запланованих або що будуються; якість та рівень технічного обслуговування електричних мереж; заходи щодо покриття максимального навантаження та недопущення дефіциту генеруючих потужностей [145].

У той же час, Закон України «Про Національну комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» передбачає 27 напрямів моніторингу ринків у сферах енергетики та комунальних послуг, що реалізує Національна комісія. На нашу думку до основних у сфері ринку електричної енергії варто віднести такі напрями моніторингу:

- рівня прозорості та конкуренції на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг;
- оптових та роздрібних цін на товари (послуги) на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг;
- порушень та/або обмежень конкуренції на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг, проявів обмежувальної договірної практики на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг, включаючи індивідуальні умови договорів з великими побутовими споживачами і, за потреби, інформує Антимонопольний комітет України про таку практику;
- виконання суб'єктами господарювання, що провадять діяльність на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг, своїх зобов'язань відповідно до законодавства;
- відсутності проявів перехресного субсидіювання між різними видами діяльності, категоріями споживачів (замовників) на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг;

- стану безпеки постачання енергоресурсів та безперебійної роботи інфраструктури;

- дотримання вимог щодо надійності та безперебійності енерго-, тепло-, газопостачання та постачання комунальних послуг, стандартів та вимог до якості обслуговування споживачів;

- дотримання вимог щодо надійності та безперебійності енергопостачання, газопостачання, стандартів якості послуг з енергопостачання, газопостачання, правил управління перевантаженнями, включаючи правила розподілу пропускну́ї спроможності електричних (газових) міждержавних мереж тощо [140].

Разом з тим, аналіз Положення про Державну інспекцію енергетичного нагляду України свідчить, що вказаний орган виконує деякі аналогічні функції, зокрема:

- бере участь у проведенні моніторингу безпеки постачання електричної енергії в Україні;

- проводить моніторинг виконання зобов'язань виробників, що здійснюють комбіноване виробництво електричної та теплової енергії на теплоелектроцентралях, щодо реконструкції та/або модернізації теплоелектроцентралі, у тому числі строків реалізації етапів виконання проекту реконструкції та/або модернізації [120].

Таке дублювання функцій безумовно може призвести до складнощів у правозастосовчій діяльності, адже не є зрозумілим чи доцільно наділяти такими функціями одразу двох суб'єктів владних повноважень, а по-друге, така ситуація обумовлює виникнення питання: «яким чином діяти у разі виникнення публічного спору, зокрема, у разі коли Державна інспекція енергетичного нагляду України приймає рішення про виконання всіх умов забезпечення безпеки постачання електричної енергії, а Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: вважає, що умови в даному випадку виконані не в повному обсязі.

Безумовно, така ситуація свідчить про безсистемність законодавства, а також про непослідовність дій у нормотворчому процесі органів публічної влади, зокрема Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України, щодо нормативного закріплення правового статусу уповноважених суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії.

З метою запобігання таким ситуаціям, вважаємо за доцільне функції щодо моніторингу безпеки постачання електричної енергії, а також моніторинг виконання зобов'язань виробників електричної енергії залишити лише за Державною інспекцією енергетичного нагляду, адже цей орган спеціально створений із метою реалізації державної політики у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та тепlopостачання.

Саме тому, з метою вдосконалення законодавства у частині визначення функцій суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії пропонуємо внести зміни до ст. 20 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», шляхом скасування п.5 та п. 12.

Наступним етапом дослідження є аналіз напрямів удосконалення законодавства з питань реалізації адміністративних процедур для учасників ринку електричної енергії.

Проведений у підрозділі 2.3. детальний аналіз реалізації адміністративних процедур на ринку електричної енергії, зокрема ліцензування, свідчить, що в змісті даної процедури існують суперечливі положення, що на нашу думку негативно впливають на розвиток даної сфери. Такі проблеми зумовлені насамперед недоліками у законодавстві. Як вже було зазначено раніше, порядок здійснення ліцензування на ринку електричної енергії регулюється значною кількістю нормативно-правових актів, що у свою чергу зумовлює наявність протиріч та неузгодженостей між ними. Розглянемо їх.

По-перше, в наведених правових актах, не є зрозумілим саме, які види діяльності підлягають ліцензуванню. Наприклад, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» встановлює регулювання діяльності у сфері електроенергетики, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про ринок електричної енергії». У той же час, Закон України «Про ринок електричної енергії» встановлює регулювання діяльності з виробництва, передачі, розподілу, постачання електричної енергії, здійснення функцій гарантованого покупця, здійснення функцій оператора ринку, здійснення функцій системного оператора [145].

Однак, Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» встановлює наступні види діяльності у сфері електроенергетики: діяльності з виробництва, передачі, розподілу, постачання електричної енергії. Отже, виходячи з наведеного положення можемо зазначити, що в даному Законі наведені види діяльності які підлягають ліцензуванню в сфері електроенергетики саме Національною комісією [140].

У той же час, на сайті органу ліцензування знаходимо перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню: виробництво електричної енергії; передача електричної енергії; розподіл електричної енергії; постачання електричної енергії споживачу; трейдерська діяльність; здійснення функцій оператора ринку; здійснення функцій гарантованого покупця.

По-друге, відповідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 609 «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг є органом ліцензування у сфері електроенергетики [130]. Водночас, в Законі України «Про ринок електричної енергії» зазначено, що електроенергетика - галузь економіки України, що забезпечує споживачів електричною енергією. У свою чергу, споживач - фізична особа, у тому числі фізична особа - підприємець, або

юридична особа, що купує електричну енергію для власного споживання [145]. У наведеному прикладі ми стикаємося із класичним випадком логічної помилки у законодавстві, а саме «підміна поняття». Таким чином, застосовуючи словосполучення «сфера електроенергетики», ми маємо на увазі лише декілька сфер діяльності, зокрема: виробництво, передачу та постачання електричної енергії. Всі інші напрями діяльності залишаються поза увагою.

Виходячи із проведеного аналізу можливим шляхом вирішення вказаної проблеми є уніфікація визначень понять та приведення юридичної термінології у відповідність. Запропоноване може бути реалізоване шляхом застосування у вказаних нормативно-правових актів словосполучення «господарська діяльність на ринку електричної енергії», адже зміст поняття «ринок електричної енергії» включає до свого змісту всі наведені в Законі України «Про ринок електричної енергії» напрями діяльності.

По-третє, достатньо важливе питання стосується строку дії ліцензії. Зазначимо, що відповідно до перехідних положень Закону України «Про ринок електричної енергії» діяльність з виробництва електричної енергії здійснюється на підставі чинних ліцензій, виданих до дня набрання чинності цим Законом, до дати, з якої починає діяти новий ринок електричної енергії. На практиці це означатиме наявність такої «абсурдної ситуації»: діяльність з виробництва електричної енергії здійснюється відповідно до ліцензій, отриманих до дня набрання чинності Законом лише до дати дії нового ринку (01.07.2019). Однак, ліцензії, отримані до дня набрання чинності зазначеним Законом, є безстроковими, проте суб'єкт господарювання, що матиме таку ліцензію, не зможе провадити діяльність з виробництва електричної енергії з дати дії нового ринку.

Водночас, п. 12 ст. 13 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» встановлено, що ліцензія видається на необмежений строк. Таким чином, положення пункту 8 розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про ринок

електричної енергії», фактично обмежують строк дії раніше виданих ліцензій (шляхом визначення строку їх дії до дати, з якої починає діяти новий ринок електричної енергії) порушують принцип дотримання законності визначений п. 3 ст. 3 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» щодо того, що повноваження спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування (яким в даному випадку є НКРЕКП), Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування та порядок набрання чинності рішеннями органу ліцензування поширюються на сферу ліцензування всіх видів господарської діяльності, визначаються виключно цим Законом і не можуть бути обмежені іншими законами. Крім того, в ст. 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» встановлений вичерпний перелік підстав, за наявності яких може бути прийнято рішення про анулювання ліцензії [185].

На нашу думку, вирішення цієї проблеми можливе декількома шляхами. По-перше, шляхом внесення доповнень до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» й закріплення порядку та підстав «перевидачі» ліцензії. По-друге, внесення доповнень до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії положень, що стосуються спрощеного порядку отримання нової ліцензії. Водночас наведені питання відносяться до достатньо дискусійних та потребують проведення окремого наукового дослідження.

І нарешті, в умовах запровадження нового ринку електричної енергії набувають питання удосконалення законодавства щодо здійснення публічного адміністрування ринку електричної енергії. Зазначимо, що Закон України «Про ринок електричної енергії» визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку електричної енергії, регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії для забезпечення надійного та безпечного постачання електричної енергії споживачам з урахуванням інтересів споживачів, розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на

навколишнє природне середовище. Проте, як вже було зазначено у підрозділі 2.2 нашого дослідження, важливе значення у реалізації зазначених напрямів займає відповідна система суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, яка складається з системи органів публічної влади як загальної компетенції (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим), так і спеціальної компетенції (Міністерство енергетики України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державна інспекція енергетичного нагляду України). Діяльність наведених органів публічної адміністрації має важливе значення для реалізації державної політики у сфері енергозабезпечення, проте регулювання їх діяльності залишилось поза увагою і, взагалі, не визначена у Законі України «Про ринок електричної енергії». З огляду на зазначене, та з метою оптимізації нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії пропонуємо прийняти Закон України «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про ринок електричної енергії». До змісту даного закону слід включити розділ «Компетенція суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії» і включити до нього такі статті:

*Стаття ***Поняття системи суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція Президента України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція Верховної Ради України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція Кабінету Міністрів України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Спеціально уповноважені органи виконавчої влади із питань публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція центрального органу виконавчої влади із питань публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція інших центральних органів виконавчої влади, компетенція яких розповсюджується на сферу ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція Ради міністрів Автономної Республіки Криму щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

Крім того, як вже було зазначено у підрозділі 2.1. на сьогодні у законодавстві немає єдиної концепції визначення принципів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, що свідчить про відсутність системного підходу до їх визначення. При розробці чинних нормативно-правових актів були враховані різні напрями адміністративно-правового регулювання даної сфери. На нашу думку, така ситуація істотно може ускладнити правозастосовну практику, адже не є зрозумілим, яку саме систему принципів застосовувати.

Загальний аналіз енергетичного законодавства та практики його реалізації дозволяє вирізнити такі групи принципів: по-перше, загально-правові принципи до яких можна віднести: верховенство права; законність, пріоритет прав людини і громадянина; дотримання законних інтересів юридичних осіб тощо. По-друге, організаційно-управлінські принципи (прогнозованість та своєчасність прийняття рішень; зовнішньої та внутрішньої взаємодії; гласність процесу державного регулювання; компетентність; недопущення дискримінації; відповідальність за прийняті рішення). По-третє, організаційно-функціональні, зокрема: ефективної діяльності органів адміністративно-правового регулювання; участь громадян та їх об'єднань в адміністративно-правовому регулюванні.; соціальної спрямованості; адресність регулювання, його спрямованість на конкретного суб'єкта природної монополії; ефективність; справедливість; адресність регулювання; неупередженість та об'єктивність під час прийняття рішень. По-четверту, економічні принципи, зокрема: самоокупності суб'єктів

природних монополій; стимулювання підвищення якості електричної енергії і задоволення попиту на неї; забезпечення захисту прав споживачів; підвищення ефективності функціонування суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетиці.

Запропонована нами думка щодо класифікації принципів також базується вже на проведених дослідженнях із даної проблематики. Отже, з урахуванням вищенаведеного вважаємо за доцільне доповнити Закон України «Про ринок електричної енергії» ст. 3-1 *«Принципи публічного адміністрування ринку електричної енергії» та викласти її у такій редакції:*

«Публічне адміністрування ринку електричної енергії здійснюється на принципах: верховенства права; законності, пріоритету прав людини і громадянина; дотримання законних інтересів юридичних осіб; прогнозованості та своєчасності прийняття рішень; зовнішньої та внутрішньої взаємодії; гласності процесу публічного адміністрування; компетентності; недопущення дискримінації; відповідальності за прийняті рішення; ефективної діяльності органів публічного адміністрування; соціальної спрямованості; адресності регулювання; ефективності; стимулювання підвищення якості електричної енергії і задоволення попиту на неї; забезпечення захисту прав споживачів; підвищення ефективності функціонування суб'єктів ринку електричної енергії».

Поза всяким сумнівом, урахування наведених пропозицій вимагатиме значного обсягу нормотворчої роботи щодо внесення змін, доповнень до законодавчим актів різної юридичної сили, узгодження значної кількості положень. Разом з тим, наведені пропозиції будуть мати позитивний вплив на діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

Висновки до розділу 3

Дослідження напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України, а також окремих його елементів дозволило сформулювати низку суджень та пропозицій спрямованих на підвищення його ефективності для забезпечення енергетичної стабільності в країні.

1. Встановлено, що рівень ефективності адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії зумовлений складною взаємодією багатьох чинників – нормативного, організаційного, економічного, політичного, соціального, технологічного, соціально-психологічного, морально-ідеологічного, інформаційного та ін.

2. Аналіз наукових праць та правозастосовної практики показує, що серед основних факторів, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, найперше необхідно виокремити нормативний чинник, сутність якого полягає в наявності необхідної правової бази.

3. На нашу думку, в сучасних умовах, ефективне та прозоре функціонування ринку електричної енергії має стати однією з пріоритетних умов сталого розвитку економіки, адже саме достатній обсяг електричної енергії, «зрозумілі правила» функціонування ринку електричної енергії дозволять забезпечити стале функціонування електроенергетичного сектору економіки. Показано, що основним показником прозорості та ефективності функціонування ринку електричної енергії є обсяги іноземного інвестування, оскільки ефективний розвиток будь-якої сфери в сучасних економічних умовах неможливий без залучення достатнього обсягу іноземних інвестицій.

4. Одним із важливих напрямів удосконалення нормативно-правових актів, норми яких регламентують адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії є удосконалення реалізації процедур ліцензування.

Зауважимо, що удосконалення процедури ліцензування дозволить створити необхідні умови для допуску на ринок електричної енергії учасників малого та середнього підприємництва. Крім того, удосконалення процедури ліцензування сприятиме створенню привабливого інвестиційного клімату у даному секторі економіки.

5. Удосконалення нормативного закріплення статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії запропоновано шляхом внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів, норми яких регулюють суспільні відносини у даній сфері. Зокрема запропоновано внесення змін та доповнень до Законів України «Про ринок електричної енергії»; «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»; «Про ліцензування видів господарської діяльності».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення науково-практичного завдання, що полягає у розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, спираючись на виокремлені особливості цього правового явища. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій:

1. Наголошено на великій кількості наукових досліджень у даній сфері, однак адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії не було предметом окремого дисертаційного дослідження. Відтак, динамічний розвиток законодавства та правових відносин у даній сфері, що обумовлений запровадженням з 1 липня 2019 року нового ринку електричної енергії, зміною, у зв'язку із цим, правового статусу органів публічної адміністрації, поява нових суб'єктів правовідносин, визначає актуальність проведення аналізу сучасної практики публічного адміністрування, а отже і проведення окремого дослідження із вказаної наукової проблематики.

2. На основі аналізу характерних особливостей ринку електричної енергії встановлено, що суспільні відносини, які виникають на ринку електричної енергії, не є суто господарськими, цивільними або адміністративними. Вони мають, так звану, «подвійну правову природу» і регулюються одразу ж декількома галузями права, зокрема: міжнародним, цивільним, господарським та ін. Разом з тим, значна кількість відносин у даній сфері регулюється переважно адміністративно-правовими нормами, що виражається насамперед в застосуванні прямого державно-владного впливу, а також реалізації уповноваженими суб'єктами певних дій, зокрема, ліцензійних, реєстраційних та контрольних-наглядових.

З'ясовано, що метою нового ринку електричної енергії є запровадження конкурентних механізмів функціонування даного ринку, досягнення балансу приватних і публічних інтересів, вільний вибір

контрагентів та забезпечення права споживача вільно обирати постачальника електричної енергії.

3. На основі аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання економіки ринку електричної енергії показано, що воно реалізовувалося через вдосконалення законодавства, ефективне впровадження енергетичної політики, створення привабливого інвестиційного клімату на ринку електричної енергії, державну підтримку ефективних малих та середніх електроенергетичних компаній.

Крім того встановлено, що наразі не існує єдиної ефективної універсальної моделі регулювання ринку електричної енергії. Така ситуація обумовлена декількома причинами, зокрема: станом економічного розвитку, різними підходами до стратегії економічного розвитку, специфікою методів публічного регулювання економіки та електроенергетики зокрема та іншими чинниками. Водночас, різні моделі адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можуть бути однаково ефективними, а приватизація не обов'язково гарантує підвищення ефективності управління у даній сфері. Загальноприйнятих моделей реформування ринку електричної енергетики немає, а відтак використання зарубіжного досвіду повинно бути диференційованим і виваженим необхідно враховувати вітчизняні національні інтереси і ситуацію у галузі.

4. Адміністративно-правовим регулювання ринку електричної енергії названа особлива форма управлінської діяльності, що здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, незалежним державним колегіальним органом, а також органами виконавчої влади, повноваження яких спрямовані на реалізацію відносин з приводу виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії, забезпечення надійного, безпечного постачання електричної енергії; створення умов для ефективного функціонування ліквідного ринку електричної енергії та його розвитку; захисту навколишнього природного середовища; захисту прав

споживачів, а також здійснення державного енергетичного нагляду (контролю).

Метою адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є забезпечення стабільності, збалансованості та ефективності функціонування ринку електричної енергії та електроенергетичної галузі України.

До функцій суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії автором віднесено: організаційну, нормотворчу, функцію моніторингу і прогнозування; контрольню-наглядову, а також інформаційно-облікову функцію.

Наголошено, що основними принципами адміністративно-правового регулювання електричної енергії здобувачем є: верховенства права; законності, пріоритету прав людини і громадянина; дотримання законних інтересів юридичних осіб; прогнозованості та своєчасності прийняття рішень; зовнішньої та внутрішньої взаємодії; гласності процесу публічного адміністрування; компетентності; недопущення дискримінації; відповідальності за прийняті рішення; ефективної діяльності органів публічного адміністрування; соціальної спрямованості; адресності регулювання; ефективності; стимулювання підвищення якості електричної енергії і задоволення попиту на неї; забезпечення захисту прав споживачів; підвищення ефективності функціонування суб'єктів ринку електричної енергії.

5. Обґрунтовано висновок, що система суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії це нормативно-закріплений перелік органів виконавчої влади, а також інших органів, діяльність яких спрямована на виконання покладених на них завдань та функцій щодо здійснення державного регулювання, моніторингу та контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), розвитку

ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Доведено, що суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії доцільно класифікувати на загальні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України) та спеціальні (Міністерство енергетики України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державна інспекція енергетичного нагляду України). Критерієм запропонованої класифікації виступає саме «характер їх компетенції».

Констатовано, що керуючись принципом розподілу функцій між різними суб'єктами адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії їх компетенція має спеціальний характер, у межах якої виділено нормотворчі, кадрові, організаційні, контрольні, ліцензійні, юрисдикційні повноваження, що визначені нормами чинного законодавства.

6. Показано, що до правових форм адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії належать: 1) ліцензування діяльності у сферах електроенергетики; 2) формування цінової і тарифної політики у сферах електроенергетики; 3) ведення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах електроенергетики.

Доведено, що під методами адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії слід розуміти взаємопов'язану систему способів, прийомів та засобів здійснення уповноваженими органами влади організуючого та координуючого впливу держави в особі законодавчих і виконавчих органів на ринок електричної енергії з метою створення або забезпечення умов сталого та ефективного функціонування електроенергетичного комплексу відповідно до національної економічної політики.

Наголошено, що саме розподіл методів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії на адміністративні, правові, економічні, методи регулювання ринку, контролю та нагляду зумовлює

ефективність та результативність їх застосування.

7. З'ясовано, що рівень ефективності адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії зумовлений складною взаємодією багатьох чинників – нормативного, організаційного, економічного, політичного, соціального, технологічного, соціально-психологічного, морально-ідеологічного, інформаційного та ін.

Наголошено на досконалості нормативно-правового забезпечення і ефективності правозастосовної діяльності, які тісно пов'язані між собою, а відтак законодавство і правозастосовна діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії можна розглядати як два елементи, що взаємодіють та забезпечують дію іншого.

Доведено, що основними недоліками правозастосовної діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії є: несвоєчасна розробка та прийняття нормативних документів, норми яких регулюють суспільні відносини щодо забезпечення вчасного переходу до нового ринку електричної енергії; невиконання положень закріплених в нормативно-правових актах; низький рівень планування заходів щодо виконання нормативно визначених завдань і заходів, необхідних для реалізації владних повноважень, у т. ч. у сфері регулювання ринку електричної енергії.

З'ясовано, що до групи організаційних чинників, що впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання необхідно насамперед віднести: незадовільне кадрове забезпечення суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії; низький рівень ефективності взаємодії уповноважених суб'єктів у даній сфері.

8. За результатами проведеного дослідження запропоновано окремі зміни до законодавства України, зокрема:

- виключити п.5 та п. 12. ст. 20 «Моніторинг ринків у сферах енергетики та комунальних послуг» Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та

комунальних послуг» задля уникнення дублювання функцій між Національною Комісією та Державною інспекцією енергетичного нагляду України у їх правозастосовній діяльності;

- доповнити ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії», пунктом 72-1 та викласти його у такій редакції: *«природна монополія у сфері електричної енергії» - це специфічний різновид монопольного ринку, на якому відповідному суб'єкту господарювання, на підставі ліцензії, надано право на здійснення діяльності щодо виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії для забезпечення потреб споживачів (побутових, не побутових), розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище»;*

- доповнити Закон України «Про ринок електричної енергії» статтею 3-1 «Принципи публічного адміністрування ринку електричної енергії» та викласти її у такій редакції: *«Публічне адміністрування ринку електричної енергії здійснюється на принципах: верховенства права; законності, пріоритету прав людини і громадянина; дотримання законних інтересів юридичних осіб; прогнозованості та своєчасності прийняття рішень; зовнішньої та внутрішньої взаємодії; гласності процесу публічного адміністрування; компетентності; недопущення дискримінації; відповідальності за прийняті рішення; ефективної діяльності органів публічного адміністрування; соціальної спрямованості; адресності регулювання; ефективності; стимулювання підвищення якості електричної енергії і задоволення попиту на неї; забезпечення захисту прав споживачів; підвищення ефективності функціонування суб'єктів ринку електричної енергії»;*

- прийняти Закон України «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про ринок електричної енергії» в частині доповнення Розділом «Компетенція суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії» і включити до нього статті, які визначають поняття системи

суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії та їх компетенцію, зокрема:

*Стаття ***Поняття системи суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція Президента України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція Верховної Ради України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція Кабінету Міністрів України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Спеціально уповноважені органи виконавчої влади із питань публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція центрального органу виконавчої влади із питань публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція інших центральних органів виконавчої влади, компетенція яких розповсюджується на сферу ринку електричної енергії.*

*Стаття ***Компетенція Ради міністрів Автономної Республіки Криму щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янов В.Б. Предмет адміністративного права: «управлінська» і «публічно-сервісна» складові. *Адвокат*. 2004. № 8. С. 7-11.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : у 2 т. / О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, С. В. Ківалов; В. Б. Авер'янов (відп. ред.). К. : Юридична думка, 2007 Т. 1 : Загальна частина. 2007. 591 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
4. Адміністративне право України: навчальний посібник / Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа та ін. К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2003. - 212 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
6. Адміністративне право України: Навч. посібн. / О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 536 с.
7. Адміністративне право України: Підручник / за заг.ред. Т. О. Коломоєць. Київ: «Істина», 2008. 456 с.
8. Алексеев С. С. Теория государства и права. М : Норма, 2004. 458 с.
9. Алфьоров С. М. Адміністративне право України. Загальна частина. К.: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
10. Аналіз тарифо- та ціноутворення на електроенергію у країнах ЄС та ОЕСР. Системи стимулюючого тарифоутворення URL:https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/10/3.-Taryfo_tsinoutv_elektroen.pdf.
11. Андрієвський Д. Й. Методи державного регулювання структурного розвитку промисловості на регіональному рівні. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 1(11). С. 377 – 384.

12. Анохіна І. О. Правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2005. – 22 с.

13. Антикризова програма спільних дій влади і бізнесу. *Вісник УСПП: бюлетень Українського союзу промисловців і підприємців*. 2015. № 7 (43). URL: <https://uspp.ua/visnuk2015/%D0%BB%D0%B8%D1%81%D>

14. Базилевич В.Д. Филюк Г.М. Природні монополії : монографія. К.: Знання, 2006. 367 с.

15. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Х.: Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.

16. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення: монографія. Х.: Основа, 1996. 298 с.,

17. Бельский К.С. К вопросу о предмете административного права. *Государство и право*. 1997. № 11. С. 14-21.

18. Бенедик Я. Міжнародне енергетичне агентство в організаційному механізмі співробітництва держав у сфері відновлюваної енергетики URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/03/33.pdf>.

19. Берлач А.І. Адміністративне право України: навч. посіб. для дист. навч. К.: Університет «Україна», 2005. 472 с.

20. Берлач А.І. Принципи діяльності правоохоронних органів у контексті адміністративної реформи в Україні. *Кримський юридичний вісник*. 2008. № 1 (2). С. 10-14.

21. Біла книга «Ліцензування як інструмент обмеження доступу до ринків»
URL: http://www.eu4business.eu/files/medias/regulation.gov_ua_bila_kniga_licenzuvannya_yak_instrument_obmezhenya_dostupu_do_rinkiv_web.pdf.

22. Блохін М. С. Адміністративно-правове регулювання природних монополій в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2011. 20 с.

23. Блохін М.С. Адміністративно-правове регулювання природних монополій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2010. 178 с.

24.Блохін М.С. Розширення адміністративної відповідальності за порушення у сфері природних монополій. *Вісник Академії праці і соціальних відносин*. 2010. №4. С. 5-13.

25.Блохін М.С. Сфери природних монополій та правовий статус їх суб'єктів. *Митна справа*. 2009. №2. ч. 2. С.65-70.

26.Бодунов Є.Р. Публічне адміністрування іноземного інвестування в Україні : дис. кандидата юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2013. 197 с.

27.Бодунов Є.Р. Публічне адміністрування іноземного інвестування в Україні.; автореф. дис. канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2013. 20 с.

28.Бондаренко В. Умови ефективності застосування адміністративно-правових норм. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_855_7.pdf.

29.Борги українців за електроенергію перевищили 33 мільярди — регулятор URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/02/13/645217/>.

30.Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества. М.: Статус 2011. 780 с.

31.Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Перун, 2005. 1728 с.

32.Ващенко Ю. В. Адміністративно-правовий статус енергетичного регулятора в Україні: сучасний стан та перспективи реформування у контексті європейської інтеграції : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2015. 288 с.

33.Ващенко Ю. В. Державне регулювання у сфері енергетики України: адміністративно-правовий аспект: авторефер. дис. ... доктора. юрид. наук. 12.00.07. К., 2015. 36 с.

34.Ващенко Ю. В. Організаційно-правові аспекти енергетичного регулювання в Україні в світлі Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. № 28. Т. 2. С. 95–98.

35.Ващенко Ю. В. Співробітництво енергетичних регуляторів в Європі: основні етапи становлення та значення для України. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. № 29. Т. 2. С. 27–30.

36. Виконавча влада в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. Н.Р. Нижник. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 128 с.

37. Галуцько В.В., Єщук О.М. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання. *Actual problems of corruption prevention and counteraction* URL: <http://www.law-property.in.ua/articles/general-administrativelaw/94-the-concept-and-content-regulation-administrativnopravovoho>. Html.

38. Горбова Г.О., Галуцько В.В. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: монографія. К. : Інститут публічного права, 2016. 226 с.

39. Горський В. Деякі законодавчі і функціональні аспекти державної політики у сфері пожежної безпеки (адміністративно-правові питання). *Юридична Україна*. 2005. № 10. С. 26-31.

40. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. № 19 – 20. №21 – 22. Ст. 144.

41. Гріцишина М. Гра почалася: хто є основними учасниками ринку електричної енергії URL: <https://mind.ua/openmind/20194295-gra-pochalasya-hto-e-osnovnimi-uchasnikami-rinku-elektrichnoyi-energiyi>

42. Губрієнко О. М. Організаційно-правові засади державного управління в галузі електроенергетики в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2006. 248 с.

43. Губрієнко О. Принципи державного управління: дискусійні питання визначення поняття та їх системи. *Підприємництво, господарство і право*. – 2003. № 11. С. 48-51.

44. Гурковський М. П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект: монографія. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. 204 с.

45. Гутаревич Н. Правові форми інвестиційної діяльності в електроенергетичній галузі URL: <http://vuzlib.com/content/view/2491/27>

46. Демидович В. В. Державне регулювання інвестиційної діяльності в промисловості: дис. ... кандидата наук з держ. управ. : 25.00.02. Запоріжжя, 2007. 182 с.

47. Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції: затверджена Постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 р. № 3757-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 9. Ст. 42. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3757-12>.

48. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-2010 URL: <https://dkpp.rv.ua/>.

49. Директива Європейського Парламенту та Ради 2009/72/ЄС від 13 липня 2009 року про спільні правила внутрішнього ринку електроенергії та про скасування Директиви 2003/54/ЄС : *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2009. № 211/213 URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245023096>.

50. Дмитриева Г. Лукашук И. Международный договор и проблемы сближения национальных правовых систем. *Человек и его время: жизнь и работа*. 2006. № 2. С. 235.

51. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056.

52. Енергетична стратегія України до 2030 року: схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 № 145-р URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145%D0%B0-2006-%D1%80>

53. Енергетична стратегія України на період до 2030 року : схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 1071-р URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13>.

54. Енергоемність економіки України, або чому до Європи ще далеко. URL: https://biz.censor.net.ua/columns/3048408/energomnst_ekonomki_ukrani_abo_chomu_do_vropi_sche_daleko?__cf_chl_jschl_tk.

55. Євдокімов В. А. . Державне управління в електроенергетичному секторі. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/eee/2015/5/63755-131408-1-SM.pdf.

56. Закон Китайской Народной Республике «О электроэнергии» URL: <http://chinalawinfo.ru/all>.

57. Зведений перелік суб'єктів природних монополій станом на 31.08.2018 URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=136411&schema=main/>.

58. Звіт Антимонопольного комітету України за 2016 рік. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/5638902-09;jsessionid=649fjmnGFCBJ6492057GFDJCMOS999app1>.

59. Звіт Антимонопольного комітету України за 2017 рік. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/140479;jsessionid=C34B46172EB122D808A2AB56FC463DA5.app1>.

60. Звіт про виконання Плану роботи Державної інспекції з експлуатації електричних станцій і мереж за 2018 рік URL: <https://ua.energy/about/struktura/derzhinspekciya/>.

61. Звіт про результати аудиту ефективності виконання Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, повноважень з державного регулювання діяльності з виробництва, передачі, розподілу і постачання електричної енергії URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/6-2_2019/Zvit_6-2_2019.pdf

62. Звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг у 2015 році URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=19733>.

63. Звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг у 2017 році. URL: https://www.nerc.gov.ua/index.php/data/filearch/Materialy_zasidan/2017/serpen/?id=31942.

64.Звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг у 2018 році. URL: https://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP2018.pdf.

65.Иванов Е.А. Логика : ученик. М.: Издательство БЕК, 2010. 309 с.

66.Інформація щодо роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів на території України, на IV квартал 2018 року URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=34869>

67.Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010, КВЕД-2012, КВЕД-2013, КВЕД-2014, КВЕД-2015, КВЕД-2016, КВЕД-2017, КВЕД-2018) URL: <https://evrovektor.com/kved/2010/>.

68.Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. Додаток до № 51. Ст. 1122.

69.Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

70.Кольченко А.И. Государственный контроль и административно-правовое регулирование в сфере энергетики. *Вестник Уральского института экономики, управления и права*. 2015. № 4 (33). С 22-28.

71.Конкуренстоспроможність української економіки : наук. доп. / Б. Є. Кваснюк, С.І. Кіреев, О. Ю. та ін.. К., Ін-т економіки та прогнозування НАН України. 2006. 96 с.

72.Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

73.Корнеев А.П. Нормы административного права и их применение. М.: Юрид. лит., 1978. 142 с.

74.Коробкін В. В. Адміністративно-правове регулювання енергопостачання в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. З., 2015. 198 с.

75.Коробкін В.В. Методи адміністративно-правового регулювання енергопостачання в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 5. Т. 2. С. 148–152.

76.Коробкін В.В. Поняття механізму адміністративно-правового регулювання енергопостачання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С.82–85 URL: http://www.lsej.org.ua/1_2014/25.pdf

77.Костюхіна В. М. Організаційно-правові засади галузевого управління: на прикладі електроенергетики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2010. 22 с.

78.Крикун В.Б. Адміністративно-правове регулювання економіки України в кризових умовах : дис. ... доктора юрид. наук. 12.00.07. О., 2019. 460 с.

79.Крикун В.Б. Окремі аспекти удосконалення організаційних засад адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах. *Правова позиція*. 2018. № 2. С. 31-38.

80.Крикун В.Б. Система чинників, що впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах: теоретичні та практичні аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 17-24

81.Крушельницька Т. П. Державне управління спеціальними монополіями в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.. 25.00.02. К., 2004. 209 с.

82.КСУ визнав неконституційними окремі положення Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/ksu-vyznav-nekonstytuciynymy-okremi-polozhennya-zakonu-ukrayiny-pro-nacionalnu-komisiyu-shcho>

83.Кто есть кто в китайской стандартизации: Стандартизация в Китае URL: http://cn1.gostinfo.ru/?page_id=350.

84.Кузьменко Л. Г. Світовий досвід регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та основні напрями вдосконалення їх

регулювання в Україні URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6782/Kuz'menko_Svitovyy_dosvid_rehulyuvannya.pdf.

85. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права : дис. ... доктора юрид. наук. 12.00.07. К., 2006. 404 с.

86. Кузьменко О.В. Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право: навч. посібник. К.: Атіка, 2007. 416 с.

87. Кузьміна М. М. Поняття та види енергії з альтернативних джерел. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (14) URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/3-134-141.pdf>.

88. Кузьміна М. Суб'єкти малого та середнього підприємництва у сфері відновлюваної енергетики. *Господарське право і процес*. 2019. № 12. С. 97–102 URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/19.pdf>

89. Курінний Є. Державне управління: оновлений погляд на визначення категорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. №12. С. 82-85.

90. Кьопплі О. І. Удосконалення механізмів державного регулювання процесами забезпечення енергетичної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.02. Донецьк, 2011. 22 с.

91. Латышев А. Ю. Особенности современной монополии как формы организации бизнеса. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2014. № 21 (350). С. 192–200.

92. Ліцензійний реєстр Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, станом на 30.11.2019 URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=16075>.

93. Лукьянцева И. А. Правовая природа электроэнергии как объекта гражданских прав. *Журнал российского права*. 2008. №. 3 (135) С. 53-61.

94. Майданевич Н. В. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері електроенергетики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07.. Київ, 2015. 24 с.

95.Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: В 2 т. : Пер. с англ. 13-го изд. : учебник. Т.1. М.: ИНФРА-М, 2001. 974 с.

96.Маркс К. Капитал. : Т. 1-3 / К. Маркс. М.: Политическая литература, 1970. – 373 с.

97.Масс М. С. Державне управління регіональною газотранспортною системою як природною монополією: дис. ... канд. наук з держ. упр.. 25.00.02. Д., 2006. 190 с.

98.Мельник Р.С., Петров Є.В. До питання про правовий статус національних комісій регулювання природних монополій. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2 (12). С. 8-14.

99.Миргородська А. Державне регулювання природних монополій у сфері житлово-комунального господарства. URL:irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.

100. Мікроекономіка і макроекономіка: підруч. / за заг. ред. С.Будаговської. К.: Основи, 1998. 518 с.

101. Монополісти можуть задрати ціни на електроенергію відразу до 60%, якщо позбавити їх державного регулювання. URL:<http://nashigroshi.org/2019/05/15/monopolisty-mozhut-zadraty-tsiny-na-elektroenerhiu-vidrazu-do-60-iakshcho-ikh-pozbavyty-derzhavnoho-rehuliuвання/>.

102. Мочерний С. Основи економічних знань: запитання і відповіді: посібник. К. : Феміна, 1996. 269 с.

103. Напрієнко Д.В. Механізми державного управління діяльністю природних монополій в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. 25.00.02. Запоріжжя, 2011. 20 с.

104. Небеський Ю. С. Адміністративно-правові засади охорони громадського порядку та забезпечення безпеки громадян у сучасних умовах : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Луганськ., 2008, 227 с.

105. Німко О.Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07 К., 2008.201 с.,

106. Новий ринок електроенергії. URL:<https://ua.energy/novyj-rynok-e-e/>

107. Опалювальний сезон 2019-2020 під загрозою зриву. І проблема зовсім не у «Газпромі» URL: <http://publicaudit.com.ua/news/opalyvalnyj-sezon-2019-2020-pid-zagrozoju-zryvu/>

108. Орлов М.А. Управління в сфері екології, що забезпечує стійкий розвиток України, як наукова і правова проблема. Юридична Україна. 2004. № 2. С. 63-69.

109. Основні положення енергетичних стратегій та програм Європейського Союзу щодо розвитку енергетичної сфери в умовах формування загальноєвропейського ринку електроенергії. К. 05/2017 URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2017/05/2.-Energetychni-Strategiyi-YES.pdf>.

110. Оцінки окремих аспектів енергетичної сфери в Україні: результатами дослідження Соціологічної групи Рейтинг URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_report_energy_072018_press.pdf.

111. Павелків С.Р. Адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації у сфері житлово-комунального господарства : дис... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2013. 210 с.

112. Перспективи розвитку паливно-енергетичного комплексу України URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=97023.

113. Перші місячні підсумки реформи Нового ринку електричної енергії URL: <https://enerhozbuttrans.com.ua/news/novyny-energetychnogo-sektoru/pershi-pidsumky-rynku-elektroenergiyi/>.

114. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади /О.Кириленко, Б.Малиняк, В.Письменний та ін. К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

115. Плетень А. М. Державне регулювання природних монополій в Україні та в світі URL: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/23832/1>.

116. Плетньова О. О. Адміністративно-правові засади формування системи та правового статусу антимонопольних органів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2010. 22 с.

117. Плетньова О.О. Особливості адаптації конкурентного законодавства України до законодавства ЄС. *Право України*. 2007. №10. С. 69–72.

118. Плетньова О.О. Сутність спеціальних процесуальних засад діяльності АМКУ та особливості їх правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. №11. С. 127–130.

119. Повідомлення про оприлюднення проекту постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил управління обмеженнями та Порядку розподілу пропускнуої спроможності міждержавних перетинів» URL: <http://www.nerc.gov.ua/?news=9133>.

120. Положення про Державну інспекцію енергетичного нагляду України : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 77 // Урядовий кур'єр від 22.02.2018. № 37 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2018-%D0%BF>.

121. Положення про Міністерство енергетики України: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 507 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text>

122. Положення про Уповноваженого Президента України з міжнародних питань енергетичної безпеки: затверджено Указом Президента України від 23.01. 2008 № 46/2008 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46/2008>.

123. Пономаренко Г.О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади : монографія. Х.: Видавець Вапнарчук Н.М., 2007. 448 с.

124. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 14.12.1993.. № 50. Ст. 472.

125. Про визначення осіб до складу Конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Указ Президента України від 17.11.2017 № 371/2017 URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/371/2017>.

126. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України :Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 847. *Урядовий кур'єр* від 28.09.2019. – № 186 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2019-%D0%BF>.

127. Про встановлення тарифів на електроенергію, що відпускається населенню : Постанова НКРЕКП від 26.02.2015№ 220 URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=14359>.

128. Про джерела фінансування органів державної влади:Закон України від 30.06.1999№ 783-14. *Відомості Верховної Ради України*. 27.08.1999. № 34. Ст.274.

129. Про запровадження ліцензування діяльності господарюючих суб'єктів у сфері природних монополій: Указ Президента України від 17.11.1998 №1257 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1257/98>.

130. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 609 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-%D0%BF>.

131. Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Указ Президента України від 10.09.2014 № 715/2014 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/715/2014>.

132. Про затвердження Порядку встановлення (формування) тарифів на послуги з розподілу електричної енергії : Постанова Національної комісії,

що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 05.10.2018№ 1175 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1175874-18>.

133. Про затвердження Порядку встановлення (формування) тарифу на послуги з передачі електричної енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг 22.04.2019№ 585 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0585874-19#n16>.

134. Про затвердження Порядку здійснення сертифікації оператора системи передачі електричної енергії : затвержені Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 10.08.2017№ 1016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1016874-17>.

135. Про затвердження Порядку розрахунку та встановлення ставки внесків на регулювання: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 06.04.2017№ 491 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0491874-17>.

136. Про затвердження Порядку формування та оприлюднення реєстру суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 01.12.2016 № 2124 URL: <https://www.nerc.gov.ua/index.php?id=22452>.

137. Про затвердження Річного плану роботи Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на 2018 рік: Наказ НКРЕКП від 28.12.2017№ 77 URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=30446>.

138. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 07.10.2010 № 2591-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 04.03.2011. № 9. С. 429. Ст. 58

139. Про Концепцію вдосконалення державного регулювання природних монополій: Указ Президента України від 27.09.2007 №921/2007 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/921/2007>.

140. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Закон України від 20.09.2016 № 1540-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 16.12.2016. № 51. Ст. 833.

141. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.05.2007 № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 20.07.2007. № 29. Ст.389.

142. Про природні монополії: Закон України від 20. 04.2000 № 1682-III *Відомості Верховної Ради України*. 28.07.2000. № 30. Ст. 238.

143. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 16.09.1998. 1998 р. № 35. Ст. 237.

144. Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: Закон України від 06.02.1998 № 89/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 26. Ст.150.

145. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 14.07.2017. № 27-28. Ст.312.

146. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#n2>.

147. Проблема монополізації в марксистській парадигмі і сучасність URL: <http://comstol.info/2015/07/ekonomika/11318>.

148. Проект постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил управління обмеженнями та Порядку розподілу пропускної спроможності міждержавних перетинів», аналіз його впливу URL: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Proekty/2019/pr_157/pr_157-2019.pdf.

149. Протокол відкритого обговорення проекту постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил управління обмеженнями та Порядку розподілу пропускної спроможності міждержавних перетинів». URL: <http://www.nerc.gov.ua/?news=9521>.

150. Развадовський В.Й. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у транспортній сфері України: монографія. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 284 с.

151. Развадовський В.Й. Функції державного управління транспортною системою України. *Право України*. 2004. № 5. С. 121-126.

152. Развивая электроэнергетику: опыт Китая URL: <http://vestnikmckinsey.ru/electric-utilities/razvivaya-ehlektroehnergetiku-opyht-kitaya>.

153. Регламент Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Затверджений Постановою НКРЕКП 06.12.2016 № 2133 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2133874-16>.

154. Реєстр суб'єктів природних монополій, які провадять господарську діяльність у сфері енергетики станом на 01.10.2018 URL: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/litsenziini_reestry/reestr_monopol_energo.pdf.

155. Реєстри ліцензіатів URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=16075>.

156. Римський договір про створення Європейського економічного співтовариства URL: http://evrounion.narod.ru/html/madeES_3.htm.

157. Ринок електричної енергії. Зміни в законодавстві URL: <https://iknet.com.ua/uk/articles/useful-to-know/Electricity-market-Changes-in-legislation-General-overview/>.

158. Ринок / Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA>.

159. Річний огляд діяльності Держенергонагляду за 2017 рік URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=244928070>.

160. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: монографія / за заг. ред. О.М. Бандурки. Х.:Ун-т внутр. справ,1999. 304 с.

161. Сагір В.Г. Природні монополії як об'єкт державного управління: економіко-політичний аспект. *Менеджер*. 2003. № 2 (24). С. 37–41.

162. Сердюченко О.В. Адміністративно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2009. 22 с.

163. Сердюченко О.В. Деякі питання законодавчого закріплення визначення державної енергетичної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. №2. С. 152–157.

164. Сердюченко О.В. До питання енергетичної політики України. *Вісник господарського судочинства*. 2008. №1. С. 175–180.

165. Сердюченко О.В. До питання принципів забезпечення енергетичної безпеки України. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез наук. доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. аспір., студ. та здобувачів*. Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2007. С. 120–121.

166. Сенченко Л. В., Берлач А. І. Характеристика чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання демографічної політики в Україні. *Вісник Університету «Україна»*. 2010. № 1. С. 105-108.

167. Сергеев Р. С. Засоби забезпечення раціонального використання і збереження електричної енергії в Україні (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юр. Наук. 12.00.07. – Дніпропетровськ, 2010. 205 с.

168. Система національного регулювання и качества в Китае URL:<http://docs.cntd.ru/document/814601003>.

169. Ситніченко О.М. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2013. 230 с.

170. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник. Харьков: Эспада, 2005. 840 с.

171. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків, 2001. 646 с.

172. Слупський Б.В., Малюська В.А. Форми та методи державного управління електроенергетичною галуззю URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12SBVUEG.pdf>.

173. Совершенствование аппарата государственного управления: конституционный аспект / В.Б. Аверьянов, В.Н. Селиванов, В.И. Семчик и др. /под ред. В.В. Цветкова. К., 1982. 287 с.

174. Соціально-економічні аспекти формування тарифної політики в енергетиці України. Аналітична записка URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/762/>.

175. Стадницький Ю.І., Кривуцький В.В. Причини виникнення та існування природних монополій. *Державне регулювання економіки*. 2003. № 10. С. 25–39.

176. Стародубовская И. Основы антимонопольной политики. *Вопросы экономики*. 1990. № 6. С. 31.

177. Стороженко О. М. Адміністративно-правова кваліфікація зловживань монопольним (домінуючим) становищем на ринку: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2008. 184 с.

178. Тебенькова С. А. Электрическая энергия как объект гражданских прав. *Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право»*, 2013. № 4. С. 185–189.

179. Ткач Г. Сучасні принципи адміністративного права та їх концептуальне значення для оновлення змісту українського адміністративного права. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2006. № 8. С. 34–40.

180. Толкачов М.В. Сучасні методи адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016.

№ 6. С. 230–231 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

181. Томіна В. Ю. Аудиторська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. З., 2014. 227 с.

182. Трегубець Н. О. Механізм здійснення державного контролю антимонопольними органами в сфері захисту економічної конкуренції: дис. ... канд. наук з держ. упр.. 25.00.02. Д., 2009. 209 с.

183. Туйськ І.І. Антимонопольні правоохоронні засоби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.04 Д., 2003. 22 с.

184. Узагальнені зауваження і пропозиції до проекту постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил управління обмеженнями та Порядку розподілу пропускну́ї спроможності міждержавних перетинів». URL:<http://www.nerc.gov.ua/?news=9327>.

185. Узагальнені зауваження та пропозиції до проекту рішення НКРЕКП, що має ознаки регуляторного акта «Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії». URL: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Proekty/2019/pr_30/propoz_pr_30-2019.pdf.

186. Філюк Г.М. Зарубіжний досвід інституційно-правового регулювання природних монополій URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/ekonomika/articles/fyliuk-h-foreign-experience-of-institutionary-and-legal-regulation-of-natural-m_14753.pdf?admitad_uid=88e2fd820d641b08d042e23709ddb212.

187. Філіпенко А. С.. Адміністративно-правове регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь : 2008. 249 с.

188. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 03.10.2003.. №№ 40-44. Ст. 356.

189. Черезов А. В., Грабчак Е. П. Зарубежный опыт нормативно-правового регулирования обеспечения надежности в электроэнергетике.

URL:

http://195.68.130.165/pluginfile.php/2718/mod_resource/content/3/zar_opyt.pdf.

190. Шинкарук Н.В. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері електроенергетики URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apvchzu_2013_33_9.

191. Энергетика Китай. URL: https://www.ruscable.ru/article/Energetika_Kitaya_25_8_16/.

192. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика: учеб.-практ. пособие. –2-е изд., испр. и доп. М.: узд-во «ГНОМ-ПРЕСС», 1998. 384 с.

193. Якимець Ю.В. Контроль та нагляд як засоби публічного адміністрування сфери культури. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 61–69.

194. Якість житлово-комунальних послуг та робота житлово-комунального господарства: стан та перспективи розвитку. *Центр політичних та громадських ініціатив*. 2012. № 4. URL: http://www.irf.ua/index.php?option=com_content&view=article&id.

195. Яковчук М.Ю. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності в Україні: дис... канд. юрид. наук. 12.00.07. Ірпінь, 2009. 244 с.

196. Якубенко В. П. Економіко-правовий механізм державного управління природними монополіями : дис. ... канд. наук з держ. упр.. 25.00.02. Д., 2004. – 170 с.

197. Ярмачі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: дис... докт. юрид. наук. : 12.00.07. Х., 2007. 437 с.

198. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник. Х: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 532 с.

199. Про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 676 / Офіційний вісник України. № 97, Ст. 2801.

200. Крикун В.Б. Деякі аспекти розвитку сучасних наукових поглядів щодо адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. № 49. С. 42-51.

201. О. Кільницький Чому в Україні не вдалося створити конкурентний енергоринок. І що вийшло замість нього URL: <https://mind.ua/publications/20201253-chomu-v-ukrayini-ne-vdalosya-stvoriti-konkurentnij-energorinok>

202. Третій Енергопакет ЄС URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B9_%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82

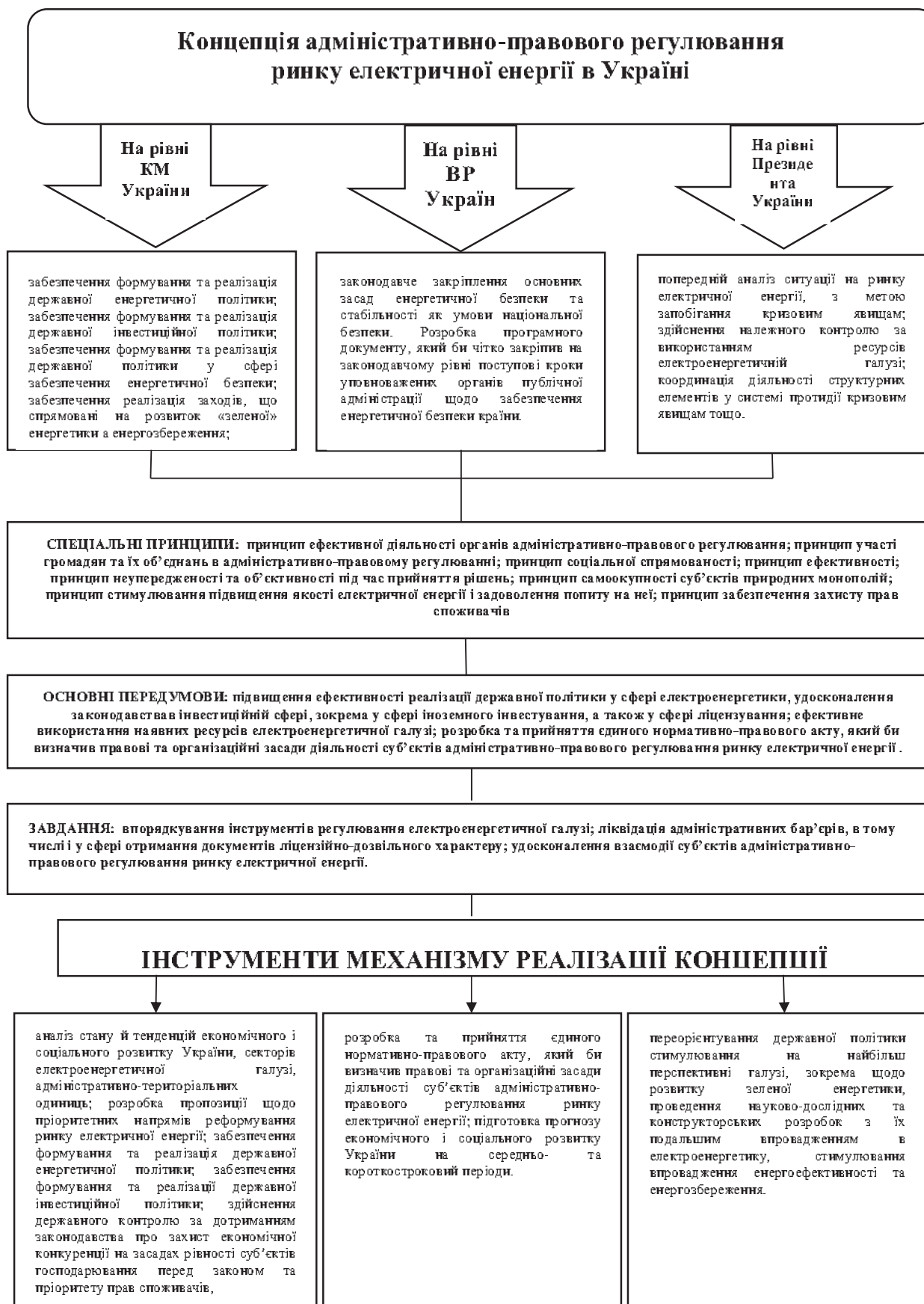
203. Гречаник Б.В. Імплементція енергетичних хартій (третього енергопакету) країн ЄС в енергетиці України: проблеми та перспективи Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2017. № 1 (15). С. 17.

204. Хто завалив роботу за Третім енергопакетом? [Ел. ресурс]. — URL: http://gazeta.dt.ua/energy_market/hto-zavaliv-robotu-za-tretim-energopaketom-.html

205. Завгородня С.П. Доступність енергії для населення: проблеми та перспективи. Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2020. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/dopovid-zavgorodnya.pdf>

206. Святослав Павлюк на Energy Security Forum URL: https://iclub.energy/ef_1102/tpost/iv69a0kh41-svyatoslav-pavlyuk-na-energy-security-fo

ДОДАТКИ

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

01008, м. Київ, вул. М. Грушевського, 5, тел: (044) 255-26-55, ел. пошта: yurchenko@rada.gov.ua

№ 412/298

"20" КВІТНЯ 2020р.

АКТ

впровадження у правотворчу діяльність результатів
дисертаційної роботи аспірантки

Київського національного торговельно-економічного університету

Берлач Ганни Вікторівни

на тему: «Адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії в
Україні»

Результати дисертаційного дослідження Берлач Г. В. опрацьовані в Комітеті з питань енергетики та житлово-комунальних послуг Верховної Ради України комісією у складі:

1. Народний депутат України Чурченко О.М.
2. Народний депутат України Шурайло О.Д.
3. Народний депутат України Тришубаєв В.С.

Висвітлені у дисертаційній роботі питання, пропозиції отримані на основі проведеного комплексного дослідження, мають необхідний теоретичний та методологічний рівень, практичну значущість і надалі будуть опрацьовуватися в комплексі, а за наявності підстав їх буде ураховано в подальшій роботі при підготовці пропозицій Комітету щодо удосконалення чинного законодавства України.

Члени комісії: Чурченко О.М. (Чурченко)
Шурайло О.Д. (Шурайло)
Тришубаєв В.С. (Тришубаєв)

Пропозиції щодо удосконалення правових та організаційних засад адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, в частині запобігання корупційних проявів в діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

(розроблені аспіранткою кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Київського національного торговельно-економічного університету Берлач Ганною Вікторівною, у межах її дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії в Україні»)

З переходом України до функціонування в умовах ринкових відносин, захист прав усіх суб'єктів господарювання, забезпечення енергетичної незалежності та сталого функціонування електроенергетичної галузі, досягнення балансу приватних і публічних інтересів в електроенергетичній галузі економіки слід вважати одними з найважливіших напрямів діяльності держави.

Зазначимо, що електроенергетика є однією з найбільших сфер національної економіки, яка включає у себе значну кількість послуг і частину інфраструктури, що вирішують значну кількість питань соціальної сфери визначає умови життєдіяльності людини та забезпечує функціонування усіх галузей народного господарства. Проблеми, що виникають на ринку електричної енергії багато в чому обумовлені причинами як економічного, організаційного, правового, так і соціального характеру, особливу гостроту вони мають в умовах реформи ринку електричної енергії, що проводиться в Україні. Таким чином, наукові та практичні аспекти щодо вжиття необхідних заходів органами публічної адміністрації, з метою запровадження нових правил функціонування ринку електричної енергії, є вкрай наразі актуальними.

Проведений нами аналіз практики діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії свідчить, що завдяки ефективно налагодженій їх діяльності поліпшуються показники функціонування ринку електричної енергії. Разом з тим, загальна оцінка діяльності вказаних суб'єктів свідчить, що окремі її напрями потребують удосконалення. Так за результатами проведеного нами соціологічного опитування, переважна більшість респондентів (73,0 %) вважає, що існуючий стан взаємодії не відповідає сучасним вимогам; 86,0 % респондентів зазначають про недостатній рівень матеріально-технічним оснащення; 69,8 % респондентів вважають, що наразі є потреба в удосконаленні (конкретизації) складових адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання; 56,0 % зазначають про незадовільний стан взаємного інформаційного забезпечення; 69,0 % респондентів зазначили, що удосконалення порядку взаємодії

дозволить уповноваженим суб'єктам більш ефективно реалізовувати завдання у даній сфері; 91,1 % вказують на несистемність правового забезпечення у даній.

З огляду на це, вкрай актуальним постає питання щодо аналізу теоретичних та практичних аспектів удосконалення правових й організаційних засад адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України.

Зазначимо, що одним із важливих організаційних аспектів, що потребує відповідного аналізу, є удосконалення правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, шляхом усунення дублювання завдань, функцій, повноважень у різних органах. Так, наприклад, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, спільно з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, оператором системи передачі та іншими відповідними установами здійснюють моніторинг безпеки постачання електричної енергії в Україні.

У той же час, Закон України «Про Національну комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» передбачає 27 напрямів моніторингу ринків у сферах енергетики та комунальних послуг, що реалізує Національна комісія. Разом з тим, аналіз Положення про Державну інспекцію енергетичного нагляду України свідчить, що вказаний орган також виконує ті ж самі функції.

Таке дублювання функцій безумовно може призвести до складнощів у правозастосовній діяльності вказаних суб'єктів, адже не є зрозумілим чи доцільно наділяти такими функціями одразу двох суб'єктів владних повноважень, а по-друге, така ситуація обумовлює виникнення питання: «яким чином діяти у разі виникнення публічного спору, зокрема, у разі коли Державна інспекція енергетичного нагляду України констатує факт виконання відповідним суб'єктом усіх умов забезпечення безпеки постачання електричної енергії, тоді як Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг – наголошує, що умови в даному випадку виконані не в повному обсязі.

Безумовно, така ситуація свідчить про недосконалість законодавства, а також про непослідовність дій у нормотворчому процесі органів публічної адміністрації щодо нормативного закріплення правового статусу уповноважених суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

З метою запобігання таких ситуацій вважаємо за доцільне, залишити функції моніторингу безпеки постачання електричної енергії, а також моніторинг виконання зобов'язань виробників електричної енергії за Державною інспекцією енергетичного нагляду, оскільки цей орган спеціально створений задля реалізації державної політики у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання.

Відтак, з метою вдосконалення законодавства у частині визначення функцій суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії пропонуємо внести зміни до ст. 20 Закону України «Про Національну комісією, що

здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», вилучивши п.5 та п. 12 Закону.

Окрім цього, для подальшого удосконалення правових та організаційних засад діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії необхідно:

– по-перше, більш чітко визначити принципи публічного адміністрування ринку електричної енергії. На нашу думку, такими принципами можуть бути: верховенство права; законність, пріоритет прав людини і громадянина; дотримання законних інтересів юридичних осіб; прогнозованість та своєчасність прийняття рішень; зовнішньої та внутрішньої взаємодії; гласність процесу публічного адміністрування; компетентність; недопущення дискримінації; відповідальність за прийняті рішення; ефективної діяльності органів публічного адміністрування; соціальної спрямованості; адресності регулювання; ефективність; стимулювання підвищення якості електричної енергії і задоволення попиту на неї; забезпечення захисту прав споживачів; підвищення ефективності функціонування суб'єктів ринку електричної енергії;

– по-друге, вважаємо за доцільне прийняття Закону України «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про ринок електричної енергії». Зокрема, до змісту даного закону слід включити розділ «Компетенція суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії» і включити до нього такі статті:

Стаття ***Поняття системи суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії.

Стаття ***Компетенція Президента України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.

Стаття ***Компетенція Верховної Ради України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.

Стаття ***Компетенція Кабінету Міністрів України щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.

Стаття ***Спеціально уповноважені органи виконавчої влади із питань публічного адміністрування ринку електричної енергії.

Стаття ***Компетенція центрального органу виконавчої влади із питань публічного адміністрування ринку електричної енергії.

Стаття ***Компетенція інших центральних органів виконавчої влади, компетенція яких розповсюджується на сферу ринку електричної енергії.

Стаття ***Компетенція Ради міністрів Автономної Республіки Криму щодо публічного адміністрування ринку електричної енергії.

«30» квітня 2020 р.

Г.В. Берлач

*Додаток Г***АКТ**

про впровадження результатів дисертаційної роботи Берлач Ганни Вікторівни на тему «Адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії в Україні» у навчальний процес Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка

«05» 06 2020р

м.Київ

Комісія у складі: д.е.н., професора, Директора Інституту післядипломної освіти Н.В. Ткаченко, завідувача навчально-методичним відділом Л.Г. Шевченко, методиста Н.А. Загребельної склали цей акт про те, що результати дисертаційної роботи на здобуття науково-освітнього ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 “Право” **Берлач Ганни Вікторівни** на тему «Адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії в Україні» впроваджені у навчальний процес Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, використовуються при підготовці та викладанні навчальних курсів з «Адміністративне право України», «Актуальні проблеми адміністративного права», «Адміністративний процес».

Результати дисертаційної роботи Берлач Ганни Вікторівни на тему «Адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії в Україні», а також низка статей з тематики адміністративного права використовуються при підготовці списку рекомендованої літератури, навчальних програм, навчально-методичних матеріалів та в ході лекцій і семінарських занять з відповідних навчальних курсів.

Члени комісії:

**Директор Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
д.е.н., професор**

Н.В. Ткаченко

Завідувач навчально-методичним відділом

Л.Г. Шевченко

Методист

Н.А. Загребельна

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, тел. (044) 531 47 41, факс (044) 544 39 74
e-mail knute@knute.edu.ua, код ЄДРПОУ 01566117

11.06.2020 № 1175/24
На № _____

ДОВІДКА

Берлач Ганна Вікторівна, аспірантка кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Київського національного торговельно-економічного університету, дійсно з I кв. 2020 р. бере участь у виконанні науково-дослідної роботи «Міжнародне право в умовах глобалізації» (термін виконання теми: I кв. 2016 р. – I кв. 2021 р.).

Номер державної реєстрації НДР 0115U006503.

Особистий внесок Берлач Ганни Вікторівни:

- обґрунтовано необхідність прийняття нової редакції ст. 20 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», у частині визначення та нормативного закріплення функцій суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії;
- доведено необхідність доповнення Закону України «Про ринок електричної енергії»:
 - статтею 3-1 «Принципи публічного адміністрування ринку електричної енергії», у частині визначення та нормативного закріплення принципів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії;
 - пунктом 98 ст. 1 «Визначення термінів», визначенням «природна монополія у сфері електричної енергії»;
 - розділом «Компетенція суб'єктів публічного адміністрування ринку електричної енергії», у частині визначення та нормативного закріплення переліку суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії в Україні та їх компетенції.

Проректор з наукової роботи

С. В. Мельниченко

Фокіна Марина Вікторівна
(044) 531 49 73

Додаток Е

Шановний колего! У зв'язку з проведенням наукового дослідження за темою «Адміністративно-правове регулювання ринку електричної енергії України», просимо дати відповідь на наступні питання:

1. Місце роботи:
(вказати службу _____);
2. Вік _____
3. Освіта: _____
4. Стать: _____
5. Стаж роботи в конкретному органі публічної адміністрації ____р.
6. Тривалість роботи на останній посаді _____р.
7. Місце проживання (регіон): _____
8. Чи потребує удосконалення законодавство, що регулює діяльність органів публічної адміністрації
 - а) так
 - б) ні
9. Визначте основні напрями нормативного регулювання, що потребують удосконалення:
 - а) ліцензування;
 - б) вдосконалення правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії;
 - в) діяльність щодо тарифного регулювання;
 - г) контрольно-наглядова діяльність;
 - д) всі напрями.
 - е) Ваш варіант _____
10. Чи потрібна присутність на ринку електричної енергії природних монополій?
 - а) так потрібно,

б) так, потрібно лише в окремих сферах ринку електричної енергії (визначте в якій саме _____);

в) лише за умов рівноправ'я з іншими учасниками ринку електричної енергії;

г) ні, непотрібно;

д) цей ринок повністю повинен бути природною монополією;

е) Ваш варіант _____

11. Як Ви вважаєте, до основних напрямів удосконалення діяльності органів публічної адміністрації у сфері ринку електричної енергії відносяться:

а) введення курсу лекцій «Особливості організації діяльності органів публічної адміністрації у сфері ринку електричної енергії» при проходженні курсів підвищення кваліфікації державними службовцями;

б) удосконалення законодавства, норми яких регулюють суспільні відносини в сфері ринку електричної енергії;

в) збільшення штатної чисельності даного органу публічної адміністрації;

г) зміна правового статусу, шляхом доповнення або скасування повноважень;

д) всі варіанти;

е) Ваш варіант _____

12. Як Ви вважаєте, під час здійснення контрольно-наглядової діяльності у сфері електроенергетики посадова особа:

а) повинна мати повноваження вимагати, в тому числі усно, від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, фізичних та юридичних осіб негайного усунення порушень законів з питань електроенергетики;

б) повинна в обов'язковому порядку брати участь у правовій оцінці дій посадових осіб з питань електроенергетики;

в) не повинна наділятися будь-якими спеціальними повноваженнями;

г) Ваш варіант _____

13. Чи вважаєте ви за необхідне розробку та впровадження в діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії додаткового методичного забезпечення та з яких питань:

а) особливостей нормативно-правового забезпечення ринку електричної енергії;

б) особливостей реалізації форм та методів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії;

в) особливостей взаємодії органів публічної адміністрації із питань електроенергетики;

г) особливостей притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері електроенергетики;

д) всі варіанти;

е) Ваш варіант _____

14. Чи потребує удосконалення матеріально-технічного оснащення сучасний ринок електричної енергії?

а) необхідними є модернізація матеріально-технічне обладнання учасників ринку електричної енергії;

б) стан матеріально-технічного обладнання є задовільним;

в) потребує частково;

г) всі варіанти;

д) Ваш варіант _____

15. На Вашу думку, всі учасники готові до нових правил ринку електричної енергії? сучасні місцеві державні адміністрації «готові» до виконання лише контрольних повноважень?

а) так, всі готові;

б) готові частково;

в) ні, неготові. Новий ринок електричної енергії запроваджений невчасно;

г) Ваш варіант _____

16. Чи вважаєте Ви, що нині адміністративна процедура щодо ліцензування в діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг є прозорими та ефективними?

а) так, є цілком прозорою та ефективною;

б) частково прозорими;

в) процедура ліцензування є достатньо складною та існуючі ліцензійні умови є достатньо складними для виконання;

г) ні, процедура ліцензування є не прозорою, не ефективною та потребує удосконаленню;

д) Ваш варіант _____

17) Як ви вважаєте: Ваш керівник має достатній рівень професійної підготовки?

а) так – достатній;

б) достатній для виконання функціональних обов'язкові з мінімальною ефективністю;

в) потребує підвищення кваліфікації;

г) ні – недостатній;

д) Ваш варіант _____

18) Чи вважаєте Ви свій рівень професійної підготовки достатнім для виконання функціональних обов'язків?

а) так – достатній;

б) достатній для виконання функціональних обов'язкові з мінімальною ефективністю;

в) потребує підвищення кваліфікації;

г) ні – недостатній;

д) Ваш варіант _____

19. На Вашу думку, існує потреба у розробці нового нормативно-правового акту, норми якого будуть регулювати суспільні відносини на ринку електричної енергії?

а) так

б) ні

20) На Вашу думку, чи доцільно проведення приватизації в електроенергетиці?

а) доцільно, приватизації підлягають всі об'єкти електроенергетики, в тому числі АЕС, ГЕС, мереж передачі електричної енергії;

б) доцільно, окрім приватизації АЕС, ГЕС;

в) частково доцільно;

г) недоцільно;

д) Ваш варіант _____

21. Як Ви можете оцінити роботу учасників ринку електричної енергії у вашому місті (селище)?

а) задовільною;

б) достатньою;

в) не задовільною.

22. На Вашу думку, критичний стан в електроенергетиці в Україні пов'язаний?

а) із непрозорістю процедур на ринку електричної енергії;

б) із високим рівнем корупції на ринку електричної енергії;

в) із відсутністю регулюючого впливу з боку держави на ціноутворення;

г) у зв'язку із актом зовнішньої агресії з боку Російської Федерації;

д) всі варіанти;

е) Ваш варіант _____

23. Як Ви вважаєте, чого не вистачає сучасним учасникам ринку електричної енергії?

- а) інноваційних рішень;
- б) висококваліфікованого персоналу;
- в) іноземних інвестицій;
- г) ефективного нормативно-правового забезпечення;
- д) всі варіанти;
- е) Ваш варіант _____

24. Які чинники найбільшою мірою впливають на ефективність сучасного ринку електричної енергії?

- а) недосконале нормативно-правове забезпечення;
- б) високий рівень корупції;
- в) політична криза;
- г) неготовність учасників до нових правил ринку електричної енергії;
- д) зовнішня агресія з боку Російської Федерації;
- е) Ваш варіант _____

25. Яка подія, що сталася в 2019 році, найбільше вплинула на подальший курс розвитку вітчизняної електроенергетики?

Ваш варіант _____

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Берlach Г.В. Особливості адміністративно-правового статусу національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2016. Випуск 24. С. 69-72.

2. Берlach Г.В. Теоретичні аспекти та юридичні підходи до визначення правової природи суспільних відносин, що виникають у сфері природних монополій. Правові новели. 2018. № 6. С. 58-64.

3. Берlach Г.В. Наукові підходи щодо визначення поняття «природна монополія». Приватне та публічне право. 2018. № 4. С. 18-22.

4. Берlach Г.В. Сутність природної монополії у сфері електричної енергії як об'єкту адміністративно-правового регулювання України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2018. Том 29 (68) № 6. С. 78-83.

5. Берlach Г.В. Наукові підходи до системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії України. Правова позиція. 2018. № 2. С. 13-18.

6. Берlach Г.В. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. Право і суспільство. 2018. №6. С. 120-126.

Статті у наукових періодичних виданнях держав - членів ЄС:

7. Berlach A.V. Normative and law support the administrative and legal regulation of the newly-introduced electricity market in Ukraine. European Reforms Bulletin. 2019. №2. P. 7-11.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Берlach Г.В. Повноваження Президента України щодо адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних

монополій у сфері електричної енергії. *Форум прямої демократії*: матеріали доповідей та тез всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 4 грудня 2018 року / За заг. ред. Войтович Р. В., Ворони П. В. – Київ, ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. – С. 283-286.

9. Берlach Г.В. Деякі аспекти діяльності органів законодавчої та виконавчої влади України щодо адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХІ ст.* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 25–26 січня 2019 р. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2019. С. 63–67.

10. Берlach Г.В. Деякі аспекти діяльності спеціальних суб'єктів щодо адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. *Правові засади суверенного розвитку України в сучасних умовах* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ. 1–2 лютого 2019 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. С. 24–29.

11. Берlach Г.В. Щодо визначення поняття адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електричної енергії. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали ХІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 26 березня 2020 р. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 107-109.